

Už vícekrát nezazní tak těžce requiem...

Před sedmdesáti lety zemřel T. G. Masaryk

Výbor z dokumentů

Už vícekrát nezazní tak těžce requiem...

Před sedmdesáti lety zemřel T. G. Masaryk

Výbor z dokumentů

14. IX. 1937

Jaroslav Seifert

Za sto let možná děti našich dětí
svým dětem budou teskně vyprávěti
o šedém ránu čtrnáctého září
na věky označeném v kalendáři.

To kalné ráno, to si pamatuj,
mé dítě.

Až ze všech nás už budou jenom stíny
či prach, jež čas klást bude na hodiny
života příštích, v ranním šeru
chvíle se ozve bez úderu.

To kalné ráno, to si pamatuj,
mé dítě.

Tu chvíli před půl čtvrtou ranní,
ten okamžik a konec umírání,
když smrt se dotkla vrásek čela
a ranní mlhou odcházela.

To kalné ráno, to si pamatuj,
mé dítě.

Evropo, Evropo, až zvony rozhoupají,
měla bys první být mezi těmi,
kdož lkají, Evropo hrozná nad meči a děly,
ve světle svící, jež se rozhořely.

To kalné ráno, to si pamatuj,
mé dítě.

Československo a Evropa v čase skonu T. G. Masaryka

Robert Kvaček

Smrt T. G. Masaryka 14. září 1937 vyvolala upřímný smutek v Československu a rozsáhlý ohlas v zahraničí. Mnohým se zdálo, jako by s Masarykem mizela epocha spojená s poválečným mírem a nadějí na demokratické vztahy mezi státy a národy. Masaryk žil v názorech české společnosti už v postavení „ochraňujícího“ symbolu, jeho odchod způsoboval znejistění. Pocit byl oprávněný, i když se jen tušilo, že „se připozdívá“, nad Evropou i kolem Československa.

Mezinárodní postavení Československa i jeho vnitropolitické poměry se komplikovaly, na podzim 1937 už citelně, byť se tak dělo zatím spíše v politickém „zákulísí“ a veřejnost o tom téměř nevěděla. Účasti zahraničních delegací na Masarykově pohřbu využil prezident Beneš k politickým jednáním. Hlavní vedl s jugoslávským ministerským předsedou Milanem Stojadinovičem. Československo už v září 1936 navrhlo, aby Malá dohoda (ČSR, Jugoslávie, Rumunsko) nahradila tři dvoustranné smlouvy jednotným paktem, který by ji navíc další smlouvou spojil s Francií. Především Jugoslávie tomu vzdorovala, nacházela bližší styky s Itálií (uzavřela s ní přátelskou smlouvu) a s Německem a v zahraniční politice mířila k „neutralitě“. Francii pokládala za spornou mezinárodní oporu, zato ji ovlivňovaly tendence Británie k „dorozumění“ s totalitními fašistickými mocnostmi. V novém malodohodovém paktu viděla hrozbu vtažení do možného středoevropského konfliktu vzniklého útokem Německa na Československo. Stojadinoviče Beneš o potřebě sjednocené malodohodové úmluvy nepřesvědčil, jugoslávský premiér se mu – jak pak Beneš napsal

– „neupřímně vymlouval“. Malá dohoda vyšla z jednání o novém paktu dále oslabena.

Francie jí nebyla příkladem mezinárodní pevnosti a rozhodnosti. Na Masarykově pohřbu přítomný místopředseda její vlády Leon Blum před rokem, ještě jako nový ministerský předseda, v osobním dopise Benešovi takovou politiku sliboval. Postoje Francie tomu neodpovídaly, žila ve vnitropolitických sporech a mezinárodně se chovala nejistě. Přesto její spojenecká smlouva s Československem měla být považována za nepochybnou, tak ji aspoň v Praze stále vnímali.

Měsíc po Masarykově smrti se Evropa otrásla jako by předzvěstí nové války. Vše začalo incidentem funkcionářů a členů Sudetoněmecké strany (SdP) se státní mocí 17. října 1937 v Teplicích. Večer po střetu, v němž dominoval poslanec K. H. Frank, došlo vedení SdP k názoru, že se vytvořilo vhodné zdůvodnění k tomu, „aby sudetoněmecká otázka byla rozhodnuta s pomocí Německé říše“. Vůdce strany Konrad Henlein předpokládal, že by Československo zůstalo v případném konfliktu s Německem osamoceno – „z anglické a pravděpodobně i z francouzské strany se není třeba obávat intervence ve prospěch Čechů,“ tvrdil. Podnět zatím v Berlíně využít nebyl, byť se tu objevovaly hodně radikální protičeskoslovenské názory. Účelová interpretace incidentu však posloužila k tak běsnivé antičeskoslovenské kampani v říšském tisku, že Evropě připomínala léto 1914. „Lze říci, že od roku 1918 nebyla v Německu pronesena tak prudká slova na adresu jiné země,“ psal dokonce dánský *Nationaltidende*. Kampaň ještě umocnil Henlein útočným otevřeným dopisem Benešovi, který byl v Německu a v Anglii (dopravil ho tam Oldřich Kinský) otištěn dříve, než ho adresát dostal. Beneš reagoval umírněně, Henleinovi dal sdělit, že mu jde o domluvu a dohodu, které sleduje v dorozumění s ministerským předsedou Milanem Hodžou. Ten začal od poloviny září jednat s vedením SdP a vystupoval přitom značně vstřícně. Bez ohlasu.

Sudetoněmecká strana totiž završovala rozhodnutí stanout politicky jednoznačně po boku Německé říše, spojit osud sudetských Němců s ní. Henlein to stvrzoval v obsáhlém tajném dopise Hitlerovi z 19. listopadu 1937. Napsal, že „v srdci netouží po ničem ta horoucně jako po včlenění sudetoněmeckého území, ba celé oblasti Čech, Moravy a Slezska do Říše“. Dosáhnout toho znamenalo nebytí Československa.

Hitler už na válečný úder do střední Evropy vážně myslel. Německé velení uvažovalo od roku 1935 o preventivní válce proti Československu, plány byly zatím ale spíše štábním cvičením. Na poradě s nejvyššími představiteli jednotlivých druhů branných sil 5. listopadu 1937 Hitler již vážně črtal „jízdní řád“ budoucích útoků. První měly mířit do střední Evropy a zde především proti Československu. Hitler zamýšlel zničit je „bleskovým úderem“, protože předpokládal, že protivník zůstane osamocen. „Anglie a snad také Francie se již se vši pravděpodobností mlčky Československa zřekly a smířily se s tím, že tuto otázku bude jednou řešit Německo,“ domníval se a věřil Hitler (stejně jako Henlein!). Vycházel z pohledu na politiku západních velmocí, jak se mu jevila z různých pramenů a jakou si také přál. Nešlo však jen o vykonstruované domněnky a hypotézy, představa měla i jisté „racionální“ jádro.

Souviselo především s britskou politikou „appeasementu“, která hledala náhradu za bortící se poválečný mezinárodní řád. Slábnoucí a ohrožený „mír“ měl mít zvláštní pokračování v „usmiřování“. Bylo by dílem především čtyř evropských velmocí. Naplno se tato koncepce začala v Londýně rozvíjet od května 1937, kdy v čele britské vlády stanul Neville Chamberlain. Svět a Británie se měly vyhnout nové válce, Británie se proto snažila „ulamovat hroty“ politických napětí vytvářených zvláště Německem a Itálií. Obě mocnosti měly být uspokojeny dostatečným velmocenským zázemím, Německo se mělo mocensky uplatnit ve střední a východní Evropě, která britské impérium nezajímala. Ve svou politicko-hospodářskou sféru ji však Německo mělo přetvářet

bez výstřelů. Tak uvažoval i Chamberlainův hlavní diplomat, britský velvyslanec v Berlíně Neville Henderson. Jeho proněmecké a pronacistické názory projevené hned po nástupu do funkce až poděšily rakouského vyslance Tauschitze a československého vyslance Mastného; oba o nich hned referovali svým vládám.

Ochotu a připravenost Německa k velmocenskému „dorozumívám se“ s Británií dal Chamberlain sondovat také členu své vlády lordu Halifaxovi. Ten řekl 19. listopadu Hitlerovi, že Británie předpokládá „změny“ v Rakousku, Československu a Gdaňsku – „tykají se změn evropského řádu, k nimž pravděpodobně dříve nebo později dojde“. Británie „má zájem na tom, aby k těmto změnám došlo pokojným vývojem a aby se nepoužívalo metod, které by mohly způsobit další otřesy nežádoucí jak pro Německo, tak pro jiné státy“. Hitler usoudil, že Británie nebude ve střední Evropě nijak zasahovat – a zanedlouho, v únoru 1938, to přímo řekl rakouskému kancléři Schuschniggovi, když mu diktoval, jakou politiku má dělat.

Británii záleželo na tom, aby její politiku sdílela i Francie, a to hlavně v prostoru, na němž byla přímo (spojenecky) i nepřímo (ve smyslu mocenského „zázemi“) vázána, tedy ve střední a východní Evropě. V tomto duchu s ní vedla koncem listopadu 1937 zvláštní porady: Francie měla působit na sobě blízké státy, aby přispívaly k „appeasementu“, protože za konfliktů by nemohly počítat s účinnou pomocí západních velmocí.

Sovětský svaz – spojence Francie a Československa – mínil „appeasement“ izolovat: považoval ho za nositele nebezpečné ideologie, zároveň za politicky a vojensky slabého, a proto za partnera nejistého a nespolehlivého. V Sovětském svazu právě Stalin naplno rozvinul represivní „velký teror“, kterým si upevňoval své vůdcovské postavení. Likvidoval také „starou“ bolševickou gardu a armádní špičky. V Praze v tom nejprve viděli potvrzení „nového kurzu“ Staliny politiky orientované na spolupráci se Západem: popravování „staří“ bolševici byli nositeli koncepce „světové revoluce“, vysocí velitelé

realizovali ve 20. letech těsné kontakty s německou armádou, které jí umožňovaly aktivity a opatření překračující mírové závazky. V literatuře se rozšířila verze, že na dopravě „dokumentů“ o nových tajných stycích maršála Tuchačevského a dalších velitelů s Německem se podílel i Edvard Beneš. Jde o smyšlenku, byť houževnatě udržovanou. Až časem si v Praze začali upravovat názory na Stalinův „velký teror“, třebaže ani teď nepovažovali sovětskou armádu za příliš oslabenou.

Za rostoucího napětí s Německem českoslovenští představitelé stále doufali v účinnost spojeneckého systému Československa, zvláště jeho smlouvy s Francií. Reálná cena této smlouvy byla pro další mezinárodní vývoj opravdu podstatná. Měla se projevit už v jiném čase, než jaký byl spojen s působením prezidenta T. G. Masaryka.

Lánský zámek, kde T. G. Masaryk prožil poslední léta svého života

14. září 1937

Josef Hora

Ty, zářijový dni, koho jsi nám to vzal?
V šat smrti oblečen, odchází s tebou v dál,
jde, tvůrce svobody, bohatě dovršené,
a nad svým národem se do věčnosti klene.

Ty, zářijový dni, koho jsi nám to vzal?
Muže, jenž napřímen vždy před osudem stál,
nebo kotvil v Bohu svém a rukou požehnanou
zažíhal hvězdy myšlenek, jež naším nebem planou.

Odhřň nám s očí tmou, by lépe viděly,
jak jde, jak odchází. Duší i ocelí
zachvívá jeho smrt, jež berouc muže, mění
jej v pomník nad časem, pro nějž už smrti není.

Ty, zářijový dni, koho jsi nám to vzal?
V něm nový život bděl a nový rod v něm zrál
a národ rodil se v tom rovném, kolmém čele,
a znovuzrozen jím, je z krve jeho cele.

V šat smrti oblečen, odchází velký stín
v tmou rodné země své, v svůj milovaný klín.
A miliony jdou a jeho zbroj jim září.
Dějiny stanuly nad tichou, mrtvou tvář.

Dr. Edvard Beneš: Věrní zůstaneme

*Dr. Edvard Beneš při smutečním projevu nad rakví
T. G. Masaryka*

S duší naplněnou pohnutím a smutkem stojíme tu nad rakví našeho velikého mrtvého. Díváme se na ten veliký, tak nadměrně vyplněný život, jenž obsáhl bezmála celé století, myslíme na to ohromné bohatství duševní práce a činů jeho života, promýšlíme smysl této veliké životní pouti – a v duši naší vchází ponaáhlu klid, jasnost, jistota, pevnost a hrdost.

Jak nebyť klidný a pevný, když vidíme tu jasnou a přímou cestu, již nám tento život ukázal! Jak nebyť nábožně a důstojně hrdý, když vidíme, že tento národ a stát má a dává sobě a jiným, současné době a dnešnímu světu muže, jenž je z oněch velkých ukazatelů života, jaké jen za celá staletí národu a lidstvu Prozřetelnost poskytuje!

Osmdesát sedm let dokonale vyplněného života, z něhož přes šedesát let věnoval zápasu o pochopení člověka, přemýšlel, jak zvládnout metafyzický problém života a světa a jak vysvětlit všechny otazníky života duchovního a kulturního, politického a sociálního, jak přemoci všechny obtíže praktického žití národa a denně organisovat a vésti stát, jak prakticky poznat sebe, národ, stát, Evropu, všechny národy ostatní a jejich problémy; a přitom po více než padesát let denně podstupoval těžké politické zápasy v konkrétních otázkách a konal i všechnu drobnou politickou práci nejdříve ve svém národě, pak ve staré monarchii, pak v evropské krizi a světové válce, pak zakládal a budoval stát a přitom stále připravoval pro nás, kteří jsme zde zůstali, odkaz a cesty, po nichž máme nyní dále nésti Masarykovu pochodeň, tak skvěle světem zářící! (...)

Jak máme truchlit nad tímto velikým životem v jeho odchodu, když se díváme na tento skvělý, uzavřený kruh, jenž sám v sobě je velikou výzvou k nezdolné víře v dobro, v pozitivnost, v úspěch, v blahodárny, do nejvyšších výšek stoupající mravní vývoj, jenž sám o sobě ve chvíli odchodu představuje nám harmonii samu?

Jak je krásné a povznášející vidět, že tento veliký bojovník života, jenž se nikdy žádnému boji nevyhnul, odchází ve chvíli těžkých problémů a bojů v celém světě, v harmonii sám v sobě, se svou vírou v Prozřetelnost, v harmonii se svým prostředím, se svou vírou v konečný triumf člověka, v triumf spravedlnosti a práva, v triumf humanity u nás, v Evropě a ve světě!

V té pevné víře v šťastnou budoucnost a v tom úsilí o harmonii života osobního i národního a státního je nám vzorem v naší další práci: bude nám symbolem naší vývojové harmonie třídní a sociální, symbolem stále obnovované harmonie stran a osob, symbolem harmonie našich národností ve státě. Je a vždycky bude pro nás všechny velikou výzvou hledat stále a stále cesty, jak se se skupit ve jménu humanity a demokracie ke společnému dílu, k němuž nás osud všechny v tomto státě povolal.

Volám vás všechny bez výjimky, od leva do prava, od poslední vísky až k tomuto hlavnímu městu, od Aše až k Jasině, vás všechny, kteří myslíte nejvíc na problémy sociální tohoto státu, a vás, kteří se věnujete nejvíc problémům národnostním a ostatním – všechny bez rozdílu volám vás v duchu a v památce našeho prvního presidenta k splnění jeho odkazu a k dobudování jeho díla – k dobudování naší spravedlivé, pevné, nezdolné, vývojové humanitní demokracie. Masaryk, zůstává i při svém odchodu stále mezi námi, je nám všem příkladem a výzvou. Příkladem veliké víry člověka, jíž je dnes Evropě a světu tolik zapotřebí. Výzvou, abychom v harmonii mezi sebou, v dobré vůli a přátelství ke svým sousedům i všem ostatním národům v Evropě a ve světě

budovali svůj státní organismus a svou politickou, sociální a národnostní spolupráci tak, že bychom vytvořili z tohoto svého místa v Evropě dokonalý, harmonický, sociálně, národnostně a politicky spravedlivý stát, jenž bude mezi státy tím, čím byl Masaryk mezi námi, čím byl Masaryk ostatnímu světu.

Výzva ta znamená, že máme zůstat Masarykovi věrni. Louče se s ním jménem vás všech slibuji, že této výzvy uposlechneme.

Presidente Osvoboditeli, odkazu, který jste vložil do našich rukou, věrni zůstaneme!

(Z projevu presidenta republiky dr. Edvarda Beneše nad rakví T. G. Masaryka v den jeho pohřbu 21. září 1937)

Dr. Milan Hodža: Masaryk je Československo

Zahajuje tuto schůzi ministerské rady, prosím, abychom v těchto okamžicích hleděli v sobě potlačit bolest nad ztrátou toho nejdražšího a nejlepšího, co republika měla. Ne, my nemáme důvodu se stydět ani se nestydíme za své pohnutí. Každý z nás má svou nezapomenutelnou vzpomínku na toho, jenž nám nyní odešel, a ponese ji s sebou po celý život. Jak bych také já mohl zapomenout na Bystřičku, kde před bezmála čtyřiceti lety několik slovenských mladých doktorů a ještě mladších studentů začalo se připravovat na tu dalekou pouť životem, jež plyne až dosud, – a jak by mohl každý z vás nezahlobat se dnes do prošlých chvil, jež osud dovolil strávit s ním. A přeče, prosím, abychom přemáhali smutek, abychom

v těch okamžicích celým svým cítěním mohli vzdáti jen a jen dík, jen a jen hold.

Tři léta zápasil se smrtí. Jen ze všech tvrdých bojovníků ten nejtvrdší mohl vést svůj boj proti zákonu přírody s tou houževnatostí. Tři léta, a to na nejvyšších mezích lidského stáří. Také jeho družina se dovedla bránit zlovolné smrti – ale oni všichni byli mladší: před Švehlovou vůlí couvala smrt celých šest let, Rašín jí vzdoroval s koulí v páteři pětáctyřicet dnů, hrdinsky vedl s ní svůj nerovný zápas Kramář, Vlastimil Tusar nesl břímě vlády, ač věděl, že brzy musí podlehnout, a žádná fantasmie romantiky nevyrovná se generálu Štefánikovi, útlému a jemnému, který náruč smrti takřka každým dnem znovu a znovu vyzýval a jí se bránil, aby jí pak podlehl zrovna až na osvobozené rodné půdě.

Ano, byli to lidé silní v čele generace, již budovali tento stát. Jejich boj byl veden u vědomí, že vzkrášení národa lze dosíci jen s nadlidským napětím všech sil duchovních, mravních a také tělesných. A Ty přežil jsi je všechny, veliký Osvoboditeli, aby nejdůstojněji byla uzavřena tato řada. (...)

Kdo z nás by se ubránil hřejivému pocitu, že *Masaryk, jakkoliv silně je svůj, je také náš*, že má něco z každé z národních duchovních složek. Vždyť z tohoto pocitu prýští k němu tak dětinská láska celého kolektivu a něco jako procítěné vědomí, že *Masaryk jsme my, Masaryk je Československo*. Ani to jinak nemůže být. V dobách, kdy národy váží se na vážkách mezinárodního a světového hodnocení, každý zdravý národ nalézá osobnosti, které nejen tvoří myšlenky a podněty své, ale v duševním souladu s ním domýšlí syntézy jeho tvůrčích námětů a názorů. Dovede-li pak tvůrčí a reprezentativní osobnost ideu svého národa dovést do souladu s myšlenkovými proudy, zápasícími o společné ideály lidstva, ocitá se vlastní národ v souručenství, jež sílí jeho kulturní zdatnost, politickou bezpečnost, jeho mravní a hmotnou posici mezi národy. Demokratická orientace česká i slovenská vede nás už od konce minulého a začátku tohoto století cestami, které ve světové válce vyústily k vítězným směrnicím soudobého vývoje nových mezinárodních řádů. Jaké štěstí mít v době přerodu Evropy v čele Masaryka, jenž tvořil v sobě a ve svém lidu hodnoty, z nichž bylo lze přispět předpokladům Evropy nové. A to ne pouze politicky, ale také mravně. (...)

Nad mrtvým tělem největšího vítězného bojovníka pro československé ideály a jednoho z mála uznaných intelektuálních vůdců a mravních autorit světové demokracie přijímáme závazek před svým svědomím a před svými dějinami, že všichni semkneme se ještě těsněji a že vždy bezohledně srazíme ruku, která by vnašela rozvrat mezi nás. Že spojíme všechny společenské a mravní síly, aby československá demokracie zůstala vnitřně stejně silnou, jako jsou nejsilnější demokracie světa. Přijímáme závazek plnit mravní poslání svého lidu a státu, aby v naší republice trvale byla demokracie organizací národní a sociální spravedlnosti. Abychom ze svých mravních a politických hodnot vždy hojným přínosem přispívali k věčným statkům lidstva a tímto svým přínosem abychom trvale byli rovnocenným a nepostradatelným článkem v souručenství národů dobré vůle. Nemáme-li Masaryka, tím vyšší bude napětí všech sil veškerého našeho lidu, neboť máme železnou vůli zůstat na svých pozicích politickým a mravním činitelem, jakým nás znal a hodnotil svět skrze Tomáše Garrigua Masaryka.

(Z projevu ministerského předsedy dr. Milana Hodži, proneseného ve schůzi vlády 15. září 1937)

Od 2. do 14. září

Otokar Fischer

Ten štíhlý, bílý prst se náhle zdvih.
A každý z nás – z nás, jeho žáků – ztich.

„Tož chvílku. Nutno bdít. Já odcházím.“
A přešly dni. A noci šly. A zdřím.

Šel, záhadný, jenž světlý v čele šel.
On rozjasňoval. Náš učitel.

Je vůkol temno. Velký oheň zhas.
Je v nitru jas. To hoříš, otče, v nás.

Šel v boží klid, kam veleno mu jít.
A bílý, štíhlý prst nám káže: bdít!

MASARYKOVA SMRT

Je to klasické drama velikána. Na lánském zámku dožívá 87-letý stařec bohatý život. Do jednoho rozzářeného podzimního dne udeří jako blesk ohromující zpráva. Stáří se hlásí, aby zabilo. Nastává krize tohoto dramatu. Není lásky, jež by mohla smrtelníkovo tělo udržeti při životě na věky. Není úcty, jež by vymodlila na Bohu, aby zachoval při životě nemocného, když nastal jeho čas. V té chvíli se chvěje celý národ. Láska nemůže tělo udržet při životě věčně, ale může dosáhnouti aspoň malého oddálení skutečné hrůzy. Hrdina dramatu, podporován všemi dušemi, jež jej milují, odolává náporu smrti a uklidňuje všechny ještě jedním vítězstvím nad tou, která si pro něho přišla. To je v tomto klasickém dramatu uklidnění a radost. V neděli 12. září, deset dní od kritického okamžiku, který rozrušil národ

*T. G. Masaryk se synem Janem
v posledním roce svého života*

československý, končí milosrdenství velikého autora života, Boha, a on posílá anděle smrti, aby skončil tragedii bohatýra. Ti všichni, kdož byli uklidněni, chtěli se navrátit do všednosti, byli dunivou silou zadrženi na prahu veliké události, jež se na ně náhle jako lavina zřítíla. Neděle 12. září, to je peripetie, náhlý pád hrdinův. A noc z 13. na 14. září je katastrofa, smrt hrdiny.

Neděle 12. září

V sobotu odpoledne se po lánském zámku rychle nesla strašlivá zpráva: Teplota stoupá. Nemocný prezident ležel v horečce na svém prostém lůžku a jeho osobní lékař Maixner se zděšením konstatoval, že se dostavilo nejobávanější, co mohlo pacienta potkat: plíce rekonvalescenci nevydržely. Plíce neměly v těchto dnech dostatek pohybu a zanítily se. Večer stoupla horečka na 37.9 stupně a prezident Masaryk současně upadl opět do bezvědomí. Tentokrát do bezvědomí, z něhož se již nepodařilo lékařům nemocného probudit. Přerušovaný dech a pokles krevního tlaku byl doprovázen zmenšenou činností srdeční. V noci stoupla horečka na 39.1 stupně. Primář dr. Maixner oznámil, že toto je počátek nejhoršího.

Noc v Lánech

Ve 2 hodiny 45 minut bylo oznámeno prezidentu republiky do Topolčianek, co se na Lánech děje. Zanedlouho po této zprávě zpozoroval dr. Maixner, že se u nemocného objevil zánět plic, a proto o 4. hodině ranní povolal do Lán profesora dr. Klementa Webera, ředitele nemocnice na Bulovce, aby pomohl zachránit srdce a snad i život chorého presidenta. Po lékařské poradě vydali pak oba lékaři první bulletin, který zněl:

„Ve zdravotním stavu presidenta Osvoboditele nastal náhlý obrat k horšímu. Včera odpoledne počala teplota stoupati a dosáhla večer výše 37.9. Během noci stoupla na 39.1, současně se dostavilo opět obluzení, přerušované dýchání, zmenšená výkonnost srdeční a pokles krevního tlaku. V ranních hodinách lze zjistiti známky

počínajícího zánětu plic v pravém dolním laloku. Podepsáni: dr. Maixner a prof. Weber.“

Prezident republiky na cestě

Prezident republiky dr. Edvard Beneš vyčkal této zprávy, a poněvadž viděl, že lékaři nijak netají, že stav nemocného je velmi zlý, opustil ráno v 6 hodin 30 minut autem Topolčianky a vydal se na cestu k Bratislavě, kde již byl připraven pro něho zvláštní vlak. V době, kdy lidé za úsvitu vstávali, nemajíce ani potuchy, co se děje, byl již prezident republiky na cestě. A byl to první rozhlas, který časně ráno, před 7. hodinou ohlásil občanstvu smutnou zprávu z Lán, zlověstný lékařský bulletin i to, že prezident republiky jede z Topolčianek do Lán k loži Osvoboditelovu. Zpráva působila jako úder blesku a všechny okolnosti dávaly tušit, že nyní opravdu došlo k nejhoršímu. A tak, když vlak s prezidentem republiky vyjel v 8 hodin 50 minut z Bratislavy, spěchaly již hloučky občanů k nádražím, aby se přesvědčily, že je skutečně zle. Byl to zlý signál, tento bratislavský vlak presidentův. Stodvacetkilometrovou rychlostí letěl ten presidentův vlak, v čele na lokomotivě se strojvůdcem Rohrerem a topičem Barkolou, a když v 10 hodin 45 minut dospěl na brněnské nádraží, bylo již všude po republice známo, že prezident Osvoboditel umírá.

Prezident k presidentovi

Zatím v 10 hodin vydali oba ošetřující lékaři druhý bulletin. Zněl: „Ve zdravotním stavu presidenta Osvoboditele nenastalo dosud zlepšení, zánět plic se lokalizoval v pravém dolním laloku, přerušované dýchání dosud trvá, rovněž obestřeně vědomí. Činnost srdeční je uspokojivá. Podepsáni: dr. Maixner, prof. Hynek a prof. Weber.“

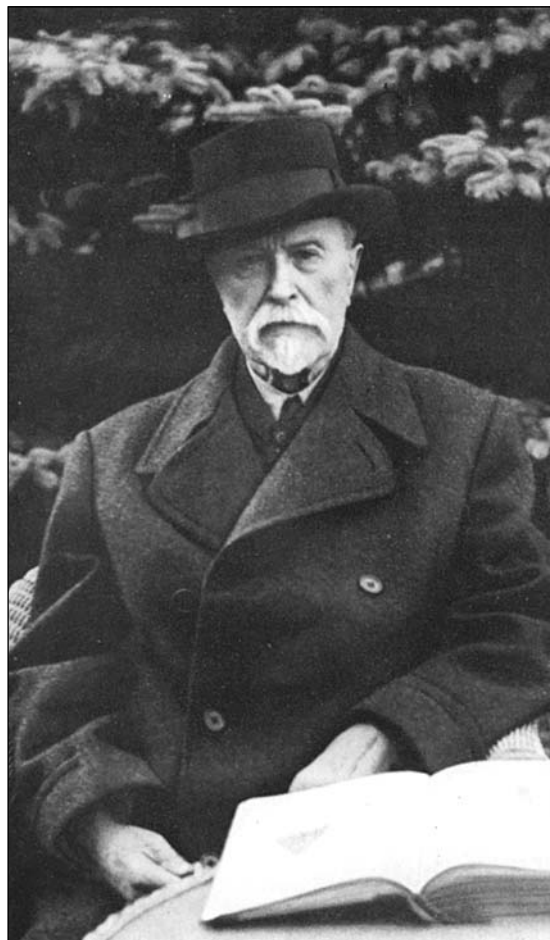
Ze zprávy je zřejmo, že u lože nemocného dli ještě další specialista, prof. dr. Kristián Hynek, věhlasný internista, který byl na Lány povolán telefonicky v 8 hodin ráno. Zároveň s ním byl povolán i prof. Ar-

nold Jirásek, ale ten se nemohl dostavit, neboť nebyl doma. O tom všem byl již zpraven prezident země Moravskoslezské dr. Černý, který na brněnském nádraží podal presidentovi republiky zprávu. Že ještě více dr. Beneše rozrušila, není nutno poznamenávat. Z Brna jel vlak přímo, bez zastavení, až do Prahy. To byl důsledek toho, co president republiky vyslechl na brněnském nádraží.

Neblahá neděle

Občané republiky se probouzeli do velmi smutného dne. Již od časného rána jim rozhlas podával nejsmutnější zprávy a teskná hudba, jež zněla celé dopoledne z amplionů, jen zvyšovala úzkost a rozervávala srdce. Každý sledoval v duchu, co se asi v těch chvílích děje na Lánech – každý sledoval jízdu presidentova vlaku z Topolčianek až do Prahy; aby jen přišel včas, aby se nestalo nic zlého! Již v neděli dopoledne se chvěla nitra všech úzkostí, že každým okamžikem zazní z amplionů zvěst nejstrašlivější. V té době na Lánech odpočíval na svém loži veliký umírající stařec v bezvědomí. Jen prudký, horečnatý dech prozrazoval, že ještě žije. Lékaři dbali, aby hlavně srdce vydrželo nápor a aby krev pracovala jako vydatný lék, který udrží choreho při životě. Kafrové a kofeinové injekce, jimiž od první chvíle lékaři povzbuzovali životní síly umírajícího, byly doplněny kyslíkovým respiračním aparátem, který usnadňoval práci napadených plic. K pečlivým sestřím ošetřovatelkám Seifertové a Kapsové přibyla třetí, Rodzianková, která přerušila dovolenou, když se dověděla, co se na Lánech děje. Život na zámku se nyní změnil nadobro. Všichni tušili, co se odehrává v ložnici ve druhém patře tohoto tichého, jednoduchého sídla prvního našeho presidenta. Všichni musili být šťastni jen tím jedním vědomím, že umírající o ničem neví a že tedy netrpí. To byla útěcha velmi nepatrná, ale přece jen útěcha.

Od božího rána se před branou lánského zámku v neděli shromažďovaly hloučky lidu. Byly tu celé

Poslední snímek T. G. Masaryka před jeho smrtí (3. srpna 1937)

Lány, vzrušené tragickou zprávou, byli zde lidé z okolí a všichni s účastí sledovali každý zvuk, který ze zámku zaslechli. Nemohli ovšem vědět, co se uvnitř skutečně děje, ale spokojili se tím, že se aspoň z povzdálí dívali na budovu, v níž zápasilo statečné srdce Masarykovo. Ono velké srdce tlouklo a bilo jako srdce zvonu, jež vyzvání: „Ještě ne, ještě ne!“ O tom srdci se dovídali lidé venku a přáli si, aby ono zachránilo celý život, všem tak drahý. Jediné srdce mělo způsobit zázrak. A toto nedělní srdce bilo statečně, rvalo se vskutku houževnatě. Všichni jsme v ně v tu neděli doufali.

Haló, haló, stav nezměněn

Jak protivný byl hlas, který nám v rozhlasu neustával připomínati děsnou skutečnost, že na Lánech je stále zle... A stále hůře. Jen ještě prezident republiky. Snad ten. Jen aby dojel včas! Ano, všichni jsme toho dne téměř věřili, že nyní nezáleží již na lékařích, ale na tom, aby prezident republiky dojel včas a – zachránil jej. Zachránil? Věřili jsme, že osud je stále ještě v rukou Osloboditelových, v jeho vůli a že mu prezident republiky pomůže vyhrát i tuto nadlidskou bitvu. Zatím co chraplavý hlas v amplionu hlásil: „Na lánském zámku stav nezměněn“, čekali jsme netrpělivě, co je s vlakem presidenta, zda již dojel a kde je...

Odpoledne

Konečně ve 14 hodin 2 minuty dojel vlak z Topolčianek do Prahy. Zdála se nám ta doba nekonečně dlouhá, ačkoliv to bylo pouhých pět hodin. V Praze vstoupil do vlaku kancléř dr. Šámal, který podal presidentovi zprávu o stavu nemocného. Pak vlak jel do Lán a dojel tam za hodinu, v 15 hodin 7 minut. Ach, jak jsme si v té chvíli všichni oddechli! Bylo to opět nové ulehčení. Snad jsme nikdy nebyli poverčiví, ale v této chvíli jsme přece jen věřili, že už je zase všechno dobré. Že on je u něho. Že mu přivezl ze Slovenska zdraví. A nyní jsme úzkostlivě čekali. Lékařská zpráva jako naschvál dlouho nepřicházela. Co se děje? Myslili jsme, že lékaři

mlčí jen proto, aby s tím větší radostí mohli ohlásit obrat k lepšímu.

Celkový úbytek sil

Místo toho však jsme slyšeli po prvé onen tragický termín: celkový úbytek sil. Lékařský bulletin, vydaný již po příjezdu presidentovu do Lán, o 15. hodině 30 minutách zněl doslova: „Stav presidenta Osloboditele se od dopoledne nezlepšil. Celkový úbytek sil trvá přes to, že nález na plicích ustoupil. Podepsáni: dr. Maixner, prof. Hynek, prof. Weber.“

Tato zpráva vzala každému i tu poslední jiskru naděje. Úbytek sil, to už bylo příliš srozumitelné, to již nešlo ani o plíce, ani o srdce. To již šlo o celý život. A snad proto, že snad i lékaři dodatečně poznali, jak poplašně zazněla ta slova, pokusili se večer poněkud ukonejšit veřejnost tím, že v bulletinu, vydaném v 18 hodin 15 minut, prohlásili konejšivě, že od poslední úřední zprávy nenastalo ve stavu chorého presidenta T. G. Masaryka žádné zhoršení.

Umírá – je to pravda?

V neděli večer jsme všichni věděli, že umírá. Zápasili jsme s tím. Odháněli jsme to od sebe. Báli jsme se pomyšlení na tak strašlivou věc. Ale nebylo možno namlouvat si déle něco, co se nemohlo stát. Nebylo možno doufat v neuskutečnitelné. Nyní již byla jen jediná otázka: kdy?

Lidé na ulicích se potkávali a jeden druhého přesvědčoval, že již prezident Osloboditel zemřel, ale že se to tají. Že se vláda bojí říci národu tu smutnou pravdu. Na večerních návsích se shromažďovali vesničané a nemluvalo se o jiném, než o Masarykovi. Toho večera bylo všude ve všech myslích jen to jediné – jméno Osloboditelovo a jeho smrt. V celém Československu se náhle opět zjevovala všem postava Masarykova, legendární i historická, všichni jsme si obnovovali jeho veliký, plodný život, zopakovali si to, co pro nás učinil. Postava Masarykova rostla a rostla, znovu se vrátila celá ve své

mohutnosti a síle. A tím hrozněji zněly ty tklivé zvony v nás, zvony duší, chvějících se o život tohoto velikána. Byli jsme jako děti a nemohli jsme pochopit, jak je možné, že takový člověk nemůže žít věčně. Nenáviděli jsme Prozřetelnost, že nám jej chce vzít.

Noc na Lánech

A zatímco jsme se všichni chvěli o život umírajícího, i když jsme mimoděk resignovali, smiřující se s tím, co je přirozené, i když je to pro nás strašlivé, tichý lánský zámek se propadl zvolna do noci. Uvnitř byli všichni, kteří byli po celý život Masarykovi nejbližší. Jeho syn Jan, dcera Alice i Olga, prezident republiky Beneš s chotí Hanou, Masarykův tajemník Schenk, lékaři, ošetrovatelky a hlídky u brány i před zámkem. Na noc sňali presidentskou vlajku, ačkoliv prezident republiky na Lánech dlel. Sňali ji proto, poněvadž ve větru bila do plechové střechy právě nad hlavou umírajícího. V té době přijížděl také na Lány předseda vlády dr. Milan Hodža, který dlel rovněž na Slovensku a měl být při odhalení Bernolákova pomníku v Nových Zámčích. Jel autem ze Slovenska až do Lán. Přijel tam o 21. hodině. Za hodinu poté opustili zámek profesori dr. Hynek a dr. Jirásek. V Lánech zůstal z lékařů jen dr. Maixner a dr. Weber. Umírající tiše odpočíval, nepotřeboval již celkem ošetření. A tak před půlnocí odešli všichni spát. Prezident republiky i předseda vlády, příbuzní i ošetrovatelky, které neměly službu. Na Lánech pohasla světla. Jen stráž dole po cestách přecházela. A nad umírajícím bděli již jen dva lékaři do půl 3. hodiny dr. Weber, do půl 6. hodiny dr. Maixner, sledující jeho lep, teplotu, dech i srdce.

Ráno v 7 hodin vyšel tento bulletin: „Choroba prezidenta T. G. Masaryka se za dnešní noci nezhoršila, dýchání bylo spíše méně přerušované, činnost srdeční vydatnější, vědomí je stále zastřené, teplota opět stoupá. Podepsán: dr. Maixner.“

Touto zprávou uvítali den v rozhlase, ale ti, kdož jí naslouchali, nevěřili již žádné útěše. Každý v té zprávě

viděl jen popis umírání. Neboť jednoho, co jsme ještě čekali, jsme se nedočkali: umírající se neprobudil z bezvědomí. Všichni jsme věřili, že by Masaryk mohl přemoci smrt, kdyby byl u vědomí. Ale taktó? Ne. Bohatýr bez síly svého mozku, svého vědomí, své duchovní energie, ten nemohl již zápasit.

Poslední den – pondělí 13. září

A tak ten den už nebyl nic, než očekávání smrti. Ten den už i lékaři mohli klást jen otázku, která zněla v úzkostlivých srdcích všech občanů od včerejška: Kdy? Na tuto otázku mohl dát všem odpověď jedině veliký stařec, který už přes 24 hodiny, od sobotního večera, ležel v hlubokém bezvědomí. Ráno povolali na zámek opět prof. dr. Hynka a prof. dr. Jirásku. Konsilium se sešlo o 9. hodině. Lékařskou zprávu nepodepsal jediný dr. Jirásek. V 10 hodin vydaná zpráva zněla:

„Zlepšení dýchacího rytmu se udržuje, frekvence dýchací stále stejně značná, 44 v minutě, frekvence srdeční 124, puls je však pravidelný, dobře plněný, žádné příznaky hlubších poruch oběhu krevního, tlak krevní 100/80 a teplota nejvyšší 38.4 jeví sklon k snížení. Nálež na pravém dolním laloku plicním je nyní menšího rozsahu, porucha vědomí je méně hluboká, celkový dojem o něco lepší než včera dopoledne. Podepsán: dr. Maixner, prof. dr. Hynek a prof. dr. Weber.“

Masaryk umírá...

Nese se ta zpráva od člověka k člověku: „Masaryk umírá!“ Děti šeptají: „Pan prezident Osloboditel umírá!“ Staří legionáři štkají: „Tatíček umírá!“ Všude, kudy jdete i kde zůstanete stát, zní to jako rozevlátá ozvěna: Umírá. Na polích lidé pracují a zvedají hlavy, aby nepřišli o to, až kdosi ze vsi po silnici vyběhne a přinese tu strašlivou zvěst. V dílnách znějí hlasy i údery teskněji, mluví se méně, než jindy, každý na to myslí a nechce, bojí se to říci. Pod stropy domovů jako by visel šedavý oblak. Ulice měst jsou plašší, zdá se, že jimi vane tichý vítr, který šeptá: Umírá, umírá, umírá..

Pověřiví se sklesle dívají na cifru, kterou hlásí jejich kalendář: třináctého. Třináctka je nešťastná. Třináctka je číslo smrti. „Ale bývala vždycky jeho číslem,“ říkají si jiní lidé.

Jsou znamení, která potvrzují

Lékařské zprávy z pondělí nijak nezatajují, že stav presidenta Osvoboditele je velmi vážný, některé dokonce přímo vytyčují jeho vážnost. Ale je tu jiné, daleko zřetelnější znamení: president republiky již neopustil Lány a zůstal na zámku celý den. Jen ministerský předseda Hodža odjel v 10 hodin do Prahy, ale to ještě pouze proto, aby vyřídil nejnnutnější státní záležitosti. A zase se vrátil. Před branou lánského zámku se neustále scházejí občané z Lán i ze vzdálenějších obcí, přijíždějí auta. V Praze se jeví rozčilení zcela jasné: před vývěskami redakcí se tvoří hloučky zvědavců, kteří čekají na každou, sebe menší zprávu z Lán. V redakci drnčí zvonky telefonů, každou chvíli se někdo ptá, nevědí-li noviny něco bližšího. Kolem poledne přichází sice soukromá zpráva, že stav nemocného se zlepšil, ale té již nelze věřit. Mluví o nemocném, ačkoliv všichni již víme jen o – umírajícím.

Dvě poslední pozorování lékařů

V 15 hodin vydali lékaři tento bulletin:

„Od dopoledních hodin nenastalo v chorobě presidenta Osvoboditele žádné zhoršení. Nemocný je klidný a jak patrné, bez subjektivních potíží. Objektivní stav stále velmi vážný. Podepsán dr. Maixner a prof. dr. Hynek.“

Ve 20 hodin vydali titíž lékaři tuto úřední zprávu:

„Objektivní nález u nemocného presidenta T. G. Masaryka se opět zhoršil: na plicích vpravo dole vzplanul zánětlivý proces znovu a ve větším rozsahu, celkový úbytek sil se stále stupňuje, činnost srdeční se daří jen s největším úsilím udržet na nutné výši, počet dechů se zvýšil na 48 v minutě, počet pulsů na 130, některé tepy vynechávají, krevní tlak poklesl na 80/50, hladina

krevního dusíku činí 82, teplota nepřestoupila 38.4. Nález na levé polovině plic dosud normální. Podepsán dr. Maixner a prof. dr. Hynek.“

Rodina u lože – úmrtního

Na večer se kolem lože Masarykova shromáždila celá rodina, jeho syn, vyslanec Jan Masaryk, jeho dcery dr. Alice Masaryková a paní Olga Masaryk-Revilliodová, jeho vnučky Anna a Herberta Masarykovy a jeho neteř paní Lípová se svým chotěm, vyslancem dr. Jaroslavem Lípou. Byl zde i president republiky dr. Edvard Beneš s chotí Hanou, předseda vlády dr. Milan Hodža a osobní tajemník Masarykův dr. Schenk. Byli zde i tři lékaři, dr. Maixner, prof. dr. Hynek a prof. dr. Jirásek a všechny tři ošetřovatelky, Kapsová, Seifertová a Rodzianková. Shromáždili se kolem lože nemocného, neboť se zdálo, že se blíží náhlý konec. To bylo v devět hodin večer. Tehdy nastalo poslední dějství veliké tragedie. Katastrofa.

Ještě se nerozloučil

V devět hodin večer 13. září se začal uzavírat kruh smrtelné svatozáře nad hlavou statečného mučedníka, který celý svůj život se dovedl statečně bít a jistě si přál viděti zblízka i anděla smrti, až přijde jeho čas. Leč lékaři zabránili tomuto děsu utrpení. Do deseti hodin stáli všichni zamlkle kolem lůžka, na kterém prudce oddychoval umírající. A viděli pouze, že i tentokráte, i v podvědomí, odolalo silné, zdravé tělo prvnímu útoku Azraele. Odešli tiše do svých pokojů a u umírajícího zůstala jen ošetřovatelka. Klidný dech naznačoval, že první souboj byl skončen, tentokráte vítězstvím člověka nad andělem smrti.

Noc nastává

Je to strnulá podzimní noc bez hvězd, jen sypký vzduch visí v prázdnotě a nepohne se. U vrat lánského zámku pod sinavým světlem luceren stojí několik stínů. Nebe je strašlivě chmurné, jediná Venuše proráží šedavými ob-

laky a chvěje se zimou, jako ty stíny ve velkém průvanu podzimu. A přece bys řekl, že je ta noc krásná – kdyby tlumená světla oken z lánského zámku nepadala těžce do korun stromů. Na zámku, ve druhém patře průčelní věže, jejíž hlavní okno leží k jihu, odpočívá na prostém vojenském lůžku prezident Osvooboditel dr. Tomáš G. Masaryk. Odpočívá klidně.

Co víme

V té chvíli, kdy přichází tou nocí půlnoc, víme, že již hodinu umírá nejlepší člověk této země. Víme, že před 10. hodinou nemohli lékaři říci těm nejbližším nic, než se blíží konec. Od desáté hodiny večerní, zatím co celou Prahou a celou republikou drnčí zvědavé zvonky telefonů – zde na Lánech napsala smrt nade dveře ložnice svůj ortel. Umírající klidně odpočívá, jeho dech je volný, nebolestný.

Kancléř přijel

Jedenáctá hodina v noci z 13. na 14. září. Do brány lánského zámku vjíždí černé, lesklé auto. Přijel kancléř dr. Přemysl Šámal a šéf politického oddělení Kanceláře presidenta republiky dr. Schieszl. Jejich příjezd znamená, že lékaři oficiálně ohlásili začátek konce a kancléř byl povolán v úřední funkci svědka smrti. Smrti jednoho ze svých nejbližších přátel. K loži nemocného usedla paní Olga Revilliodová s jednou ošetřovatelkou.

Muž v křesle

Od vrat lánského zámku, kde stojí houfec novinářů, není vidět ztlumené světlo v oknech toho místa, na než všichni myslíme. Ale jsou vidět dvě jasně ozářená okna v druhém poschodí. A za těmito okny sedí v křesle zamyšlený muž. Bdí a čeká. Je zvyklý bdít a čekat, i když ne na tak smutné zprávy. Slyší za dveřmi tiché, opatrné kroky těch, kdož přecházejí chodbou kolem komnaty. Pod okny stojí stráž ve francouzské legionářské uniformě. Vchod do zámku zřetelně hoří

do písku pod stromy. Muž v křesle zamyšleně čeká. Je to prezident republiky.

Ostatní na zámku

Všichni ostatní se odebrali do svých pokojů. Ale nikdo z nich neulehne. Jsou znaveni bděním u lože nejdražšího, nemají však ani pomyslení na odpočinek. Vědí, že tato noc přinese jednu krutou hodinu. Každou chvíli je dusno v pokojích a oni všichni se znovu scházejí přede dveřmi ložnice, aby tichými slovy zastřeli stesk zlomených srdcí.

U lože presidenta Osvooboditele sedí paní Olga Revilliodová s ošetřovatelkou. Lékař dr. Maixner neustává pečlivě pozorovati tep umírajícího a každý záchvěv jeho dechu. Co chvíli se tiše pootevrou bílé dveře ložnice, kdosi se tiše zeptá a zase odchází. V suchém pološeru úmrtního pokoje voní květiny a hlasitě tlukou těžké vteřiny.

Půlnoc

Do půlnoci byl klid. Pak se rysy umírajícího pohnuly v přísném napětí. Nastávala nejstrašlivější chvíle. Snad se do ní umírající probouzel. Ale mdloba jej znovu přemáhala. Jako by mu půlnoc byla pošeptala: „Přicházím. Jsem den tvé smrti!“ A jako by se starý, zemdlený bojovník znovu rozhodl, že se ještě nevzdá. Ti, kteří kolem něho jsou, pozorují tento zápas a vědí, jak málo síly má, aby se ubránil drtivé přesile veliké nepřítelkyně. Mají zavolat ostatní? Dr. Maixner vrtí hlavou: „Ještě ne!? Dává umírajícímu poslední injekci. Na novou usmířenou. Lež tiše, drahý, nebojuj, dost jsi se nabojoval za svého života! Lež tiše a smíř se!“

Dvě hodiny

Ve dvě hodiny umírající opět klidně leží a spí. Paní Revilliodová po špičkách odchází, neboť lékař, který tu zůstává, ujišťuje, že bezprostřední nebezpečí konce je zase oddáleno. „Na jak dlouho?! Kdož to může říci?“ – „Snad na dvě hodiny, snad až do zítřejšího rána, snad

i do poledne. “Veliký umírající leží bez hnutí, schoulen do sebe, jako znavený poutník na dlouhé cestě. Zdá se, že spí. Paní Revilliodová odešla. I chodba před ložnicí zůstala nyní prázdná a tichá. Všichni se zase odebrali do svých pokojů. „Snad do rána,“ říkají si. Utešují se.

Čekáme a víme, bohužel, nač

Zimomřivá noc visí kolem lánského zámku zamklé. Uvnitř je ještě několik rozsvícených oken. Zvláště ono ve druhém poschodí nezhasíná. Pod okny ložnice, kde umírá Tomáš Masaryk, přechází štábní rotmistr Formánek ve francouzské uniformě presidentovy a hradní strážce. Kruh pískové cesty pod věží je ve stínu. Strážce se nepřestává dívat vzhůru k oknům. Nedaleko odtud, v bráně zámku stojí jeho kolega, štábní rotmistr Wimmer, člověk z Chodska, obklopen pěti stíny. To jsou novináři. Četnická hlídka přišla, aby vyměnila dosavadní, ale zůstávají tu pak stejně všichni, neboť i ti, co tu dosud stáli, chtějí vědět, co se stane a kdy se to stane. Přišel z Lán i starý strážmistr Štěpánek. Hlasy jsou přitlumené. Půlhodina plyne temnotami zámeckého parku.

Osudná hodina

A vtom, slyše, na severní straně zámeckého parku zazněl skřek sýčků. V dálce houkají sovy. Blíží se třetí hodina s půlnoci. Hudba sýčků se drásavě vtírá do niter, prokřehkých steskem i zimou. Nasloucháme. Ale hudba si po pěti minutách zase zaniká.

Nad ložem

V té chvíli dlí nad ložem umírajícího lékař dr. Maixner a vidí, že nyní nastal čas. Posílá sestru ošetřovatelku, aby zavolala k umírajícímu všechny, kteří jsou na zámku. Před třetí hodinou s půlnoci vchází do ložnice syn Masarykův Jan, dcery Alice a Olga, paní Lípová se svým manželem, president republiky s paní Hanou Benešovou, předseda vlády dr. Hodža, kancléř dr. Šámal, tajemník dr. Schenk a ošetřovatelky. V hlavách umírajícího stojí dr. Maixner a dr. Hynek. Ostatní jsou v kruhu kolem úmrtního lože.

Od jedné hodiny slábne činnost statečného srdce, dýchání slábne a slábne, ztrácí se zvolna ve Věčnosti.

U brány zámku

Po cestě od zámku přichází temná postava. Je to starý, zděšený člověk. Neví, má-li to říci teď. Ale on viděl a nemohl již v parku zůstat. Dva sýčkové obletovali před chvílí lánský zámek, jeden usedl na vysoký černý dub, a druhý se snesl pod okna ložnice. – V téže chvíli se temné nebe na severu rozžhavilo do ruda. „Na Kladně hoří strusky,“ praví kdosi. Ale my víme, že sever je říše smrti. Rozžhavila se struskou života, který do ní vchází.

Otevřené okno

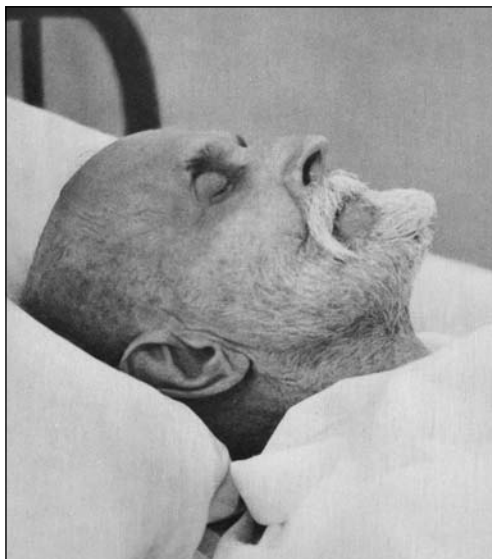
Rotmistr Formánek, který chodil na stráž pod okny ložnice umírajícího, nyní častěji a častěji zvedá oči vzhůru. Hluboká alej v parku se tmí bez pohnutí. Šedivé nebe visí nad prázdným stožárem vlajky. A je ticho největší, když nahoře ve druhém patře zámecké věže se tiše, tesklivě zvolna otevřelo okno. Srdce se zachvělo. Na hodinkách byl čas: 3 hodiny 17 minut.

3 hodiny 27 minut

Tiše stojí kruh kolem lože. Lékař se sklání nad umírajícím. Otevřeným oknem vlíná do komnaty lehký vánek, přinášející suchou vůni pokosené trávy. Stojaté ticho. Krátký, trhaný vzlyk. Hlavy všech jsou skloněny. Oči všech vpádají bolestně do hlavy. Prsa jsou sevřena. Bílá postava lékaře se sklání nad umírajícím. Sípavý chropot vychází z úst tělem, jež se loučí s duší. Nyní zmlkl. Lékař pohlédl na hodinky. Dech ustal. Jsou tři hodiny, dvacet sedm minut – Ale srdce ještě bije.

Konec

Dvě minuty plynou. Je to dlouhá doba v tomto nesmírném tichu, v němž je úžas i bolest. Oči propukají v bezmezný pláč. Zaznívá štkání. A jeho píseň doprovází poslední matné údery toho srdce, toho velikého dobrého srdce, které přes osmdesát sedm let nebojá-

T. G. Masaryk na úmrtním lóži

Úmrtní lóže T. G. Masaryka

ně bilo v prsou bojovníka Tomáše. Lékař naslouchá. Pohlédne na hodiny. Jeho pergamenová tvář zesivěla. Srdce dotlouklo. Je – konec.

3 hodiny 29 minut

Okamžik ještě lékař skloněn čeká. Pak se vzpřimuje, předstupuje před presidenta republiky. „Pane presidente,“ praví zhrouceným hlasem, „president Osvoboditel je mrtev.“ Na lůžku leží nehybně ten všemi milovaný a jeho děti přistupují blíže, líbají jeho ruku a jeho napjaté čelo, přistupuje i president republiky, jeho nejoddanější, a líbá jeho skrání. Přistupuje konečně i předseda

vlády a hlubokou úklonou vzdává čest tomu, jenž právě zemřel. „Nezhasl – dohořel,“ šeptá syn Jan.

A tak nám odešel do země velikého mlčení ten, jehož úrodná slova dala život republice. Tak se zavřely ty oči, jimiž se na nás dosud díval. Dotlouklo srdce největšího občana. Dodýchal ten, jehož magický duch dovedl ovládati tolik myslí a tolik duší. Odešel do země duchů, jeden z největších duchů celých světových dějin.

(České slovo, 19. září 1937)

Ještě jsem neslyšel

Ladislav Steblík

Ještě jsem neslyšel tak vzlyknout zemi
nejhlubší bolestí jak právě dnes.
Dole se zachvívá kořeny všemi –
nebesa slzy dští v brázdy i mez.

Poklesly ruce dni, pluh tíše stojí,
do dlaní těžce se sklonila tvář.
Nad setbou mračna jdou – z nich v plné zbroji
vyjíždí bdělá stráž – nad hlavou zář.

Ještě jsem neviděl tak klesnout zemi
pod hranou smutnější než byla dnes. –
Za tím, jenž odešel, díváš se němý
a v dálce za tebou modlí se ves.

V stavení úzko je, tak prázdnou všude –
– písmáckou moudrostí osířel stůl.
Úzkostnou otázku – Bože, co bude? –
– rty sosen vykřikly z polí i žul.

Ještě jsem neslyšel tak vzlyknout zemi
od hrobů ke zvonům jak tímto dnem. –
Slib věčné věrnosti pod čely všemi
buď našim dědictvím, zákonem, snem.

Noviny oznamují Masarykovu smrt

OHLASY Z DOMOVA

A hlasatel oznamuje všemu lidu:
První prezident Československé republiky, prezident Osvoboditel T. G. Masaryk, zemřel na zámku lánském dnes v úterý 14. září ve 3 hodiny 29 minut v noci, když naplnil svého života 87 let, 6 měsíců a 7 dní.

Muž, který vstupuje do legendy

Josef Čapek

Dnešním dnem vstupuje do národní legendy T. G. Masaryk, když jí se již téměř stal ke sklonku svého života, odcházející po vykonaném životním díle se stolce presidentského. Aby lidská bytost mohla vstoupit do legendy, jest jí však umřít. Neboť jinak se nestane nesmrtelnou. To tedy dnes se cele stalo skutkem. Velký, největší z mužů národa, prezident Osvoboditel zemřel. Aby žil nadále už jen v srdci lidu, ve své památce. Byl velikou postavou a nyní se jí stane zvýšenou měrou opředen láskou, básnivostí, vděčností a obdivem lidu. Vstupuje do národní legendy, té, která obklopuje veliké postavy dějin nimbem, hrdinností, vznešeností duchového světla. Nuže, toto vše bylo skutečné T. G. Masarykovi, prvnímu prezidentu znovu vzkříšeného státu, legenda právem může tu nastoupit své oslavné dílo kolem postavy nesmrtelného.

(Lidové noviny, 14. září 1937)

Věčný Masaryk

Karel Čapek

Všechno dějinné, ať jsou to činy sebe větší, zůstává časné: samy dějiny se mění dějinami, skutkové zapadají nebo rostou podle svých následků nebo v paměti lidské; jediné neměnné, jediné nad čas a nepřehodnotitelné je, jakým byl člověk člověkem, jakou byl duší. Dějinný Masaryk poroste, pokud národ československý bude mít štěstí a úkol žít a tvořit své vlastní dějiny; ale vedle Masaryka dějinného stojí a musí nám stát Masaryk věčný, duch duše, člověk osobnost – jmenujte to jakkoliv; je to právě to nesmírně lidské, co smrtí zaniká a přece jediné je nad čas. Pro všechny věky jsme, jací jsme, a všechny převraty dějin nemohou změnit nic na tom, co se v nás nazývá duše.

*Katafalk s rakví
T. G. Masaryka na
Pražském hradě*

Moudrost, duševní velikost, vysoká a přísná mravnost, ano, to všechno je pravda; ale bylo v něm ještě něco nadto, něco vzácnějšího a půvabnějšího, něco jako zvláštní a nevýslovná milost; snad to bylo to, čemu bychom jazykem poněkud dětským řekli svatost. Bylo to něco neskonale prostého a téměř naivního, byla to taková samozřejmá ryzost, neporušitelná vnitřní čistota a bezděčná, skoro plachá lidská důstojnost – byl to Boží člověk. Boží až do té prostoty; krajně pravdivý, ale bez netolerance, opravdový, ale bez pedanterie, cudný, ale plný lásky. Byl tak naplněn tou milostí, že nic lidského ji nemohlo porušit; mohl být někdy rvavý, někdy tvrdý, nebo ne docela bezelstný, mohl si někdy pohovět a jindy se upnout v jednostrannost; ale pořád a i v tom zůstával člověkem, svatým, mužem spravedlivým a prostým, v němž bylo jasno a nepochybně. Někdy byl jako

selská kaplička v polích, ale vždycky v něm sídlil Bůh.

Věřím, že veliké tajemství Masarykovy vnitřní krásy a velikosti byla jeho zbožnost. Nebojoval za víru, ani nehlásal víru, nýbrž přijal poslání lidštější; bojoval, protože věřil, hledal pravdu, protože věřil, konal skutky lidské a dějinné, protože byl naplněn vírou. V tom byla jeho jistota, jeho hrozná pevnost, jeho démantová neporušitelnost: skrze svou zbožnost věřil v člověka, miloval člověka a odpouštěl mu, ctil jeho důstojnost a uznával jeho svobodu. Pravda, demokracie, humanita, všecko, co hledal i formuloval i konal, bylo u něho strašně hluboko zakotveno ve zbožné a posvěcující víře; ale i sám jeho život, vztah k lidem, práce i denní zájmy, vše bylo jako uloženo v rozměrech věčnosti a nesmírnosti. Pak mu, takto zakotvenému, pranic nevadilo být věčný a střízlivý, být chladně praktický nebo až dobro-

družný ve své činné vůli. Někdy se jako filosof snažil zdůvodnit svou víru; ale ve skutečnosti víra zdůvodňovala v něm vše, jeho myšlení i jeho dějinné skutky. Nikdy nezapomeňme, že v základech našeho státu, pokud jej budoval Masaryk, nebyl žádný zázrak; bylo v nich něco víc; v základech našeho státu je Bůh.

My pamětníci, my vrstevníci vidíme v Masarykovi bojovnost i moudrost, krásu i velikost, klasický vzor muže a ducha; ale nejkrásnější i hlubší bylo to, co on sám prožíval v sobě; byl to Boží řád, dětská důvěra, veliká láska a nesmírná zkušenost, moudrost a jistota víry. Vše ostatní jsou veliké, zrovna nadlidské dějiny; ale muž, který je nesl, prožíval v sobě něco, co je zároveň krajní lidská pokora i hrdost: že je nástrojem v rukou Božích.

(Lidové noviny, 14. září 1937)

Knížecí arcibiskupská konsistoř vydala dnes tuto zprávu:

Zemřel první prezident republiky Československé, prezident Osvoboditel. V této tak bolestné chvíli připojuje se i arcidiecése pražská k bolesti celého národa a ordinarius pražský ustanovuje:

1) aby na všech kostelích a farních budovách byly vyvěšeny smuteční prapory;

2) aby dne 14. září po poledním zvonění bylo ve všech farních kostelích hodinu vyzváněno na znamení smutku, a dále aby v den pohřbu rovněž hodinu bylo zvoněno na všech kostelích pražské arcidiecése. U příležitosti této nenahraditelné ztráty pro stát a rodinu doporučuje Jeho Eminence Nejdůstojnější pán kníže arcibiskup pražský zbožným modlitbám všech věřících Republiku a rodinu zemřelého.

Za Ordinariát Dr. Antonín Bořek-Dohalský, kancléř

(Z denního tisku, 14. září 1937)

Masarykovo presidentství

Josef Borovička

Presidentství Masarykovo mělo v sobě něco z mythu a zároveň něco z nejživější přítomnosti. Jako v nejdávnějších dobách stal se hlavou státu právem vítěze a tvůrce: osvobozenské dílo určilo v roce 1918 volbu, nikoli volba muže. Je-li třeba k založení státu hrdinských mužů, Masaryk jistě patřil k nejstatečnějším. Ale nejvyšší moc, která mu ve státě byla svěřena, vykonával přísně ústavně a zároveň v duchu moderní doby.

A přece po všechna léta, co stál v čele nejvyššího úřadu (ale ani potom jeho vliv neustal), rozhodujícím způsobem určoval základní linie československé státní politiky. Autorita jeho neměla původu jen v síle úřadu. Masaryk byl především a po všechny časy duchovní mocností, jeho působení v národě mělo své kořeny v ryze duchovních silách a svůj počátek několik desetiletí před tím, nežli se stal prezidentem. Právě proto jeho vliv byl tak mocný a hluboký.

Masaryk dal do služeb státu nejen celou svou autoritu, která se v prvních letech – bez ohledu na ústavní normy – projevila ve všech vládních úkonech, nýbrž dal republice také celkový plán práce a postupu do budoucnosti. Byl to program, kterým se řídil ve své činnosti za revoluce. Nová funkce dala mu jen větší moc a větší příležitost k práci.

Bylo to především velkorysé, ucelené pojetí zahraniční politiky československé, v níž naše samostatnost byla pevně zařazena do evropské soustavy poválečné. Opíralo se o rozmyslný rozbor konstantních sil a přesný odhad vývojových tendencí, a protože nevyplynulo z příležitostné konjunktury, osvědčilo svou pravdivou užitečnost až po dnes. Obraz nové Evropy, jak jej formuloval v památné knize téhož jména, psané uprostřed revolučního zmatku na Rusi a dohotovené v Americe na konci války, zůstává stále programem lepšího a spravedlivějšího uspořádání evropského lidstva. Je to nová soustava politická, která v mírových smlouvách částeč-

ně dostala právní sankce a která se musí stát – naší prací a silou – obecně uznávanou realitou.

Demokratický režim, pro který se rozhodl, republika, tkvěl svými kořeny ve starých tradicích národních i v sociální struktuře československého lidu. Masaryk se však nespokojil s touto životní zkušeností národní, nýbrž pojem humanity a její praktický důsledek demokratismus všeobecně zdůraznil filosoficky i historicky v souladu se západoevropským smýšlením a s hybnými silami současné doby a propracoval jej v soustavný světový názor: tím teprve z demokratismu se stal etický příkaz a pevný filosofický program Československé republiky. V soustavně promyšlené demokratické doktríně měl první prezident bezpečně vodítko pro řízení státu. V posledních pak formulacích, obsažených ve Světové revoluci, odevzdal ji celému světu: zůstává věren svému požadavku, že celá politika musí být podřízena etickým zákonům, hlásal, že demokracie i ve svých důsledcích hospodářských a materiálních je politické uskutečňování lásky k bližnímu, uskutečňování řádu božího na zemi.

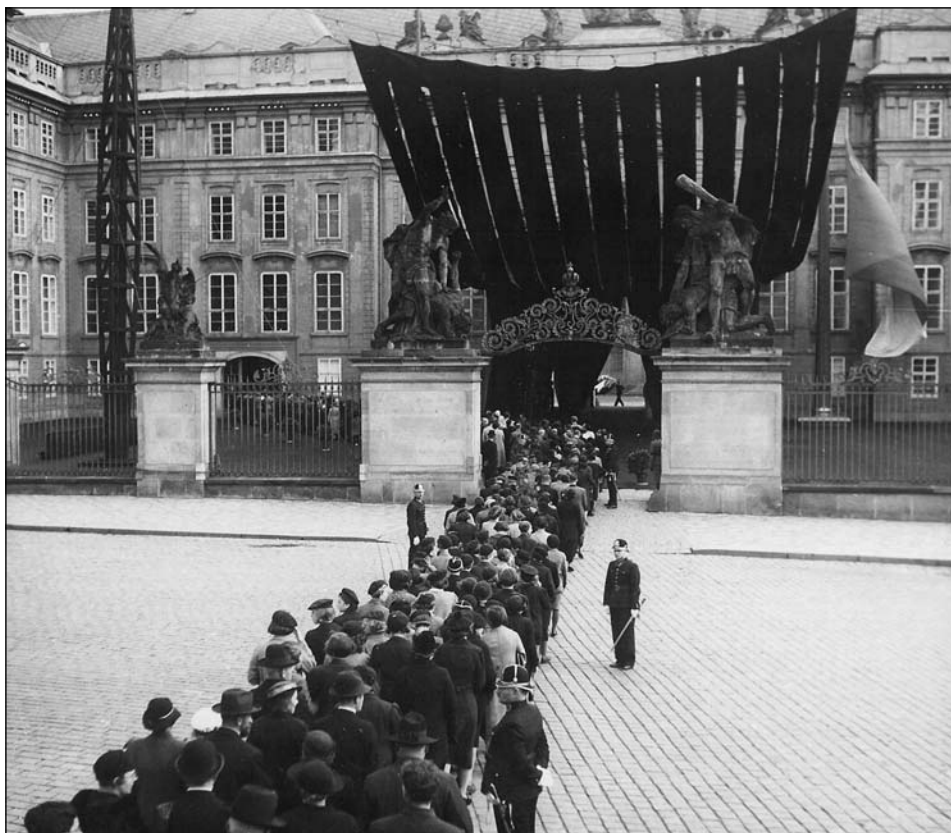
Tato demokratická filosofie státní nebyla mu pouhou teorií a laciným kazatelstvím. Masaryk stoje v moci jako prezident, zůstal mužem činu, který neváhal se zasadit o provedení své myšlenky v celé její denní realitě. Jedině v práci, soustavně drobné práci, opřené o přesné poznání skutečnosti a směřující k jasnému cíli spatřoval možnost nápravy.

Proto se v prvních dobách mladé republiky postavil celou vahou svého vlivu proti revolučnímu ruskému myšlení, které věřilo v čaromoc převratu. V harmonické Masarykově soustavě – a jeho zásluhou – nebylo místa pro krajnosti ani zleva ani zprava, neodklonil se od ní nikdy ani pro svou osobu a nepodlehł lákavým svodům zmatené doby, byť mu kynuly právem daleko spravedlivějším, nežli kterémukoli z jeho současníků. Zůstal velkým demokratickým vůdcem, který od samého vstupu na českou půdu seskupoval kolem sebe lidi ke společné práci a bojům, a který s nezdolnou odvahou a duševní

rovnováhou vnukal činorodý optimismus i za nejtěžších situacích všem, kdož se dostali na dosah jeho mocné osobnosti.

Jako prezident představoval to, co je a má být ve státě trvalého a neměnného, co stojí nad dočasnými konstelacemi přechodných režimů, nejen pouhý symbol, ale i trvalou sílu a nejvlastnější orgán státní jednoty a její regulativ ve všech oborech státního života, ať v otázkách sociálních či národnostních. Nebyl jen představitel, nýbrž i skutečný tvůrce československé demokracie. Zůstalo-li Československo jedinou demokratickou zemí na východ od Rýna, v níž se sociální i národnostní rozpory vyrovnávají dohodou a spoluprací, není to myslitelné bez Masarykova působení. Díky Masarykovi Československá republika nepodlehla omylu mnohých lidovlád, že demokracie nepotřebuje velkých osobností, vzdělaného rozumu a vysokých ideálů. Československý lid viděl na hradě nejvyšší a nejryzejší lidské ctnosti rozumové a mravní a naučil se ctít tyto přednosti i v praktickém životě. Bylo zajisté zásluhou demokratického zřízení, že Československo mělo za války a v následujících letech několik vynikajících duchů, ale je nesporná zásluha československých demokratů, že je uznali za své vůdce a že je postavili v čelo. Ale nebyl to jen osobnostní příklad prvního presidenta. Masaryk sám s veškerou vahou své autority se zasazoval o to, aby na vedoucí místa se dostávali nejschopnější mužové. Nebylo to vždy snadné v malicherném víru stranických zájmů zachovat ministru Benešovi řízení zahraničních věcí republiky, ale nakonec se to stalo samozřejmostí a ministr Beneš takřka z rukou Masarykových převzal úřad presidentský. Ale nešlo jen o ministra Beneše; Masarykova myšlenka smíšených vlád, složených z parlamentních zástupců a z odborníků vycházela z téhož přesvědčení o nezbytnosti vzdělaných a schopných osobností pro správnou politiku. Na tomto vysunutém místě Evropy za nejtěžších podmínek byl proveden důkaz – a dán příklad – že demokratické ideály, stojí-li za nimi odvážná mysl, vzdělaný

Pražský hrad se oděl do smutečního hávu

rozum a soustavná práce, mají praktickou hodnotu pro vedení státu.

Stat nominis umbra! Masarykovým vlivem dostávala československá demokracie duchovnějši a zároveň rozumovějši ráz, který – chceme tomu věřit – patří k podstatným znakům našeho národního charakteru. Základní dějinně filosofická myšlenka Masarykova byl vývoj lidstva od mythu k rozumovosti; jeho zásluhou československá demokracie byla posunuta značně ku předu na této dlouhé a bolestné cestě, kterou se lidstvo ubírá. Hlásaje jako prezident závaznost mravních

ideálů a osobní odpovědnost za vládu dobra a rozumu na tomto světě, obracel se Masaryk k nejušlechtilějším stránkám lidské povahy a uvolňoval všechny její tvořivé síly. Ať zloba dne jakkoli rozrušovala jeho ideály, Masaryk svým příkladem a vyzářováním mocné osobnosti přetvářel charakter svého národa. Bylo to evangelium, které formovalo křesťany, korán, který z arabských barbarů dělal civilisované muslimy, bylo to a bude učení Masarykovo, které bude trvale z Čechoslováků vytvářet skutečné demokraty – lidi, dychtící po ryzím lidství.

(Lidové noviny, 14. září 1937)

Masaryk mezi pátečníky

Karel Poláček

Ani se už nedovedu upamatovat, kdy prezident po prvé přišel na černou kávu do vily Karla Čapka. Je to dvojdoměk v úzké ulici na Floře. V jedné půlce bydlí Josef, druhou obývá jeho bratr. K domku přiléhá zahrádka, pěstěná oběma bratry s něžnou láskou, velkým uměním a odbornou znalostí. Tato zahrada je ostatně z literatury dobře známa.

Před několika lety zasadil tu Karel malé břízky. Každý z pátečníků se musil chopit rýče a položit na kořeny přehršlí prsti. Po tomto symbolickém obřadu byl stromek pojmenován po něm. Některé břízky zahynuly, ale bříza presidenta Masaryka je dnes mohutný, stinný strom.

Jednou prováděl Karel Čapek presidenta zahradou. A Masaryk povídá: „Máte to tu hezké, doktore. Já myslím, že vaši sousedé se od vás můžou učit zahradničit!“

„To ještě nic není,“ chlubil se Čapek, „ale přijďte se, pane presidente, podívat na tu zahradu tak za dvacet let. To budou stromy.“

Tehdy jsme měli všichni pocit nevolnosti. Masarykovi bylo tehdy hodně přes osmdesát, co je to, starému člověku připomínat smrt. To se nemá. Avšak Masaryk nevěřil ve smrt. Usmál se, potáhl se za knír a pravil:

„Tož podívám se...“

Chtěl jsem vypravovat, jak to bylo, když prezident po prvé přišel mezi pátečníky. Najednou tu byl, štíhlý, růžový, usměvavý. Čapek představuje jednoho po druhém. Masaryk stiskl každému ruku. Byl to krátký, silný stisk a při tom se zpytavě tak na dvě, tři vteřiny zadíval do očí. Jméno jako by přeslechl.

Později vykládal: „Já mnohdy jméno si schválně nepamatuju. Jméno – tož to je nic. Výraz očí, tvář, fysiognomie – to povídá daleko víc o člověku. Léta si pamatuju tváře...“

Někdy přicházel pěšky. Představte si – z Hradčan na Floru, to je přece lán světa. Měřil si to nejživějšími uli-

cemi, kolikrát za nesnesitelného pražského parna svým bohatýrským krokem. Detektivové, jejichž povinnost byla jej hlídat, tehdy mívali těžkou službu. Masaryk nešel, nekrácel, neubíral se. Masaryk se zrovna řítit. Tak se mnohdy stalo, že přišel do společnosti náramně brzy.

Jednou jsem ho zastihl, jak seděl sám ve starobylém křesle. Karel Čapek o něm nevěděl, právě se holil. Masaryk se zeptal: „Je dnes opravdu pátek?“ Když jsem přisvědčil, tu se zasmál: „Už jsem myslel, že jsem to popletl.“

Na první pohled se poznalo, v jaké náladě přichází. Když se zlobil, měl nějaké nepříjemnosti s politikou, tehdy jeho tváře byly zažloutlé, propadlé. Sedával mlčky, ruce nehnutě položeny na opěradla křesla – starý člověk. Avšak dobrá nálada sňala z něho rázem dvacet let. Tváře tlustoučké, zardělé, oči střílely přes skřípec a smál se celým obličejem. Potahoval se za knír a cenil své velké, zdravé zuby. Už podívání na něho bylo líbezné. Patřil k onomu nečetnému druhu lidí, o nichž se říká, že rostou do krásy. Čím starší, tím byl subtilnější, harmoničtější a elegantnější. Jako by věk snímal z něho všechno, co činí člověka hrubým a hmotným.

V dobré náladě rád slychal anekdoty, drobné příhody z denního života, o řemeslnících, dělnících, policajtech a úřednících. Sám však nejvíce k zábavě přispíval. Z počátku mluvil zvolna, stařecky. Neohebný jazyk ho nechtěl poslouchat. Potom se však rozhovořil, vypravoval o svém dětství, i o příhodách dávno minulých. Měl tu šťastnou povahu, že nepříjemnosti, příkoří a nesnáze lehce zapomínal. Jednou se mluvilo o rukopisných bojích. President se usmíval a pravil pobaveně: „Tož, bývaly to kolikrát hlouposti.“ Avšak Jan Herben, který seděl vedle něho, se rozhorlil: „Žádné hlouposti, pane presidente. To bylo tak...“ a nyní starý pamětník důkladně Masarykovi vyložil, jak to bylo, když se bojovalo o Rukopisy. A Masaryk se zálibou naslouchal.

Byl to veselý člověk, byl z rodu udatných a vždy veselých bojovníků. Proti myslí mu byli pedanti a zásadně

Smutek v pražských ulicích

pouční lidé. Ovšem neměl rád to, čemu se v pražském žargonu říká fóry. U něho anekdota musila mít jakousi důsaznost a měla obsahovat vždycky něco, co slouží k poznání lidí.

Nejraději vypravoval anekdotu: „Přijde Irčan do Ameriky a první jeho otázka byla: Máte tu nějakou vládu? – Máme. – Tož jsem proti, povídá Irčan.“

Míval potouchlou radost, když se před ním někdo napařoval a pak se mu to pokazilo. Jednou v Lánech

chtěl jeden pátečnický mužský vylézt na mohutný strom, aby prokázal, jaký je junák. Hrabal se, pachtil se, ale pokaždé sklouzl zase po kmenu na zem. Najednou ho Masaryk popadl za zadnici a vysadil ho na větev. Potom řekl: „Ale slézt dolů, to už musíte sám, když jste takový kabrňák...“

A usadit dovedl, copak o to! Jednou dcera autora těchto vzpomínek slavila deváté narozeniny. Byl právě

pátek. Holka si vždycky přála vidět presidenta, a tak ji otec zavedl k Čapkům. President byl právě na zahrádce. Byl máj, všechno v květu.

„To je vaše dcera?“ ptá se Masaryk.

„Ano. Víte, pane presidente, ona má narozeniny, a tak jsem jí k svátku ukázal presidenta.“

„Tož jste náramně štedrý. Vy jste jako ti kmotři od nás ze vsi, co dají kluky jako present k birmování ostríhat.“

Takové nějaké obřady, okolky, jaké mívají ve zvyku jiní lidé, to pro něho nebylo.

Stávalo se, že v živé zábavě, takřka uprostřed věty se náhle podíval na hodinky a řekl: „Tož a už musím jít.“ Vstal a byl ten tam.

Pravda, musíte jít, náš presidente, musíte jako všichni smrtelní lidé. Avšak přes to, že to dobře víme, přes to jsme tak zarmoucení, že to ani nedovedeme říci...

(*Lidové noviny*, 14. září 1937)

Masarykovy zákony

V dějinách moderních států se zřídka stává, že nějaký zákon by byl věnován jediné osobě. Výjimečnost osobnosti Masarykovy a její nepomíjící význam pro život československého státu došly výrazu i tím, že v československém zákonodárství jsou věnovány Masarykovi tři zákony a jeden z nich byl pro obzvláštní zdůraznění vtěsnán do kamene v obou sněmovnách Národního shromáždění. Mluva zákonů je suchá a strohá; ale tato její strohost může vyvážit nejvyšší citové vzněty, když jejím prostřednictvím majestát svrchovaného národa prostě prohlašuje:

T. G. Masaryk zasloužil se o stát.

Tento zákon, který byl vyhlášen 6. března 1930 v předvečer osmdesátých narozenin prvního presidenta a zakladatele Československé republiky, je v pravdě

nejvzácnějším jejím zákonem, neboť pádnou a hutnou zkratkou vystihuje nejdůležitější dobu novodobých dějin tohoto státu.

Zároveň s tímto zákonem o zásluhách prvního presidenta byl vydán druhý zákon Masarykův; k oslavě jeho osmdesátých narozenin se jím věnovalo ze státních hotovostí dvacet milionů Kč, aby jich president užil podle svého volného uvážení. Je známo, jak president užil tohoto státního daru, jak jej celý rozdal ve prospěch zvelební kultury a posílení zdraví všech národů tohoto státu.

A konečně třetí, nejmladší zákon Masarykův, vydaný v den 17. výročí presidentova návratu do osvobozeného státu, 21. prosince 1935, je zákon o státní poctě prvnímu presidentovi:

Prvnímu presidentu Československé republiky T. G. Masarykovi náleží dík za jeho osvoboditelské a budovatelské dílo. Prvnímu presidentovi Československé republiky T. G. Masarykovi ponechávají se na dožití presidentský plat a sídlo na zámku v Lánech.

Ponechaly se mu, aby se mohl „ještě chvíli na nás dívat, jak to vedeme“. Byla to opravdu jen chvíle, ale přinesla mu jistě uspokojení, když viděl, že v jeho díle pokračují ruce spolehlivé.

(jk, *Lidové noviny*, 14. září 1937)

Zdroje života

Zdeněk Smetáček

O velkých mužích a o tajemství geniálnosti je velká literatura. Hledá se vysvětlení psychologické, sociologické, historické, klade se důraz tu víc na vrozené vlastnosti, tu zase víc na vliv prostředí a doby. Někomu se bude zdát víc podobné pravdě vysvětlení to, jinému zas ono, ale nikdo nepopře, že dějinné velikosti dosáhl vždy jen takový muž, který svým duchem obsáhl a po

svém zpracoval co největší okruh soudobého života. Duch geniův je jako ohnisko, v němž se protkly a svařily všechny hlavní směry dobové kultury.

Pro nás byl na přelomu devatenáctého a dvacátého století takovým široko a hluboko zabírajícím a reprezentativním duchem Masaryk. V něm se potkaly a sloučily všechny hlavní motivy československého života, češství a slovenství, ale i německví, vlastenectví, evropanství i světovost, hlas slovácké přírody i kázeň moderní civilizace, venkovská bezprostřednost i městská vzdělanost, nutkání živelného citu i ostří kritického rozumu, víra i věda, láska i boj, vřava politiky i tišina meditace, dynamika národního rozmachu, opojení kolektivním životem i pokora duše, stojící tváří v tvář věčnosti a Bohu.

Požehnaný pozemský život Masarykův obsáhl velkou vzdálenost, která je v našem společenském vývoji dána hranicemi feudalismu na jedné a demokratismu na druhé straně. Ve svém dětství viděl ještě na vesnici poddanství, byl přímým svědkem počátku a rozmachu hnutí dělnického a zápasů národních – a proto hluboce prožíval otázku sociální a národnostní. Jako dítě byl nekriticky věřící katolík, jako mladý muž se stal evangelíkem, vnitřně zápasil s ateismem – a proto snad nejhluběji z našich moderních velkých lidí procítil a protrpěl otázku náboženskou. Jaké to bylo ohromné bohatství myšlenek a událostí, jaká mohutná epopej života, který se nyní skončil! Navždy bude tento život symbolem a vtělením oné doby, kdy československý národ kulturně a politicky obrozen stoupal krok za krokem ke státní nezávislosti.

Zamyslíme-li se nad počátky tohoto života, poznáme, že většinu hlavních motivů budoucí práce i zápasů jeho nositel přijal už z rodného moravskoslovenského rozhraní. Masarykův otec Josef, narozený 25. února 1823, a jeho předkové byli čistí Slováci od Holíče, Radima a Kopčan. Od nich, chceme-li to brát schematicky, si náš první prezident přinesl ono „dialektologické vlastenectví“, o němž mluvil, onu lidovost, srostitost,

Smuteční výzdoba pražských obchodů

srozumitelnost a plastičnost výrazu, která mu umožnila vždycky si rozumět s venkovskými lidmi, i když už dávno opustil rodné prostředí a když se stal vůdcem státu a světovou postavou.

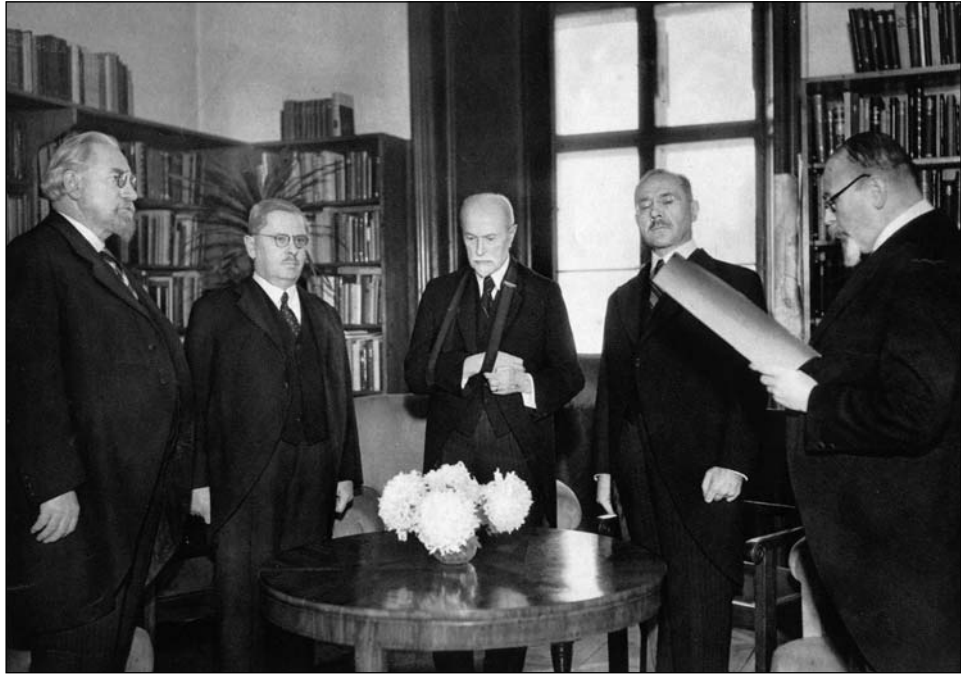
Matka zase, Terezie Kropáčková, o deset let starší svého muže (narozena 4. srpna 1813), jejíž rod pocházel od Brna a byl v několika pozdějších pokoleních spřízněn s městskými rodinami hustopečskými, vedla synka k živému cítění náboženskému a odevzdala mu také první znalosti tehdejšího jazyka vzdělanců – němčiny. Pojil se tedy v Masarykově rodině živel vesnický i maloměstský, sousedila čeština odstínu slovenského i moravského s němčinou, střídala se modlitba česká s modlitbou německou. Co myslivému duchu chlapcovu nevnukl přímo život v rodině, doplnilo pozorování okolního prostředí. Nebylo tu jen rodinné katolictví, mluvilo se také o helvitech, kupovalo se u židovských obchodníků, četlo se o ruském pravoslaví. Luteránský kostel v nedaleké Holíči neměl zvonů, protestantští knězi byli ženatí – kolik faktů, tolik podnětů k přemýšlení, hloubání a znepokojení nad věcmi náboženskými, a když potom dětskou duší otrásla ještě sebevražda čeledína, kterýžto čin se mladému i staršímu Masarykovi vždycky jevil jako negace života z nedostatku živé víry, přistoupilo k hloubání o pozitivních náboženstvích ještě téma náboženského záporu, neznabožství. Už dětství tedy dalo základ k úvahám o problémech víry, jimiž se Masaryk nikdy v dalším životě nepřestal obírat.

Podobně tomu bylo s otázkou národnostní. I prostá rodina Masarykova byla dvojjazyčná. Nebyla-li v ní matčina němčina jazykem obcovacím, byla aspoň jazykem modlitebním, a jak vypravuje Herben, psali později synové (vedle Tomáše byli ještě o dvě léta mladší Martin a o čtyři léta mladší Ludvík) domů matce německy. Hodonín, jak píše Nejedlý, byl v době Masarykova narození ryze české, selské město, ale koncem století, když vzrostla buržoasie, měl už německou většinu. I národnostní problém, jež Masaryk promýšlel po celý život a jež domyslel jako vůdce československé revolu-

ce v době války pro celou Evropu, byl tedy v jeho mysli uložen už od dětství.

Otázku sociální zpracovával Masaryk vědecky zvláště při svých kritikách marxismu. Úvodní slova knihy, kterou tomu věnoval, svědčí o tom, že mu tato věc byla něčím daleko víc než akademickým tématem – že mu byla jednou z životních otázek, dotýkajících se hlubin jeho duše. I to nelze vysvětlit jinak než tím, že Masaryk otázku sociální dřív prožíval, než o ní uvažoval. A první prožitky si zase přinesl z rodného domu. O svém otci, který celý život putoval jako panský služebník z Hodonína do Mutěnic a zpět do Hodonína a odtud zase do Čejkovic a na Čejč, řekl jednou Masaryk, že byl ještě nevolníkem. Skutečně to také nevolnictví bylo, neboť na císařských statcích na jižní Moravě a sousedním Slovensku vládl, jak svědčí Masarykův krajan Herben, i po roce 1848 ještě neztenčeně feudální poměr vrchnosti k nevolníku a služebníkovi. Panstvo jezdilo v zimě na hony a malý Tomáš mu se slzami odporu v očích musil hlídat kožichy a dívat se, jak se vesničtí chudáci po honební hostině rvali o zbytky jídel. Přímého a odbojného hochy do hloubi duše zraňovalo nejen podívání na otročinu hmotnou, ale hlavně toto divadlo otročiny mravní, nedostatku lidské důstojnosti. Z těchto pramenů se pak živila Masarykova revolta proti všem přímým i odvozeným formám útisku národnostního a sociálního. Bez těchto přímých zkušeností syna nevolníkova by byl příští filosof a politický vůdce sotva formuloval svůj demokratický ideál tak všestranně živě a naléhavě; bez nich by se mu byla demokracie sotva kdy stala nejen ústavním zřízením, nýbrž celým světovým a životním názorem, propracovaným po stránce náboženské, morální, politické i sociální.

Bůh, národ, společnost – to byly tři hlavní věci, které zaměstnávaly Masarykova ducha. Slováký mikrokosmos, do něhož jen zdaleka zaléhaly ozvěny světových dějů, stačil, aby tomuto skvělému mozku dal základy, na nichž se zachytila tři hlavní vlákna jeho životního myšlení. O doklad víc, že z muže nedělá genia jen bo-

*Abdikace
presidenta
Masaryka*

hatství a rozmanitost okolního života, nýbrž hlavně to, jak se jeho duch dovede tohoto života chopit. Masaryk vždycky uměl vidět, chápat, prožívat, tušit, a proto i tvořit nekonečně víc než kdokoliv z jeho vrstevníků. My všichni jsme jen částeční, kdežto on byl úplný, universální. Proto byl a ještě dlouho zůstane naším vůdcem.

(Lidové noviny, 14. září 1937)

Jak se Masaryk vzdal presidentství

Necelé dva roky těšil se prezident Masaryk klidu a pohodě života soukromého. Teprve ke konci roku 1935 vzdal se úřadu. Myšlenkou resignace zabýval se však

už dávno předtím. Jsa úzkostlivě svědomitý, často si kladl otázku, stačí-li ještě jeho síly na těžký presidentský úřad. Zaslíbeným lidem bylo známo, že se v zimě a na jaře roku 1934, když se končilo třetí údobí jeho presidentství, velmi rozmýšlel, má-li ještě jednu kandidovat. A rovněž nebylo neznámo, že se ke čtvrté kandidatuře v květnu 1934 rozhodl vlastně jen proto, že nepokládal tehdy za zcela jisto, byl-li by jeho nástupcem zvolen dr. Beneš. Tehdy už churavěl. Brzo po své čtvrté volbě byl stížen neobyčejně vážnou nemocí: ochrnula mu pravá ruka a ochuravěl oční nerv. I lékaři měli za učiněný zázrak, že svou nemoc přestál. Už na podzim roku 1934 se tak znovu zotavil, že opět mohl sledovat aspoň nejdůležitější věci svého úřadu a hlavní úkoly politické. Ale myšlenka odstoupit co nejdříve ho neopouštěla. Mimo to také lékaři naléhali, aby byl zba-

Po tři dny a dvě noci proudily na Hrad nekonečné zástupy lidí, kteří se chtěli poklonit památce mrtvého presidenta

ven tíže presidentské odpovědnosti. Věděli, že Masaryk chápe své úřední povinnosti s krajní vážností, a znali, jak se znepokojuje, trápí a někdy i rozčiluje tím, že není s to, aby se svým úkolům mohl věnovat s plnou soustředěností, jak by si přál. Lékaři pevně věřili, že získali Masaryk klidu, jeho život se prodlouží. Informovali příslušné vedoucí činitele politické o nutnosti vyhovět opakovanému Masarykovu přání po resignaci.

Na podzim roku 1935 prezident Masaryk nabyl zvlášť dobré svěžesti. Obnovené síly dodaly mu odvahy, aby přestál politickou zkoušku a – nervové napětí, spojené s důsledky jeho odstoupení. Dne 21. listopadu 1935 pozval si do Láň ministerského předsedu dra Hodžu a oznámil mu, že se rozhodl vzdát se svého úřadu; zároveň vyjádřil přání, aby jeho nástupcem byl dr. Beneš a aby se strany dohodly o tomto kandidátu. Ministerský předseda dr. Hodža vyslovil prosbu, aby prezident zůstal ve svém úřadě. Ale Masaryk setrval na svém rozhodnutí a důsledně je opakoval i v průběhu politického jednání, které pak nastalo.

S formální resignací prezident chtěl vyčkat do chvíle, až se strany dohodnou. Když se však politická jednání o jeho nástupci nebezpečně komplikovala a prodlužovala, přiměl všechny ke konečnému rozhodnutí tím, že 14. prosince 1935 provedl i formálně svou resignaci. Bylo to v sobotu v poledne, kdy se v Lánech vykonal historický tento akt. Všichni, kteří mu byli přítomni (byli to ministerský předseda dr. Hodža, předseda poslanecké sněmovny Malypetr, předseda senátu dr. Soukup, kancléř dr. Šámal, sekční šéf dr. Schieszl, prezidentův tajemník dr. Schenk, členové rodiny a prezidentův lékař dr. Maixner), slzeli ve vzrušeném pohnutí. Jedině Masaryk zachoval pevný klid. Odpoledne toho dne ministerský předseda dr. Hodža oznámil všemu občanstvu republiky konečné a neodvolatelné rozhodnutí. Jeho slova se pohnutím lámala: Jak to předpověděl prezidentu Masarykovi, smutek se zmocnil celého národa. Ani muži nejoztužilejší nestyděli se za slzy ve chvíli, když se dovídali, že T. G. Masaryk nebude už prezidentem republiky.

Za čtyři dny nato splnilo se Masarykovo přání, které choval od prvních týdnů obnoveného státu. Za jeho nástupce byl zvolen nejdůvěrnější jeho spolupracovník, kterého doporučil, vzdávaje se úřadu, slovy památné prostoty: „Pracoval jsem s ním a znám ho.“ První cesta presidenta Beneše mířila ovšem do Lán, a to hned po volbě, o jejímž průběhu Masaryk s uspokojením poslouchal zprávy z rozhlasu. Když Beneš vstoupil do presidentovy lánské pracovny, vykročil mu Masaryk vstříc; oba muži dlouze se objali a políbili – vzrušení byli oba. T. G. Masaryk byl radostný; měl jistotu, že jeho dílo bude úspěšně střeženo a dále rozvíjeno.

Celý svět stál v pozorné uctivosti před mužem, který i svou resignací dokázal, o čem přesvědčoval celou svou předchozí činností: že svou osobu dal plně do služeb nadosobního úkolu.

Ostatně odchod z úředních povinností neznamenal odvrát zájmu o republiku, která byla především jeho dílem. Sledoval události dále s pečlivou pozorností a v pravidelných svých rozhovorech s prezidentem Benešem, který k němu dojížděl téměř každý týden, přispíval neustále až do skonu svými radami, pokyny, výstrahami a podnětným nabádáním.

(Lidové noviny, 14. září 1937)

Poslední obrazoborec odchází

V jedenapadesátém roce po zahájení protirukopisného boje odchází vůdce obrazoborců, památné družiny vědců, která se seskupila roku 1886 kolem profesora T. G. Masaryka, aby proti vlastenecké pověře hájila vědeckou a mravní pravdu. Byli to zejména filologové Jan Gebauer, Jiří Polívka a Matěj Opatrný, literární historikové Josef Truhlář a Jaroslav Vlček, dějepisci Jaroslav Goll a Jindřich Vančura a estetik Otakar Hostinský. Novinářským mluvčím a obhájcem Maf-

fie byl Jan Herben. Dnes jsou všichni mrtvi a náleží dějinám. První z nich odešel jeden z nejmladších Opatrný roku 1891 – sotva jedenatřicetiletý. Po něm jeho učitel, tvůrce Historické mluvnice Gebauer, roku 1907, o tři léta později Hostinský, v prvním roce světové války Truhlář. Goll, nejstarší z nich, se Masarykovi nejvíce přiblížil věkem: zemřel roku 1929 třiaosmdesátiletý. Vlček zemřel v předvečer svých sedmdesátin, 1930. Polívka předešel Masaryka o čtyři léta. Masarykovci nejméně a obrozoborci nejdůslednější setrvali při svém mistrovi nejdéle: Vančura odešel na prahu loňského roku, Herben o minulých vánocích. Vůdce jako první zahájil boj dne 18. ledna 1886, tak poslední odchází – vítěz v onom i ve všech pozdějších zápasech.

(Lidové noviny, 14. září 1937)

Dík Němce Masarykovi

Wenzel Jaksch

Co znamenal pro svůj národ, ocení jistě lépe moji čeští přátelé. Možná, že teprve příští pokolení pochopí jeho dílo v celé jeho zářící velikosti. Víme však, že v této dojemné chvíli loučení s jedním z největších současníků také všichni lidsky cítící Němci této země budou mezi truchlícími. Humanistické němectví ztratilo v Masarykovi velkého přítele. Zůstane nám i dále velkým vzorem.

Masaryk dosáhl nejvyššího, čeho člověk a politik může dosíci; marně hledáme v dějinách muže, který byl svými přáteli tak milován a svými protivníky tolik ctěn, jako právě Masaryk. Masaryk vykonal pro svůj národ práci, která nemá příkladu, ale těchto úspěchů nedobyl za cenu nenávisti a bolesti jiných národů. Němci nikdy nepochybovali o mravní velikosti tohoto muže, také ne v letech poválečných, v době největšího odcizení mezi Čechy a sudetskými Němci. Bezúhonnost jeho povahy,

absolutní poctivost jeho vůle fascinovala vždy také obrovskou většinu německých krajanů. Byl krystalizačním bodem všech snah o sblížení národnostních větví našeho státu, symbolem národnostního míru a společného středoevropského poslání Čechů a sudetských Němců.

Přijde den, kdy Masarykovo dílo ponese plody také v širokém kruhu středoevropském. Velký sousední německý národ bude se musít pozitivně vyrovnat s jeho ideami, právě tak jako pokrokoví Poláci a Maďaři. Neboť Masarykův duchovní a politický postoj je nejkrásnějším příkladem pro všechny, kdo bojují o novou, mírumilovnou Evropu svobodných národů. Masaryk dokázal slovy a činy, že lze vřelou lásku k vlastnímu národu šťastně spojit s radostným přiznáním k lidstvu a jeho nejvyšším ideálům. Jeho životní dílo byl grandiosní pokus spojit vzestup vlastního národa s vyšším vývojem lidstva. Založil tak učení a metodu humanitního realismu. V této metodě je obsažena bojovná velikost a moudré sebeomezení.

Masaryk narazil, právě tak jako všichni průkopníci pokroku, na překážky svého údobí. Ale všechna příští pokolení musí mu vydat čestná svědectví, že se zasloužil o své cíle s bezpříkladnou odvahou a odříkáním. Hluboké jsou brázdy, které Masaryk vyoral za půlstoletí středoevropského dění. Neboť Masaryk byl vůdce v nejkrásnějším smyslu toho slova. Jako státník dosáhl nejslavnějších vavřínů. Jako učenec vládl v nejrozsáhlejších oblastech duchovního vesmíru. Jako člověk zůstal při tom dojímavě čistý a skromný. Ještě ve stáří zářil jeho genius jako jasná hvězda nad bojovným zmatkem doby. Jaký život! Jaký příklad!

V hluboké vděčnosti k prvnímu prezidentovi, pravíme na rozloučenou, že to byl právě on, jenž v mnohých těžkých hodinách udržoval mezi německými republikány víru v dílo národnostního dorozumění. Vliv jeho mohutné osobnosti bude nám také dnes i v budoucnu největší zárukou zdaru. Při četbě Světové revoluce nebo Čapkových Hovorů s Masarykem jsme si často říkali, oč šťastnější mohli být nejnovější dějiny naší

pevniny, kdyby německý národ v historických chvílích byl měl takového vůdce. Že muž takových vlastností byl zavlčen bez vlastní vůle do dramatického konfliktu s německým sousedem, je právě kus evropské tragedie, kterou prožíváme. Masarykovo humanitní vyznání a velký odkaz tohoto demokratického idealisty s nejdokonalejším smyslem pro realismus ukázaly nám východisko z nešťastné spleti dneška. Není vyšší pocty pro tohoto jedinečného muže, než neohroženě sledovat jeho ducha a cele bojovat za uskutečnění jeho velkých ideálů.

(Lidové noviny, 14. září 1937)

Zemřel na koni

Ferdinand Peroutka

Jestliže obraz T. G. Masaryka s knihou v ruce zastíní jednou v našich vzpomínkách obraz Masaryka na koni, bude to znamenat, že jsme si ho zúžili a že jsme už pozapomněli na celý rozsah jeho osobnosti a na harmonii, kterou představoval. Měl známou nechuť k německé filosofii. Už v letech osmdesátých žaloval na něho pražský místodržitel do Vídně, že „chová nepřátelství k filosofii německé a pohrdavě se o ní vyjadřuje“. Nepamatuji se, že by se Masaryk byl kdy o tom vyjádřil výslovně, ale nepochybně smýšlel pohrdavě také o známém fysickém typu německého profesora, o této bytosti, která pro pěstování mozku zanedbávala pěstování všeho ostatního, a která, zarostlá nespořádaným vousem, s námahou vlekla velké břicho na slabých nohou. Po stránce svalů a tělesné pružnosti býval slavný typ německého profesora už do čtyřicítí let invalidou. Josef Holeček kladl českému národu svou démonickou otázku: Kdo jest lepším vzorem člověka – černoهورský junák nebo takový německý profesor?

Masaryk neměl tak intimních styků s Černohorci, a byla to u něho nepochybně blízkost k světu anglo-

saskému, která působila, že nikdy nezapomínal ani na tělesný ideál a že v pohledu, který upíral na člověka, bývalo obsaženo také němé zkoumání, zda jest širší v ramenou než v pase. Po celý život vědomě se snažil, aby se německému profesoru po tělesné stránce nepodobal. Víme, s jak slavným výsledkem. Svět si výsledků toho úsilí všiml a při jeho smrti řekla Evropa: zemřel stařec na koni. Výkony jeho ducha byly námi všemi již oslaveny. Nezapomínejme, že jakési oslavy zaslouží i výkony jeho těla. A že také tu byl svému národu vzorem.

„V rovnováze a souměrnosti musí býti všechny lidské vlastnosti,“ učil Havlíček. A Masaryk praví ve Světové revoluci: „Snad všichni jsme jednostranně pěstili intelektualismus a zapomínali na harmonické pěstění všech duševních a tělesných sil a vlastností.“ Nekázal jen tuto poučku: sám podle ní žil a zemřel jako nejkrásnější evropský stařec. Forma, v jaké se udržel do pozdního stáří, jest sama o sobě velkým výkonem estetickým a příspěvkem našeho národa ke kráse světa aspoň tak velkým, jako by bylo několik svazků básní. Jeho vznešenost by připadala menší a zastřenější, kdyby si nebyl vytvořil i dokonalý styl fysický. Jeho postava hodila se k tomu, aby nesla vavřín, jež si jeho duch vysloužil. Příroda zajisté dala mu na cestu životem nevšední dary tělesné, ale i ty by mohly býti promarněny duchem méně pozorným. Nic na světě není zadarmo, také fysicky krásné Masarykovo stáří nebylo zadarmo, nýbrž výsledkem vůle a pěstění. Dívajíce se za ním, neopakujeme si jen všechna hesla, jež sám vytvořil, nýbrž pravíme si také: přátelé, není třeba, abychom byli oškliví; není třeba, aby vzdělání scházeli tělesně a tělesně zdatní aby byli nevzdělaní a hloupí; můžeme dospěti k harmonii, nezapomeneme-li na ni.

Odpůrci Masarykovi někdy s posměchem mluvili o jeho „sokolování“: zachovejme budoucnosti fotografie těchto kritiků a tohoto kritisovaného a ponechme jí, aby tuto při rozsoudila. Je to obvyklý způsob nedokonalých, že ze svých vad utvoří obecné

Katafalk v Plečnikově síni Pražského bradu, lemovaný věnci

pravidlo a nutí ostatní, aby je zachovávali; že dělají z nouze ctnost a že to, k čemu je nevede nic jiného než pohodlnost, vydávají za vzezření, neodlučitelné od důstojnosti.

Některým protimasarykovským směrům v našem národě se podařilo na čas dostat i část mládeže pod vedení, a je pozoruhodné, že se o ni ucházely právě ve jménu blízkosti k mládí. Je nepochopitelné, jak tomu mohla ona část mládeže i jen na chvíli uvěřit. Bylo by stačilo, aby srovnala bachraté a pivní postavy v čele svých průvodů se štihlou, krásnou a nezapomenutelnou postavou muže, proti kterému byla vedena. Kde tu byla větší blízkost k mládí? Je hanbou, že si mládež dala kdy co namluvit od těchto fyzických rozvalin. Bylo by jí stačilo i jen pozorně se dívat, aby poznala pravdu.

Svět nyní statečněji zápolí se stářím, než jak bylo ještě za časů našich otců. Není třeba resignovat ve věku mužném. Hranice mládí se lidskou vůlí rozšiřuje tak, jak o tom minulá pokolení neměla potuchy. Budoucnost ještě více vypěstuje umění zůstatí mladým. Masaryk v této věci snad nejvíce z nás všech patřil k budoucnosti. Předvedl nám vznešené divadlo vítězství vůle nad časem. Tak nechť zůstane v naší paměti: jako bojovník ducha, ale i jako učitel ctností fyzických. Měl stejnou štitivost k věcem nehezkým duševně, jako k věcem nehezkým tělesně. Byl vskutku posledním naším buditelem. Buditelem národního charakteru. A věděl, jak špatně jest uložen charakter v těle rozháraném nebo slábnoucím a jak snadno to korumpuje ducha a vůli. V tomto národě, který vykonal větší věci na poli práce a vzdělání než na poli umění žít, stál Masaryk na výšině nejen jako myslitel, nýbrž i jako příklad vzácného životního stylu, kterého lze dosáhnouti jen tehdy, „jestliže v rovnováze a v souměrnosti jsou všechny lidské vlastnosti“. Také tuto stránku jeho života jest třeba neustále objasňovat.

(Lidové noviny, 19. září 1937)

TGM

Josef Matoušek jr.

... Bude vždy jistě psychologicky nejpoutavější, dějinně nejzávažnější, ale také nejnesnadnější kapitolou života prvního presidenta Československé republiky vyložití uspokojivě jeho myšlenkovou a politickou cestu od České otázky k Nové Evropě. A pod linií slovních projevů a programových formulací, kterou načrtl těsně po světové válce aspoň zhruba Jaroslav Werstadt, bude třeba nejen přihlédnouti patřičně k oportunistu Masarykově, jenž proti povrchnímu zdání byl opravdu politickým projevem jeho praktičnosti, kterou sám tolikráte zdůrazňoval, ale bude nutné také aspoň podokrytí skryté kouty jeho duše. Neboť v něm, jenž z realistické trojice Masaryk–Kramář–Kaizl se jevil koncem let osmdesátých po leckteré stránce politiky nejkonservovanějším, již tehdy nepochybně pod krunýřem politického oportunistu a střízlivé úvahy taktické hořela nenávist porobeného a ctižádost duše vladařské.

Příslušník poromantické doby pozitivismu, kriticismu a realismu s osvícenským odkazem mocné důvěry v nutnost a možnost rozumového uspořádání státu, společnosti a světa, dosáhl za světové války nejen politického vítězství sekulárního významu, ale došel zároveň nejplnějšiho souzvuku jak s národem, jež vedl spolu s představiteli jeho v Rakousku s dr. Kramářem v čele, tak i se světem, v němž mu dobyl s odbojem domácím i zahraničním samostatnosti. Dožil se však na sklonku života ještě doby namnoze jinak orientované. Hlásal-li po světové válce, že toto velké zápolení států stalo se zároveň světovou revolucí, dá mu asi budoucnost za pravdu. Nezodpověděnou však dosud zůstává otázka, zda tato světová revoluce vyzní posléze tak, jak on pevně věřil...

(Národní listy, 14. září 1937 – kráceno)

*Poslední cesta
z Hradu*

Myšlenka a čin

Miroslav Rutte

U Masaryka není zásadního rozdílu mezi filosofií a praxí. Životní realita, pro niž má anglosasky zbystrěný smysl a postřeh, tvoří vždy bezpečný základ jeho myšlení a chrání nadšeného obdivovatele Chelčického a Komenského, aby neupadl do neplodného intelektualismu a tolstojovské pasivity. Tento smysl pro skutečnost, byť mnohdy ještě skrytou očím méně pronikavým, umožnil odpůrci českého státního práva, aby v osudné hodině dějin se stal prvním bojovníkem za jeho vzkříšení. A tento smysl pro skutečnost způsobil, že vyznavač pacifismu stanul v čele československé armády jako její první organizátor a vůdce. V Masarykovi nepodlamovalo jeho myšlení nikdy vůli a odvahu k činu. Byl nejen filosof, ale i voják své víry, jenž neváhal tasit meč za pravdu.

Masarykova filosofie vyúsťuje tedy v čin, a nejmohutnější kapitolou, jíž se končí jeho obsáhlé dílo, je československý stát. Ale tato aktivita, jež vrcholí za světové války, je pro Masaryka typická již od jeho mladých let a je příznačnou vlastností i v oblasti jeho vědecké práce. Myšlení není u něho nikdy jen abstraktní hrou s pojmy, ale dramatickým tvůrčím aktem, jenž vyžaduje účasti celého člověka. Masaryk myslí s toužebnou vášní, jako jiní milují nebo nenávidí, a prožívá stejně bolestné krize myšlenkové, jako jiní prožívají krize citové. Nechce pravdu jen chladně poznati, ale chce ji vášnivě proboujati na sobě samém, aby jí mohl i plně uvěřit. Podrobuje ji často úmyslně všem náporům pochybností, aby vyšla z jejich ohně jako kalená ocel. Skepse, jíž vyvolával, aby sám sebe přesvědčil, byla mnohdy tak silná, že se zdála až destrukcí, jeho boj proti pověrám a národnímu romantismu byl někdy tak zarputilý, že připadal

jako nezodpovědné obrazoborectví. Někdy se až zdálo, že běsové, zpodobení jeho milovaným autorem, F. M. Dostojevským, číhají i v jeho vlastním nitru, aby ho pohltili. A přece v tomto muži bylo cosi, co ho od počátku chránilo, aby nezbloudil a aby realismus, k němuž se hlásil jako dědic Havlíčkův, nevyústil u něho do úzkoprsého pozitivismu, snižujícího život na mechanickou hru slepých sil. Byla v něm jakási hlubina bezpečnosti, jež měnila i jeho pochyby v klad a propůjčovala mu fascinující kouzlo osobnosti. Byla to jeho víra v Boha a Boží řád...

(Národní listy, 19. září 1937 – kráceno)

Tvůrce a organisátor naší demokracie

Rudolf Beran

... President Masaryk jednal vždy poctivě, přímo a otevřeně. Řekl svůj názor – třeba to nebylo vždy příjemné.

Vzpomínám dnes četných svých rozhovorů s předsedou Švehlou, který až do své smrti vzpomínal a s bezměrnou úctou hleděl k životní práci a dílu Masarykovu. Předseda Švehla obdivoval vždy moudrost a mužnou rozhodnost, kterou president Masaryk ani v pozdním věku nikdy neztrácel.

V řadě věcí někdy Švehla byl jiného názoru než president Masaryk. Oba si však dobře rozuměli – oba tito velcí lidé se měli upřímně rádi, a proto se vždy dohodli. Láska ke státu a vzájemná úcta je vždy spojila k největším činům, jichž bylo třeba k bezpečí naší republiky.

Masaryk respektoval názor tak, jak toho demokracie vyžaduje. Právě poslední léta presidentovy funkce ukázala, k jakým závěrům dospěl tento veliký a šťastný státník na konci svých požeňnaných let činnosti. To je snad ten nejdůležitější a nejbohatší odkaz, daný životem a usměrňující činnost hlavy státu v demokracii do budoucnosti.

Uvažujeme-li, že tuto tradici tvořil kmet plný energie, plný rozvahy, ale i iniciativy, že ji tvořil v nejzralejším svém věku, pak teprve poznáváme smysl a hloubku tradice, založené Masarykem...

T. G. Masaryk obdařen vědomostmi, životní moudrostí a bohatými zkušenostmi, našel cestu ke spolupráci se svými spolupracovníky při vedení státu. Našel cestu ke všem bez rozdílu stavu, třídy, národnosti nebo skupiny. Ve státě nebylo větší živoucí autority nad T. G. Masaryka...

(Venkov, 14. září 1937 – kráceno)

Za T. G. Masarykem

Zdeněk Nejedlý

Těžko bych shrnul všechno to, co mi táhne hlavou dnes – nad mrtvým T. G. Masarykem. Celých 40 let mého života je v tom. Byl jsem student v sextě, když vyšla „Česká otázka“, první spis, který jsem od něho četl. A odtud dál, až dodnes – co tu dojmů, námětů! Ne že bych byl býval osobně Masarykovi nějak zvláště blízký. To, co o mně bylo říkáno i psáno po převratě, kdy jsem byl nazýván „poslední realista“, nebylo správné. Než na tom málo záleží. Masaryk nebyl z těch, kteří jen takto na lidi působí. Ano, tím doopravdy vůbec ne. Jeho působení bylo daleko mocnější, přes to všechno, přes vzdálené i blízké vztahy. A byla v tom právě podstatná stránka jeho velikosti, že byl takový a ne osobní. O tom tedy nechci a nemohu psát. Ale Masaryk – toť půl století českých dějin. A tu zase – při mém poměru k celému českému životu – je co psát, a mnoho, mnoho co psát. Takže to až víří hlavou. Vybírám z toho dnes proto jen něco málo. Tři scény, tři akty. Ale je v nich – myslím – i víc než jen ty scény. I celý Masaryk je v nich. A jen vzpomínky píší, ne studii. Dnes ne, dnes nemohu psát studii. Ale vzpomínky ano, to z celé duše, jak mi táhnou hlavou.

I.
Přišel jsem na universitu do Prahy po maturitě roku 1896. Z venkovského gymnasia, ale již se značné hotovou vědeckou přípravou. A jako historik, s tělem i duší. I hudebník, také s tělem i duší. A znalý literatury, české i cizí. Už tehdy ne proto úzký jen aspirant vědy. Měl jsem i jiné, širší zájmy. A tak se mi rozumělo samo sebou, že jsem počal chodit i na Masaryka. Jméno jsme znali všichni, i to, že je to kacír a buřič. I také „Českou otázku“, jak jsem uvedl, jsem již znal. Ani na něho nešel jsem tedy nepřipraven. A přece – lze těžko dnes i jen nastínit ten otrásající dojem, jímž Masaryk tehdy na nás mladé působil. Byl zcela jiný než všechno kolem něho. Už zjevem: vysoký, štíhlý, jako by ani ne náš člověk. I řečí: mírně zadrhoval do slovenštiny. I způsobem přednesu: nic nenadsazoval, mluvil zdánlivě úplně klidně, až střízlivě, kdežto tenkrát u nás se s oblibou ještě krasořečnilo. Nejvíce však působil, co mluvil. To bylo tak zcela jiné, než co u nás bylo možno číst a slyšet, že každému musel býti zjevením. Ať s ním souhlasil nebo ne. To byl vůbec zvláštní, ale příznačný pro něho rys. Masaryka naprosto nebylo třeba vyznávat. A ani on o to nijak nestál. Jemu více bylo rozvlnit, rozorot, zkyprít duši. Ať už v ní potom vyrostlo cokoli, bublina toho či onoho tvaru, té či oné barvy. I mezi studenty jeho posluchačstvo nebylo proto jeden tábor. Kde kdo tam byl, i ti, kteří se mezi sebou potírali, ale před Masarykem svorně seděli vedle sebe. A i do světa jsme pak tak vycházeli. Každý jiný, a jak jiný! Ale každý s kusem Masaryka v sobě.

A tak je moje první vzpomínka: Masaryk rozorávav. Stálý kypřitel půdy. V sobě i jiných. A nejen na universitě, i dále, v celém životě. Nerozumělo se tomu dobře; i chtěly se na něm nemožnosti. Aby vytvořil systém své filosofie. Aby vyložil, co je to to jeho náboženství. Aby zkrátka ve všem řekl celé a poslední slovo. Ale to znamenalo naprosto nechápat Masaryka, neboť to by bylo bývalo proti této jeho hlavní síle. Odtud často nespokojenost s ním. Ale jak právě tato nespokojenost zase

mohla působit a působila právě masarykovsky! Rozhodně více, než kdyby lidé v něm byli nalézali, že tak a tak to je, a prostě to brali za své. To by byl konec toho, co chtěl Masaryk. Náboženství: hlavní bylo, že do liberalistické pohodlnosti Masaryk zabouřil: a víte vy vůbec, co je to náboženství? Přemýšleli jste o tom? To bylo jeho, a ne dát hotové vyznání víry, na němž by si lidé stejně hověli jako ti liberálové na své nevěře. Sociální otázka? I tu Masarykovi bylo hlavní myslit o ní, a teprve v druhé řadě systém. I marxismus proto on tak rozrýval, více než vlastně bylo jeho vlastní přesvědčení, neboť při tom mu každou chvíli i přisvědčoval. Nikdy proto Masaryk nevytvořil strany. Ani náboženskou, ani sociální, a také politickou vlastně ne, neboť jeho strana byla vlastně také jen skupina jednotlivců a ne masová strana. Ale co za to dal těm, kteří chtěli přemýšlet? A i tu zase přívržencům jako odpůrcům. A bylo slabostí těch druhých, ne jeho, neuměli-li se postavit a vytvořit své. Že nikdo, vyburcován jeho nabádáním k náboženství, neudělal tedy to náboženství, nýbrž jen po něm opakoval tu potřebu. A v socialismu: i tu nebylo jeho slabostí, že na „Otázku sociální“ nepřišla jiná „Sociální otázka“, již i s odpovědí, ač po ní Masarykův spis přímo volal.

I do třídního však vývoje jsem si to pak postavil. Jak přímo velkolepě dovedl si Masaryk vyřešit svůj úkol ve své třídě! Blížilo se skonání věků. Společnost na konci 19. století byla na konci své tvořivosti. Propadala mechanickému jen dozrívání toho, co vytvořila kdysi. Až dnes tam, kde její třídní charakter stal se jedineč vládou, dospělo to k úplné karikatuře. Čeho však tedy bylo nejvíce třeba? Dávat této společnosti hotové pravdy a tím ji ještě více myšlenkově zlenošit? Ne. Masaryk každým nervem cítil, že je třeba něco zcela jiného: naopak zneklidňovat. A zneklidňoval dokonale. Až do zuřivosti těch, kterým takto otravoval jich sladké dohnívání. Ale zase dobře cítěno, že je to dílo přímo spasilské, udržující tuto společnost při životě.

Jistě proto ne neprávem dnes, kdy mrtvý Masaryk neohrožuje již ničí klid, ustalo namnoze to první, ne-

spokojenost s ním, a hlásí se druhé: uznání i za toto, jak nedal lidem spát. A zdá se, že je to spontánní vděk, ovšem provázený i tím, že je to šťastně již minulost. A i z ciziny se to ozývá. Masaryk právem byl nazván největší dnes Evropan. Celé této společnosti na přelomu století? Neboť kdo zůstal takto cílý a pružný, pln života i ducha, v odumírajícím tomto věku? Hledejme dnes velké lidi této společnosti a sotva najdeme někoho, kdo by se v tom Masarykovi mohl i jen přiblížit. Masaryk byl veliký, nesmírně veliký zjev této doby!

II.

Jdu dál: je doba kolem roku 1910 a po ní. Masaryk, skončiv své velké dílo vědecké, rozbor toho, co hýbalo současností, vychází z učeben universitních a jde dělat, co kázal. „I slovo je čin,“ řekl jednou, a právem. Ale ovšem ne každé slovo je čin. Masarykovo v této době jest. „Česká otázka“, „Otázka sociální“ jsou teorie. Nic po nich také prakticky nenásledovalo. Nyní však co slovo, to čin. Stane se vražda v Polné, žurnalistika z toho udělá hnusné tažení proti židům, Masaryk se ozve. Ne do merita věci, ale aby ukázal, jak jsou tím všichni pokřiveni, dokonce i lékaři, podávající znalecký posudek. Zase jen řekne slovo, nemá jiný prostředek, ale toto slovo už není jen slovo, to je čin. Teď se jím něco i stalo. A jak mnoho stalo! To byla taková rána do tváře všemu tomu zpátečnictví, nevzdělanosti, nízkosti, že se těm, které to trefilo, až zajiskřilo v očích. Zuřili proto, strašně zuřili, ale nic nevyzuřili. Masaryk se ukázal jako ten, kdo dovede i uhodit v pravý čas. A za několik málo let nato: rakousko-uherský zahraniční ministr potřebuje zkompromitovat Srbsko, i dá vyrobit falešné dokumenty. A Masaryk zase: řekne slovo, ale které je i více již než úder. Za zemi, které se křivdí, do toho, který křivdí. A úder či čin světového již významu.

A tu vybírám druhou svou vzpomínku z této doby. Byl rok 1910, rok Masarykových 60. narozenin. A byla schůzka na Vinohradech, ve velkém sále, kde byly ve-

deny rozličné oslavné řeči. I já tam byl, ovšem tehdy jen divák a posluchač. Ale v jedné věci jistě nad jiné pozorný. Masaryk, odpovídaje na ty projevy, nemluvil o minulosti, ale o budoucnosti. A tehdy to bylo, kdy padla jeho známá slova: já vám slibuju, že budu živ do 80 let. Smělá jistě slova, a u Masaryka, který nikdy neřekl, co nevěděl, který nikdy nemluvil jen pro vtíp nebo pro okrasu. Ale bylo v jeho řeči i něco ještě důležitějšího. „To hlavní teprve přijde,“ řekl Masaryk. To dnes se může zdát být přímo jasnovidectví. Ale já i tehdy již, a dnes dvojnásob, viděl něco jiného. Masaryk, po všem, co napsal, nařečnil, slibuje i tu čin. A větší čin – důležitější ještě než bylo to, co už udělal před tím, v nahore uvedených případech. I s obdivem jsem se díval na šedesátiletého Masaryka. Jak i v tom on čněl vysoko nad svou dobou, rozeklanou, činu neschopnou. Profesor, filosof, ideolog hlásí, že udělá čin. Ten hlavní!

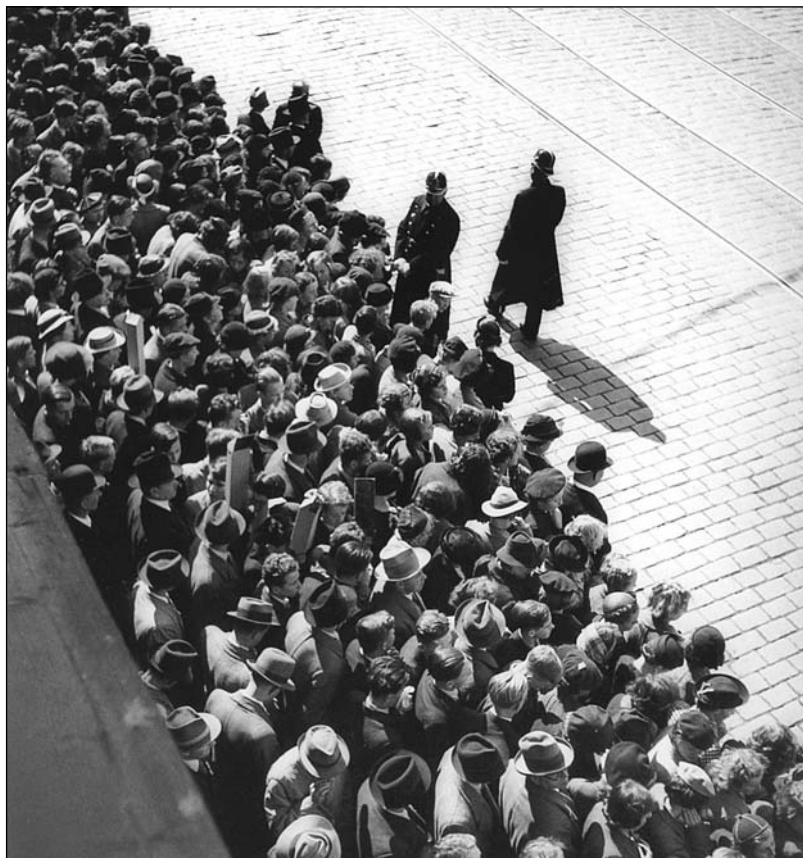
Proto když přišla zvěst o jeho zahraniční činnosti, vzpomněl jsem si živě na tato slova. Jak i tu Masaryk nemluvil jen, ale co sliboval, nyní i konal. A nesporně „to hlavní“. I hleděl jsem tak na něho i při jeho slavném příjezdu 21. prosince 1918. Jak i v tom byl veliký, v této odvaze k činu! I v tom přímo jedinečný zjev, a vzor těm, kteří se domnívají, že, myslíce, dosti již činí. Ač teprve čin, skutek je živá hodnota. I myšlenka, i slovo jen tehdy, je-li to čin.

III.

A zase přeskakuji léta. Léta velmi pohnutá, kdy nové skutečnosti nově formovaly a seskupovaly lidi. I nemusím připomínati, kam mne tyto skutečnosti postavily. A zastavuji se při třetí vzpomínce: na chvíle v nejbližším prostředí Masarykově v nejposlednějších letech. „A jaký vy, komunista, můžete mít vůbec o mne zájem?“ byla jeho první otázka, když přišla řeč na mé dílo o něm. A já živě zase viděl před sebou Masaryka z university, jak i nyní, na vrcholu života, zůstal týměž mladým duchem jako byl kdysi. I tu, co ho na prvním místě zajímalo, bylo toto: co na tom bylo zvláštní, ne-

Po dlouhé hodiny čekaly tisíce lidí na trase pohřebního průvodu

zvyklé, samostatné. Ale i jinak: všechno to, čeho jsem se dopátral a co jsem poznal při psaní svého díla, znova mi tu zaznělo. Ale s jednou velikou a krásnou změnou: v Masarykovi v této době byla úžasná, překrásná harmonie. A když žil po resignaci v klidu na Lánech, jen v sebe obrácený, tím více. A já viděl nový a poslední div v tomto velkém zjevu. V této době a v té společnosti, z níž Masaryk vyšel, rozhárané až do zoufalosti a – harmonie! Ale byla v něm, a krásná. I v minulosti nyní spíše zmírňoval protivu, nemohl-li jinak, tedy as-

poň humorem, a i na přítomnost tak hleděl: s úžasným přímo, při jeho znalosti věcí a intenzivním přemýšlení, klidem.

A i to jasně se linulo z něho dál, do chorého dnešního světa, a budilo teprve veliký, veliký obdiv. I úctu a lásku. I u nás doma, v těch milionech lidí. Proč plakali staří, mladí, dělníci, vojáci, kde kdo? Snad, ano zcela jistě, stáli v docela jiném táboře. Snad ani neznali valně mnoho z jeho díla. Ale to naprosto nerozhodovalo, na to nikdo nemyslel. Z něčeho jiného tryskaly ty slzy.

Především z přirozené, lidské účasti nad životem tak bohatě prožitým. Ale jistě i z vědomí této jedinečné dnes síly Masarykovy: z jeho velikého klidu.

Tím proto také tyto vzpomínky končím. Tím, co je lidsky největšího. Ostatní vyřídí historie.

(Rudé právo, 19. září 1937)

TGM – O jeho tradici

Julius Fučík

Od Hradčan dolů napříč Prahou se táhne černý špalír. Statisíce lidí lemují cestu, po níž naposled projede tělo velikého bojovníka. A tichem zástupů hlučí myšlenky. Vždyť se skolem velikého muže neumírá jeho dílo, smrt je očisťuje od nánosu náhod i omylů a na posmrtné masce jasně a plasticky vystupují rysy nejsilnější tvorby člověka a jeho největších výbojů.

Před devatenácti lety po prvé projížděl T. G. Masaryk ulicemi Prahy, lemovanými statisícovými zástupy. Tehdy také po prvé se mu dostávalo oficiálních poct, patřících muži národa, a špalír osobností, praporů a nadšených výkřiků stál podél široké slavnostní cesty, po níž přijížděl. Ale tato cesta i celá velikost Masarykova začínala dávno dříve, když ji chápal jen zcela úzký kruh kolem něho a masově jen nejuvědomělejší část dělnické třídy. Jako veliký drvoštěp klestil cestu českému životu pralesem předsudků, krátkozraké malosti a neplodného historismu a špalír, který mu tehdy tvořila obrovská většina měšťáctva, byl špalír nenávisti a nadávek. A právě tam, v té době jsou prameny jeho díla, tvořeného pro budoucnost, tam jsou kořeny toho jeho pokrokového odkazu, který je živý.

Málo se hovoří o té době a jsou taková znamení, že je úmysl nehovořit o ní vůbec. A přece je jisto: nemohlo by být ani řeči o prezidentu Masarykovi jako „vůdci politického odboje proti Rakouskou a tvůrci národní samostatnosti“, kdyby nebylo profesora Masaryka

jako vůdce kulturního odboje proti zpátečnictví české společnosti v druhé polovině minulého století, profesora Masaryka jako organisátora kulturní samostatnosti v nejvyšším smyslu toho slova. V tom je právě to nejprezratnější z jeho díla.

Masaryk tu ovšem nebyl zcela sám. Byla tu celá skupina tehdy mladších vědců na české universitě pražské, jež na počátku osmdesátých let zahájila svou činnost. Byli tu i mimo universitu mladí dějepisci, filologové, fysikové a matematici, usilující o hlubší a světovější pojetí svých věd, byl tu Jaroslav Vrchlický, pilně a oddaně dohánějící světové literatury k užtku celé české poesie a ke škodě nejvlastnější tvorby. Byli tu jednotlivci z generací starších (např. Jan Neruda), tušící, vycitující svými kulturními smysly potřeby důkladné přeměny českého života, aby se mohl dále vyvíjet. Byly tu všechny společenské předpoklady této přeměny.

A velikost Masarykova je v tom, že spojil všechny tyto prameny a praménky v jeden proud, že sjednotil všechny tyto síly v mocné hnutí, jemuž se postavil v čelo jako přirozený vůdce a vedl postupně nejen své stoupence, ale i své odpůrce.

Masaryk přišel do českého života s programem jeho obrody. Byl to program zcela zvláštní, praktický kulturní program politický, v němž bylo obsaženo vše: i učebnice pro obecné školy, i nová česká encyklopedie, zřízení vědecké akademie, i vzdělávací přednášky na venkově. Už to, že všechno to bylo vyslovováno jedním dechem, svědčilo o zvláštním duchu tohoto programu. Nebyl to prostý program vědecké specialisace – který by byl v tehdejší době u nás už sám o sobě činem – byl to program neobyčejné kulturní šíře a smělosti, program smyslu národního života, program celého dalšího vývoje, růstu českého národa k světovosti.

Tu byly dány zásady tohoto růstu. A hlavní zásada: kulturnost. V tom vyjadřoval Masaryk své stanovisko k životu, ke společnosti. Sám někdy mluví o mravnosti, o náboženství, o víře, ale všechny jeho požadavky i měřítka je možno svést na toho společného jmenovatele,

*Z pohřbu
T. G. Masaryka:
poslední rozloučení
před budovou
poslanecké sněmovny*

jímž je kulturnost člověka, společnosti, řádu. V tom byly jeho ideály humanitní, v tom byl jeho demokraticismus, jeho představy o lepších, zákonnějších, přirozenějších vztazích člověka k člověku. Nebyl při tom ovšem pranic nadtřídní, protože byl docela konkrétní, nebyl snílek, myslil vždy činně a na skutečnost.

Proto jeho pojetí české tradice bylo docela jiné, než u převážné většiny těch, kteří v druhé polovině minulého století byli, nebo chtěli být v čele českého národa. Opíral se o všechno živé z české reformace i z českého obrození, ale nedal se spoutat historismem, který byl brzdou, který byl překážkou všeho rozvoje, všeho tvoření. A v tom již ovšem narazil na prudký odpor pohodlných zpátečníků v české vědě a v české žurnalistice.

Byl vítán, dokud jenom navrhoval obohacení českého života. Ale když začal provádět – a vedl jiné, aby prováděli – co bylo třeba k tomuto obohacení, když rozorával úhor české vědy a uvolňoval cestu kulturnímu rozmachu, vzbouřilo se proti němu vše, co bylo malé, vše, co bylo neschopné. Vzbouřily se proti němu všechny české záby na pramenech pokroku.

A Masaryk bojoval. Ve jménu pokroku a skutečné kultury národa bojoval proti rukopisným padělkům, proti barbarskému antisemitismu, proti naivnímu a prázdnému rusofilství, za svobodu kritiky, za svobodný rozvoj tvoření.

Kdyby ty boje nebyly propojovány, kdyby byla česká společnost zůstala v tom krátkozrakém, malicherném,

umrtvujícím stavu, v jakém ji zastihla osmdesátá léta minulého století, nebylo by za světové války ani cest k státní samostatnosti. Skutečné osvobození národa začínalo právě tehdy, v období Masarykova „Athenaea“, v období rukopisných bojů, v období bojů za živou, pokrokovou, kulturní tradici českého národa. Boj za státní samostatnost v době světové války byl vyústěním tohoto velkého osvobozujícího dění. Nelze se ptát: co bylo víc, zda boj proti falešným rukopisům, nebo boj za samostatný stát, protože ty boje nestojí proti sobě, jsou články jednoho řetězu, jednoho skutečného boje za osvobození od útisku i od jha sebeklamu, který je sebevraždou utiskovaných. A bylo by snad možno hovořit o národní samostatnosti, kdyby nebylo vykořeněno to neživotné, lživé rusofilství, kdyby byl Masaryk jako na příklad dr. Kramář čekal v Praze, až carští kozáci přijdou „osvobodit“ Čechy a udělat z nich carskou gubernii?

Ostatně stačí jen, abychom se podívali na činnost reakce dnes, jak se snaží obnovit všecky ty mrtvé pahodnoty, které byly odstraněny velikým obrodným hnutím právě od osmdesátých let minulého století, jak se snaží vzbuzovat nové barbarství antisemitismu, jak se pokouší dokonce i o tak směšně primitivní věc, jako je „revise“ rukopisného boje – a pochopíme, kam až sahají kořeny masarykovské tradice a jak jich je třeba dbát.

A z celého tohoto díla Masarykova také jasně plyne, kdo se smí hlásit k jeho dědictví: jen ten, kdo jako on jde zcela reálně a neúchylně za dalším kulturním povyšováním člověka, za uskutečňováním humanitních ideálů, za osvobozením člověka. Ne ten, kdo stojí, ale ten, kdo jde vpřed. Denis kdysi napsal o Masarykovi: „Pravými dědici Palackého nebyli ti, kteří hleděli přeměnit dílo jeho v nedotknutelnou bibli, ale ti, kteří užíli zásad svobodného zkoumání při jeho závěrech a kteří si zjednali zásluhu svými spisy. Masaryk té chvíle, kdy proti tradici postavil vědu a proti zbloudilému vlastenectví pravdu, byl pravým synem svého národa.“

To platí i o dědictví Masarykově.

(Rudé právo, 21. září 1937)

Masaryk a Slovensko

Anton Štefánek

Nám Slovákům je Masaryk blízký i proto, že ho považujeme za syna naší užší rodiny slovenské. Rod Masaryků je známý na západním Slovensku (v Kopčanech, Holiči, Radimově, Skalici, Šaštíne atd.) už v 16. století. Masaryk se tím nikdy netajil, rád se zabýval slovenskými problémy, jezdil i se svými dětmi na Slovensko, radoval se s námi při slovenském zpěvu, věnoval našim věcem značnou část své životní práce a vychoval nám vynikající muže.

Stal se ideovým vůdcem tak zvaných hlasitů a s nimi společně připravil půdu pro osvobození Slováků z maďarského jařma a spojení Čechů a Slováků v jeden silný a životaschopný stát československý. Jako Češi počítají Masaryka mezi největší muže svých dějin: krále Karla IV., Jiřího z Poděbrad, Jana Husa, Komenského, Palackého atd., tak my považujeme ho za vůbec největšího muže, jakého kdy slovenská matka porodila. I my bychom ho mohli přiřadit ke Kollárovi, Šafaříkovi, Štúrovi..., ale tito mužové nebyli do té míry politiky a státopornými činiteli, abychom je mohli postavit do jedné řady s ním. Naše státní politická historie začíná vlastně Masarykem. Pro naši politickou veřejnost a jistou část nacionalistických horlivců to není zvláště lichotivé, že celý národ a všechny politické strany nevyjadřují dost hlasitě, že prvním prezidentem a zakladatelem státu československého se stal – Slovák. Jestliže má nacionalisticko-kmenová myšlenka nějakou cenu, pak musí uznat, že Masaryk je největším Slovákem 20. století.

Rozdílnosti literárně-jazykové povahy zde nerozhodují, tím více, že ačkoliv Masaryk (a jeho rodina) používal více češtiny (on i všichni členové jeho rodiny ovšem uměli a mluvili i slovensky), postavil se dávno před převratem vůči slovenštině na kladné stanovisko. Literárně-jazykový dualismus česko-slovenský nikdy nepřecenil a nepovažoval za takovou překážku, jež by mohla prastarou kulturu a kmenovou spojitost Čechoslováků

*Nejvyšší ústavní
představitelé
republiky
v pohřebním
průvodu*

ohrožit. I po této stránce je Masarykova činnost a tvorba slovansky konstruktivní. Do problému novodobého nacionalismu vnikl Masaryk hluboko a neuspokojoval se nikdy prázdnu frazeologií slovenských Hejslováků nebo českých Hejslovanů. I on uznával, že by bylo výhodnější pro Slováky i Čechy mít jednu společnou řeč, rovněž však věděl, že v Evropě je mnoho příbuzných národů, kteří mocným vlivem panovníků, básníků i po-

litiků získali společný literární jazyk, ale i velmi příbuzné kmeny se jazykově a citově odcizily.

Každé násilné zasahování do přirozeného vývoje náboženského nebo národního života zapříčiní zpravidla opak toho, čeho chceme dosáhnout. Masaryk byl realistou a humanistou současně. Nevěřil v mechanické a násilné spojování národů a sociálních skupin, ale byl přesvědčen o tom, že láskou, pravým křesťanstvím, cí-

levědomou výchovou mládeže je možné docílit změn a pokroku i v takových věcech, jež se zdají býti konservativcům nezměnitelnými a na věky statickými.

Masaryk sblížil, možno říci spojil Slováky a Čechy v jeden státní a národní celek. Podobné dílo vykonal u Jihoslovanů. Nebudu opakovat všeobecně známé věci z devadesátých let minulého století, kdy slovenští studenti, studující v Čechách, na Moravě a ve Vídni, naučili se od Masaryka, jak je třeba drobnou prací mezi lidem a vzorným životem připravovat půdu pro osvobození Slovenska. Na jeho podnět založili dr. Pavol Blaho a dr. Vavro Šrobár časopis Hlas, který později získal pokračovatele v časopisech Milana Hodži a způsobil pravou revoluci v hlavách a srdcích nové generace...

(*Venkov*, 15. září 1937 – kráceno)

Zásah T.G.M. do osudu Slovenska

Vlado Clementis

... Vcelku můžeme říci, že ač vliv Masarykův na život předpřevratového Slovenska je nesporný, ač se dnešní představitelé měšťáckého Slovenska hlásí za jeho žáky, ač jedna část mladé slovenské generace si myslí, že přebírá jeho dědictví, nemáme posud na Slovensku vědecké dílo, které by zachycovalo vývoj Slovenska v předpřevratových letech a které by umístilo do příslušného rámce hospodářského, sociálního i kulturního vlivu Masaryka na tento vývoj.

Prvním předpokladem tohoto pochopení je důkladné vylíčení prostředí, které vládlo na Slovensku, když se s ním Masaryk po prvé dostal do styku. Bylo to v devadesátých letech minulého století. Prostředí polonevolnických poměrů Uherska s jeho brutálním národnostním a sociálním útlakem vytvořilo na Slovensku zvláštní druh „představitelů“ slovenského národa. Národnostní útlak, do jehož služeb byla na Slovensku zapřáhnutá i hospodářská a sociální politika, neumož-

nil vývoj slovenského středního stavu a slovenského měšťáctva.

Nositeli slovenské národní myšlenky byli, lépe řečeno: za takové se považovali – venkovští inteligenti: faráři, učitelé, notáři. Tato skutečně malá vrstva slovenského národa byla ještě o mnoho menší, poněvadž žila v zajetí myšlenkového světa, reprezentovaného politikými a kulturními vůdci z Turčanského Sv. Martina. Národnostní útlak namísto toho, aby vzbudil v této inteligenci nejen odpor, ale aby ji naučil i reálně politicky myslet a vidět, učinil z ní ještě uzavřenější společnost, která v očekávání spasení národa žila si skrovným životem, tu i tam si potichu zazpívala národní písně, nebo zarcitovala verše básníků Štúrovy družiny, nebo Vajanského (...)

Proto když se Masaryk kolem roku 1890 po prvé střetnul s představiteli slovenské mládeže z pražského „Detvana“ a rozvinul před nimi své myšlenky a podněty pro práci na Slovensku, nenašel u nich porozumění.

Evropská pokroková a měšťácko-reální koncepce Masarykova se střetává se širokou romantickou, ale při tom venkoncem úzkou provinciální koncepcí tehdejších politických vůdců na Slovensku. Je samozřejmé, že ten Masaryk, který byl středem útoků v porovnání se Slovenskem daleko vyspělejší české maloměšťácké masy, že ten Masaryk musel se jevit i jevil se slovenským maloměšťákům jako nejzavrženější nezaboh, rozvratník a revolucionář. Proto se Masaryk rozchází s Hurbanem Vajanským a vychovává si svým způsobem mladou slovenskou generaci, sruženou okolo časopisu „Hlas“. Masarykova „Naše doba“, „Čas“ a Šrobárův i Blahův „Hlas“ podnikají proti martinské politice ostré útoky, vytykají slovenské inteligenci „bezprogramovost, zanedbávání a využívání lidu, lehkomyšlnost i nedbalost, požitkářství i mravní zkázu“.

Generace hlasistů pod duchovním vedením Masaryka podjala se úkolu vychovat slovenskou inteligenci drobnou prací a k drobné práci, tvořit hospodářské instituce, které by byly základnou rozvoje demokratického měšťáctva

*Dělová lafeta
s prezidentovou rakví,
tažená šestispřežím,
projíždí po
Masarykově nábřeží*

a umožnily by hospodářské posílení rolníka. Další generace, která pokračuje v duchu hlasitů a která se seskupuje okolo „Průdov“, ukazuje už pochopení pro dělnické hnutí, učí se chápat socialismus, ba i marxismus.

Masarykovy názory měly na Slovensku průbojně pokrokový ráz a byly namířené nejen proti martinskému „slavjanofilskému“ reakcionářství, ale i proti druhému nebezpečí na Slovensku – proti klerikalismu.

V oblasti vyšší politiky jeví se tato změna v orientaci na spolupráci s českým národem, v propagování a v uskutečňování československé vzájemnosti, na rozdíl od „slovanské“ koncepce Martina, který viděl možnost spasení slovenského národa jen v osvobození, přicházejícím z carského Ruska, a nejrevolučnější čin v tichém zazpívání carské hymny „Bože, cara chraň...“.

Z pohřbu T. G. Masaryka: pohřební průvod prochází Václavským náměstím

V té době už byly hospodářské podmínky k tomu, aby se na Slovensku tvořila liberálně-pokroková a demokratická měšťácká vrstva tak, jako se tvořila v čistě maďarských krajích. Jak by byly slovenská inteligence a vznikající měšťáctvo zůstaly pod vlivem martinské reakční politiky, byla by se tato část slovenské inteligence a měšťáctva, která začala chápat problémy, přinášené moderním kapitalismem, přidala a splynula s demokratickou a pokrokovou částí měšťáctva maďarského.

Masaryk svou výchovou hlasistické mládeže utvořil na Slovensku kádr uvědomělých politických pracovníků, kteří připravovali obrození Slovenska na slovenském měšťáckém a demokratickém základě a za pomoci českého měšťáctva. Bez této přípravy byly by asi převratové a popřevratové dni na Slovensku měly jiný ráz a snad i jiný spád a jiný směr.

Velká osobnost Masarykova zůstane věčně spjata s prvním zdařilým krokem slovenského národa z národnostního útlaku k svobodě. On to byl, který ukazoval tuto cestu, jeho politická koncepce to byla, která ji umožnila.

Slovenský pracující lid velmi dobře chápe, čím je zavázán tomu, který tvořil podmínky pro jeho další vývoj, k vyšší a lidštější společnosti.

A právě proto, kdy vzdává poctu nad jeho otevřeným hrobem v jedné řadě s ostatními národnostmi republiky, cítí to o to víc, oč těžší byl jeho osud v minulosti.

(Rudé právo, 19. září 1937 – kráceno)

T. G. Masaryk a podkarpatoruská vesnice

Edmund Bačinskij

Podle našeho zemědělce stál T. G. Masaryk, jako hlava státu, mimo zákon. Obraceli se k němu cestou neúřední. Když zemědělec neviděl žádného východiska ze svého stavu, když místní správa nevyhověla jeho přání, protože řídila se paragrafy zákonů a nařízení, náš ze-

mědělec modlil se k Bohu a psal prosby své poslední ochraně – T. G. Masarykovi. Bylo to ve věcech pozemkové reformy, bylo to ve věci hromadných exekucí při začátku krise, bylo také třeba z důvodu: čítárna chce koupiti hudební nástroj a nemá prostředků, nebo: vesnice staví školu a potřebuje pomoci...

A Masaryk na každý dopis odpověděl. Dopisy nezůstaly ležet v archivu jeho kanceláře. Jaká radost a jaká čest té vesnici nebo tomu šťastnému venkovanu, když bylo jeho prosbě vyhověno! Když do vesnice přišly peníze od Masaryka, obyčejně jako jeho osobní příspěvek k podnikům kulturním nebo humánním, celý okres se o tom dověděl a suma ta velmi lehko se zdvojnásobovala a ztrojnásobovala, neboť jestli Masaryk něco daroval, tu není přece nikoho, kdo by se zpěchoval následovati svým příspěvkem prvního občana republiky...

Podle našeho vesničana jest Masaryk nejmocnějším impulsem k cílevědomé práci a programu budoucího blahobytu. Pakliže civilisovaný svět nyní prohlašuje věčnou paměť T. G. Masarykovi v hodnocení jeho díla, v srdcích našich zemědělců určen je k věčnému životu. Prostý, moudrý, dobrotivý – to je legendární Masaryk, který 14. září nezemřel.

(*Venkov*, 16. září 1937 – kráceno)

Dík Masarykovi

Ministr dr. Ludwig Czech

T. G. Masaryk, jenž položil základy naší republiky a učinil ji nejpevnější baštou demokracie, dal nám také nejen obrovské duchovní bohatství myšlenek, které je nesmrtelné a přetrvává mnoho generací, ale byl nám rovněž ztělesněním nejušlechtlejšího lidství, jež nebylo pouze citové, nýbrž bylo oživeno plamennou touhou po činnosti a vášnivou vůlí. Dal nám ale také své zlaté srdce, které naslouchalo všem trpícím a slabým a bylo schopno bohatou měrou dodat odvahu z jeho obrovského

pramene všem unaveným a přetíženým a také dělníkům. On to byl, který vždy znovu a znovu zdůrazňoval, že sama pouhá demokracie nestačí a že musí mít základ sociální a hospodářský. A proto se přidal, když tak často byly projednávány velké osudové otázky dělnické třídy, a vždy opět bez váhání na stranu dělníků, k nimž se on, již od mládí, cítil vždy a vždy přitahován.

Zde je jeden malý příklad. Mám před sebou dopis, který T. G. Masaryk psal v roce 1899, tedy před 38 lety, „příteli lidu“, když jej on o to požádal. Po měsíce bojovali brněnští textilní dělníci o desetihodinový pracovní den a museli konečně sáhnout po stávce, již vedl tehdy mezi jinými také Viktor Adler. Brněnští průmyslníci se tehdy postavili vůči nim přímo s neuvěřitelnou zbabělostí. Tehdejší profesor T. G. Masaryk, jehož jméno mělo již tenkrát nejlepší zvuk a jehož láska k pravdě a smysl pro spravedlnost již několikrát obstály v nejtěžších zkouškách, neváhal ani okamžik, aby se postavil v tomto rozhořčeném boji bezpodmínečně na stranu dělníků.

V tomto dopisu, k jehož zveřejnění dal bez váhání souhlas, vyslovil se – uvažme: v roce 1899 – pro osmihodinový pracovní den a spatřoval – jak řekl – v požadavku stávkujících na desetihodinový den jen nepatrnou splátku. V úchvatném vypořádání s průmyslníky poukázal – 1899! – na velké pokroky strojírenství v oblasti textilního průmyslu a připomněl podnikatelům: „Pokroky techniky samotné nestačí. Také dělnictvo musí jít kupředu a to nemůže bez zkrácení pracovní doby.“ „Může být“ – řekl –, „že podnikatelé musí nakrátko přinést oběti, ale tyto oběti budou určitě nepatrné ve srovnání s přednostmi, které je třeba očekávat. A když, tak jsou nutné k povznesení velkých mas dělníků.“

„Zdravé a morální dělnictvo“ – prohlásil – „znamená zdravější a morálnější obyvatelstvo vůbec“, a uzavřel svůj velkolepý dopis památnými slovy:

„Osvobození dělnických mas je osvobozením nás všech!“

A tomuto přesvědčení zůstal prezident Masaryk vždy věrný. Neboť měl dělníky nadmíru rád. Prohla-

šoval jejich věc vždy za svoji, i když v teoretických úvahách o velkých problémech socialistického učení a jeho velkých interpretů, Karla Marxe a Bedřicha Engelse, šel jinou cestou. Ale dále stál po desetiletí ve stálém kontaktu s dělnickým hnutím, přičemž projevoval vůči němu velké sympatie, které se v devadesátých letech – během jeho práce na Moravě – prohloubily ještě také osobně. A že se tento poměr v letech jeho presidentství utvářel ještě silněji a že jsme měli hojně příležitostí také dále vyzkoušet přátelskou náklonnost presidenta k našemu hnutí, to zůstává při vzpomínce na velkého presidenta T. G. Masaryka vždy naší pýchou.

Ale president byl jedinečným velkým učitelem svého národa nejen v tomto směru, nýbrž také ve svém postoji k národnostním otázkám, které náleží k základním problémům našeho státu.

Jeho slova: „že může milovat svůj národ, aniž by musel ostatní nenávidět“, „že boj proti Němcům zdaleka není tak důležitý jako boj za pravdu“ a že je „nemorální, když se národ cítí jako panský národ nad ostatními národy, jejichž podstatě a charakteru nerozumí“, nepominou. Jsou to zlatá slova, která staví velkého génia, hledícího kupředu, do nejjasnějšího světa.

S těžkým srdcem se loučíme s T. G. Masarykem. Děkujeme mu za to, co dal všem národům tohoto státu a této republice. Děkujeme mu také, že nám dal nástupce v Edvardu Benešovi, který přijal ideje svého Mistra, věrně je opatruje a působí v jeho duchu.

Děkujeme mu však také, že měl rád věc dělníků, nad nimiž stále držel ochrannou ruku a v každé době se k nim otevřeně hlásil. V knize cti socialismu bude Masarykovo jméno přicházejícím generacím pochodní jako nádherný symbol opravdového lidství, fanatické lásky k pravdě, hrdinské odvahy k činu a lásky ke slabým a utištěným.

Výňatek z řeči přednesené na smutečním shromáždění předsednictva Německé sociálně demokratické strany dělnické v ČSR

(Sozialdemokrat, 16. září 1937)

Masaryk a my sudetští Němci

Erwin Zajiček

V předválečné době viděl německý národ v Rakousko-Uhersku v Masarykovi „nepřítele Němců“. Během války tento názor zesílil. Po válce jsme byli nemálo překvapeni jeho jiným obrazem.

Masaryk, průkopník svého lidu, byl zvolen presidentem státu, k němuž náleželi nejen Češi a Slováci, nýbrž také Němci, Maďaři, Poláci a Rusíni. První presidentské volby se účastnili jen čeští a slovenští poslanci. Při druhé volbě byl postaven také jeden německý kandidát. Při třetí volbě byla jeho autorita v sudetoněmeckém táboře nesporná.

Svou osobní nenáročností, ryzostí svého myšlení a svou pevnou vůlí spočívající na filozofických principech si Masaryk dokázal získat úctu sudetských Němců. Přes všechny národní stížnosti, které jsme my Němci vznášeli, se jeho osobností podařilo získat nás pro stát, který založil. Tak velké dílo se za posledních sto let podařilo málo lidem.

Kdo mu může mít za zlé, že se v prvních letech republiky opíral především o svůj národ? Od prvních dnů svého presidentství si ale Masaryk přál být nejen presidentem Čechů a Slováků; jeho velká idea státu byla jasně vyjádřena následujícími slovy: 16. listopadu 1918 řekl v Americe pod dojmem své volby presidentem republiky: „Mám pocit odpovědnosti. ... Vím, že stojím před nesmírným problémem a jsem si vědom své odpovědnosti nejen před vlastním lidem, nýbrž před všemi národy, s nimiž přicházíme do styku a se kterými budeme společně pracovat. Nikdo z nás nesmí zklamat.“

Jindy řekl následující slova, která by zasluhovala, aby byla v každé vesnici vyryta do kamene: „V důsledku geografické polohy a dějin je a musí být naše politika evropská a světová.“ V těchto a podobných vyznáních, která jsou, jak se zdá, tak mnohým Čechům neznáma, se odráží pojetí státu, která byla v minulých stoletích

*Masarykova rakev
před Wilsonovým
nádražím. Poslední
defilé legionářů
a letců.*

ztvárněna ve Svaté říši římské národa německého, v říši Karla Velikého, ale také ve starém Rakousko-Uhersku.

Masaryk, tento vzdělaný filosof a historik, věděl, proč státní útvary zanikly: staly se nevěrnými své ideji. Nechtěl proto Československo vybudovat jako odraz rakouského státu. Dal mu novou a přece tak starou ideu: demokracii. Je bohužel pravdou, že jeho vůle nebyla až do důsledku mnohými provedena. Je pravda, že mu mnozí nerozuměli nebo ho vůbec nechtěli pochopit. Ale právě tak je správné, že koncept jeho ideje státu a jeho evropské smýšlení jsou hodny, aby ožily a uskutěčnily se.

My, sudetští Němci, jsme nevytvořili československý stát. Byl zřízen proti naší vůli. Teď však uznáváme tento stát, jehož součástí je náš domov, jako svůj stát, dokonce ještě více: chceme jej – společně s ostatními národy státu – vybudovat v duchu jeho zakladatele jako most mezi východem a západem a mezi severem a jihem, který má plnit velké poslání. Nejen stát, ale každý z nás musí být stavitelem mostu. Jako Masaryk spojoval horoucí lásku ke svému národu se věřným evropanstvím, tak musíme my, sudetští Němci, tvořit syntesu mezi národem, státem a evropanstvím.

Masarykova smrt vyvolala opravdový smutek. My nechceme dávat tento smutek najevo jen navenek. Nadcházející dny by měly být pro každého z nás dny rozvahy. My Němci se chceme ptát – právě tak jako Češi: Žili a pracovali jsme ve veřejném a v soukromém životě ve smyslu jeho fanatické lásky ke spravedlnosti a jeho hluboké etické odpovědnosti? Chceme-li uskutečnit Masarykovu ideu státu, pak se nesmí žádný občan této republiky vyhýbat tomuto zpytování svědomí.

Touto rozvahou se loučíme s Masarykem. Na jeho hrobě chceme neúnavně pracovat a získávat pro velkou ideu spravedlnosti a porozumění mezi národy.

(*Deutsche Presse*, 15. září 1937)

Ministr Franz Spina k Masarykově úmrtí:

Celý život nepotřebuje žádných velkých slov, ano, se zřetelem k rakvi T. G. Masaryka se člověk téměř nemůže ubránit pocitu: zde stojí před námi tak velký život, že vůbec každé slovo zdrtí nebo učiní zbytečným. *Masaryk, to byly živé současné dějiny, nejen české, ale evropské, ano světové.* A když na něho myslíme, tak je tak těžko o něm mluvit, protože nikoliv závan jedné jediné osobnosti, ale přímo závan dějin sráží dech. Ale obraz a výkon této bezpříkladné osobnosti byly již za života tak hluboké a viditelné, tak hluboko a nezměnitelně narýsovány, že si my dnes, kdy nás oněmjuje bolestné dojetí, musíme pouze vzpomenout na to, co je už dávno vryto do desek dějin. *Tento muž vytvořil v chaosu světové války pro svůj národ samostatný stát. To je výkon, který jej činí u jeho národa nesmrtelným. Tento muž poskytl však také svému státu, v němž žije největší německá menšina Evropy, onu státní ideu, která zůstává pro přítomnost i budoucnost nejdůležitějším pilířem republiky: toleranci a rovnoprávnost občanů a národů tohoto státu. Za jeho prezidentství byl prastarý válečný stav mezi Čechy a Němci vystřídán česko-německou spoluprací, za jeho prezidentství byl zahájen onen národně-politický vývoj, který veden důsledně a energicky dále, představuje největší historickou událost v sudetském prostoru. To je výkon, který činí T. G. Masaryka nám sudetským Němcům nesmrtelným. Masarykův odkaz, to je jeho život. To říkáme dnes nad rakví velkého muže. Masarykův život zůstává naší závětí, to slibujeme, jeho spolupracovníci a sudetoněmečtí žáci, u rakve presidenta republiky.*

(*Teplitzer Tagblatt*, 15. září 1937)

Předchozí tři články z německého originálu přeložila doc. dr. Eva Broklová.

K ÚMRTÍ T. G. MASARYKA ŘEKLI A NAPSALI...

K. J. Beneš, spisovatel:

V této chvíli, kdy jeho duch, sám snad bezejmenný, unikl z dosahu našich smyslů, zdá se mi, že jen proto nebyl vyvrácen řád světa ze svého ložiska, protože to, co vytesalo iniciálky TGM do kamene, do bronzu a do lidských srdcí, nemohlo zahynout s posledním záchvěvem zestárlé tepny, nýbrž vpjato do bratrského řetězce nesmrtelných sil, žije a tvoří a slouží v jiném patře oné veliké stavby, jejíž tajemství a smysl zná toliko architekt všehomíru.

I. A. Bláha, filosof a sociolog,
profesor Masarykovy university:

Patřil zajisté celému národu a nikdy víc než při jeho pohřbu se neprokázalo, jak mohutně ho celý národ zažil.

Ale patřil zvláště nám, Masarykově univerzitě. Patřil nám nejen svým jménem, ale patřil nám tím, co bylo velkého v jeho vědecky filosofické, vychovatelské a lidské osobnosti, co nám zůstane provždy jeho drahým odkazem a vzorem, ať jsou jakkoli rozmanité vědní obory, jež vyznáváme: svou osvícenskou vírou v rozum pevně zakotvený v národní realitě na jedné straně, na druhé straně vztyčený k souvislostem všelidským, svou velikostí vychovatelskou, opřenu o sokratovskou metodu ujasňování problémů a o platonský ideál harmonické duše zapjaté do principu dobra, svou mužně lidskou prostotou, o níž platí slova básníka: „Srdce muže za všechno zlato země.“

Silvestr Bláha, divisní generál, přednosta
Vojenské kanceláře presidenta republiky:

Často mi kamarádi z řad vojska dávali zvědavé otázky, zda duševní superiorita šéfa, jako je Masaryk, není vlastně tísnivá, zda neuvádí do rozpaků, nemate. Jiní

Zvláštní vlak s Masarykovou rakví na cestě do Lán

uvažovali, že práce u něho vyžaduje prohloubeného studia mnoha jeho děl.

Masaryk byl představený vlídný, trpělivý, nemající ve službě rozmarů. Jeho postřeh byl soustředěn na to, zda referent je silný na vlastním poli. Okolnost, že duševně převyšoval, že nezažíval rozpaků mnoha představených pro nedostatek stanoviska v kterékoli věci, působila, že nevystupoval autoritativně, že se mohly u něho svobodně uplatňovat vlastní názory, a Masaryk odůvodněný názor přijal a od jeho hájení předem neodradil.

A tak právě může být Masaryk také po této stránce vzorem pro nás vojáky, aby představený nepodlamoval svobodu názoru, nezakládal si falešnou autoritu na bázních nebo neoprávněných herectvích.

J. B. Čapek, literární historik:

Masaryk věřil, že naší novodobou mělkost a povrchnost, mravní rozkolísanost a nedostatek vyhraněné osobitosti můžeme překonat jen tvůrčím navázáním na dávné hodnoty našeho duchovního vývoje. Tvůrčím navázáním, nikoli pasivním převzetím. Jen tak lze likvidovat osudný a zhoubný rozlom, který se vryl do našeho života a do naší povahy, vyvolán cizím vnějším zásahem pobělohorským.

Masaryk žádal náboženství živé, osobně dobývané a ověřované, vyrovnané s nároky moderního vědění a myšlení, čerpající však také z nedostížených hodnot starých, jako byla naše Jednota a především věčný příklad Ježíšův.

Josef Čapek, malíř a spisovatel:

Presidenta Osvoboditele T. G. Masaryka není již mezi námi živými, ale zarmoucenými. Myšlenka na něho v těchto dnech nejvíce naplňovala srdce tisíců a tisíců. Všichni jsme si toho vědomi, jakou velikou a trvalou památku si tento první náš prezident v našich srdcích postavil, a že bude velikou postavou stejně i našim dějinám budoucím. Všichni víme, že byl budovatelem našeho státu a jeho moudrým správcem, a že pro to vše si zasloužil úcty, obdivu a lásky, plnou a spravedlivou měrou všeho toho, co se v nás dnes k jeho jménu obrací. Jeho památka v nás bude veliká a jistě jí bude dán ještě mnohý vnější monumentální výraz.

Ale jméno a citový zážitek, který se k němu připojuje, ani pomníky sebekrásnější nejsou ještě celou památkou. President Osvoboditel nebyl jen státníkem, byl neméně myslitelem; byl vpravdě učitelem svého národa. Budme si toho vědomi, že jako jeho odkazem, tak stejně jeho památkou jsou jeho knihy. Jsou tak trochu jako národní bible. K celé památce náleží i znalost jeho knih, jeho slova. To za něho mluví a bude mluvit stále k nám i k našim dětem, kdy T. G. Masaryka není více mezi živými, kdy Osvoboditel z tohoto hmotného života vstupuje do dějin.

Nedejte, aby mluvil k národu, který ho miloval jen po jménu, ale neznal ho v duchu!

Karel Čapek, spisovatel a novinář:

Není druhého Masaryka; dějiny pracují v jedincích. Nenahraditelná je ztráta, jež zasáhla celý národ. Ano, osiřeli jsme. Avšak věříme-li v dílo osudu – a k té víře dává nám právě život Masarykův důvod nejsilnější – pak ani nejhroznější lítost se nestane malomyslností. Masaryk, muž dějin, může nyní žít v nejšířím okruhu, chcete-li, v nás všech; každý může v sobě uskutečňovat aspoň něco z Masarykova člověka; v demokratičnosti

a světovosti, intelektu a víře, vědění a činnosti můžeme žít Masarykovu synthesu, jež je největším úkolem našich přítomných dějin. Masarykovo poslání není skončeno; nuže, tedy do díla, každý na svém místě! Velikého a vyvoleného jedince může nahradit jen celek.

Josef David, tajemník Československé obce legionářské, poslanec Národního shromáždění:

Opustil nás v době, která je neobyčejně vážná. Ale jsme mu neskonale vděční za to, že v této těžké době se postaral o to, aby jeho nástupcem se stal dr. Edvard Beneš, jeho žák a spolupracovník, jemuž věřil a jemuž věříme také my, českoslovenští legionáři, a s námi celý národ.

Masaryka již není mezi námi, připomínáme si jeho slova: „Legionáře ať každý pozná podle toho, že koná povinnost, kterou vzal na sebe.“

S bolestí v srdci vzpomínáme, jak rád chodíval Masaryk mezi nás. „Vždycky se těším, kdykoliv vás potkám, milí bratři. Pozdravujte všechny!“ – tak nám říkával.

Dne 1. července roku 1928 mluvil k nám na tomto náměstí a svou řeč zakončil slovy: „Demokratická republika podle našeho programu má úkol chránit každému občanu důstojnost člověka, a to bez svobody a samostatnosti není možné; demokratická republika musí uskutečňovat spravedlnost politickou a sociální; demokratická republika usiluje o rovnost občanů nejen před Bohem, ale v první řadě před lidmi. Budeme své demokratické republiky hájit vždy, všude a proti všem jejím odpůrcům!“

To je závěť presidenta Osvoboditele nám a celému národu.

Náš nezapomenutelný vůdce, náš veliký presidente, náš milovaný otcé! My osiřeli, ale víme, že se na nás budeš z věčnosti dívat, jak to vedeme. Děkujeme za Tvou lásku, jsme šťastni, že jsme mohli být Tvými vojá-

ky. Tvůj duch bude stále mezi námi! Tvému programu zůstaneme věrni! To přísaháme!

Vladimír Helfert, hudební vědec a kritik,
profesor Masarykovy university:

Jedna stránka jeho života a jeho povahy by měla právě dnes být naším heslem, a nejen heslem: naším vzorem a stálou pobídkou. Je to jeho demokratická statečnost. Dnes se tomu slovu dobře nerozumí. Masarykova demokratická statečnost neznamena nikdy nějakou romantickou pózu, slovní siláctví a heslaření nebo jakoukoliv jinou vnější okázalost. Jeho demokratická statečnost se mu vždycky kryla se železnou, neúprosnou důsledností v sledování demokratických myšlenek. Byl celým svým založením, vším myšlením a cítěním, všemi nervy své osobnosti demokratem a humanitářem, a proto jiný nemohl být ani v životní praxi. Důslednost demokratická mu pak znamenala nutnou demokratickou čínorodost.

A zde jsme u vlastnosti, která je přímým důsledkem jeho demokratické statečnosti: demokratická aktivita. To je to veliké na celém životě Masarykově, čeho právě dnes je nejvýše třeba nejen nám, nýbrž i celé demokratické Evropě. Dnes, kdy naše veřejnost má v mysli především presidenta Osvooboditele, jenž po vykonaném osvoboditelském díle s pronikavou moudrostí kladl obezřetně základy naší státní demokracie, dnes, kdy vidíme především Masaryka-státníka a Masaryka-hlavu státu, nedoceňuje se skutečnost, že Masaryk si musel toto vrcholné naplnění svých životních snah vybojovat těžkými zápasy za duchovní osvobození národa, jímž by se dokončilo jeho národní obrozování, a zápasy za myšlenku a za cíle demokracie proti evropskému feudalismu. Zapomíná se snadno na tento předpoklad osvoboditelského díla Masarykova.

Masaryk-státník předpokládá Masaryka-bojovníka za ideály humanity a demokracie.

Konstantin Hrabar,
guvernér Podkarpatské Rusi:

Dotlouklo zlaté srdce našeho otce, který nám, podkarpatským Rusínům, dobyl to nejdražší – svobodu, a tím nás zařadil mezi rovnocenné slovanské národy světa vůbec. Slibujeme, že se chceme a budeme vždy řídit učením, vědou a příkladem presidenta Osvooboditele a že s pokolení na pokolení zachováme naši neskonale vděčnost T. G. Masarykovi. Věčnaja pamjat!

Kristian Hynek, lékař-internista,
profesor Karlovy university:

Masaryk, velký sociální pracovník, který dovedl v našem státě uskutečnit bez otřesů systém sociální ochrany, jež nám svět závidí a jehož vzory musí v zájmu sebezáchovy napodobit, ukazuje nám i po své smrti cesty, jimiž se musíme brát za svým cílem, ukazuje nám cenu té drobné piplavé práce stále revidované, stále zdokonalované u vědomí nehotovosti a nedokonalosti všeho lidského snažení.

Ukazuje nám však, že tato práce musí být podložena i ještě něčím jiným než pouhými výpočty, řádem a organizačním úsilím, že musí mít i své vnitřní mravní posvěcení. Řekl bych v duchu jeho zásad: Nic bez rozumu, ale také nic bez citu.

Jen tak se vyvarujeme konečného neúspěchu násilnických geniů, kteří zapomínají na mravní pouta, jimiž každého svírá nabytá moc.

Arnold Jirásek, lékař-chirurg,
profesor Karlovy university:

Leckdo z nás s ním v leccěms nesouhlasil, ale v průběhu let jsme viděli, jak své věci důkladně znal, jak věcně a mravně podložil každé své rozhodnutí a s jakou neoblomnou vírou šel za svým cílem. Tím přesvědčení, brali jsme jeho zásady a jeho rady do svých jednání

a života. Filosof a státník Masaryk dal tak směr i československé chirurgii. Chirurgie musí být pravdivá, statečná, odpovědná a činorodá věcně i mravně.

Ferdinand Kahánek,

novinář, redaktor *Venkova*:

Po válce se vrátil jako státník a nikoliv jako vůdce politického směru. Byl z prvních, který nastoloval v demokracii autoritu. Z toho důvodu si nakonec rozuměl se Švehlou. Není náhodné, že v jeho pracovně, vedle zemřelé choti, našla Švehlova podobizna trvalé místo.

Pravdou je, že vysoké stáří samo sebou vzbuzuje úctu. Pohled do minulosti jednoho století je souhrnem životních zkušeností. Masarykovi toho k autoritě a úctě nebylo třeba. Švehla ve své chorobě na konci svých sil o něm prohlašoval: „Je z nás nejchytřejší!“

Masaryk nezanechal testamentu, ale zanechal nám příklad a program.

Jaroslav Kallab, právník,

profesor Masarykovy university:

Poslední jeho gesto, kterým vzal smrti její osten, poněvadž dovedl ustoupit v době, kdy úbytek sil ještě nebránil tomu, aby své funkce veřejné konal se svěžestí a vytrvalostí mládí, učinilo jej v posledních měsících předmětem takové obecné úcty, lásky a obdivu, že málokterému muži dějin toho bylo dopřáno.

Tento harmonický závěrečný akord jeho života byl, jako u něho vše, logicky nutný. Byl to výsledek nekonečných bojů, podezírání, podněcování, proti nimž stál vždy pevný, poněvadž se opíral o svou neotřesitelnou víru ve vítěznou moc pravdy.

Ukázal nám cestu. Na nás je, abychom ukázali, že jsme mu porozuměli, a že nedáme jeho duchu zahynout s jeho tělem.

Josef Kodíček,

divadelní kritik a publicista:

I duše národů může být zmatená a kalná, jako duše jedincova, a hlas lidu není vždy hlasem božím. I z něho mohou vycházet city nízké, myšlenky poblouzené, vášně obludné. Neboť zápas mezi dobrem a zlem je obsahem i duše národní, a ti, kdož národní síly probouzejí, mohou se obracet stejně k tomu, jako k onomu. I ve zlu může být, jak ukazuje soudobá skutečnost, velká moc.

Masaryk uvolnil v duši národa síly dobra. Síly rozumu, míry, harmonie. Nelichotil národu. Nezastíral mu nic, co nízkého a nedostatečného se v něm usadilo. Zbořil mu mnoho falešných model, ztroskotal iluze, jejichž výsledkem je mdloba, bičoval jej často po způsobu proroků starozákonních... A tím jej jako nikdo jiný zocelil a připravil na dráhu svobodného života.

Václav Kopecký, komunistický

novinář a politik:

Když my, komunisté, půjdeme k rakvi T. G. Masaryka s úctou k jeho památce, bude to stejně upřímné, jak upřímné bylo vše v minulosti v našem poměru k TGM. Máme své třídní rudé symboly, máme své velké socialistické učitele a vůdce, avšak praporu Masarykova demokratismu a humanitismu čest vzdáváme jako praporu spolubojovníků. Náleží-li dělnické třídě budoucnost a kráčí-li dělnická třída k velkým socialistickým cílům, bude vždy v této zemi oceňovat, že vedle velkých mezinárodních učitelů dělnictva byl to i velký duch českého národa, T. G. Masaryk, který jako hlasatel demokracie a humanity přispěl k osvětlení cesty, která vede k svobodě, k lepšímu lidskému poměru, k pokoji a míru mezi národy.

Marie Majerová, spisovatelka:

Ten, jemuž říkáme Čas, pomalu spustil oponu nad skončeným životem. Zakleslo se v docelený kruh kolo vteřin, naplnilo se posláním, dovršila se hora činů. Ale dílo, o němž pracovaly ruce velikého smrtelníka, není skončeno. To nesmírné dílo zavazuje.

Zavazuje nás všechny, kteří jsme v něm v třech údobích jeho nesmírného úsilí spatřovali postupně: nejdříve bojovníka proti bezpráví, pak dobyvatele svobody a nakonec představitele národního i státního celku a ovšem zejména a zvláště ideálu lidskosti.

Nad životem vrchovatě naplněným dramatickou a vyčerpávající činností se potichu sesouvá opona věčného míru.

Nad odosobněným představitelem nejvyšších cílů vystupuje zář věčnosti. T. G. Masaryk, do té chvíle myslitel a vůdce, se stává symbolem.

Tváří v tvář této historické proměně si říkáme:

Buďme jako on na strážní všude tam, kde se křivdí bezbrannému! Pokračujme v tradici husitského hájení pravdy! Hledejme jako on spravedlnost! Osvojme si jeho myšlenky o práci a o způsobu práce!

Alfred Meissner, právník a sociálně-demokratický politik, bývalý ministr spravedlnosti:

I ve státnické činnosti vyniká Masaryk svou universalností. Není jednostranný a neposuzuje běh světových událostí jen z hlediska svého státu, nýbrž z hlediska širšího, z hlediska celé Evropy a světa, ze zorného úhlu všelidského.

Vzpomínám, jak jsme po jeho příchodu na českou půdu v prosinci 1918, mezi jízdou z Horního Dvořiště do Českých Budějovic, rozmlouvali o mezerách zatímní ústavy, která prezidentu republiky ponechávala jen malý obor působnosti. Za několik dní nato načrtl mi

několik změn, avšak, ač i dalekosáhlejším jeho přáním bylo by se bývalo vyhovělo, omezil se jen na několik doplňků, jež rozsah presidentských práv podstatně neměnily. Jak by bylo při této příležitosti lákavé provést podrobnou paralelu s jinými osvoboditeli národů!

Štefan Osuský, československý vyslanec ve Francii:

Když jsem ho v Londýně osobně poznal, hned jsem pochopil, proč ho před světovou válkou politika nechtěla. Profesor Masaryk byl muž pevný jako žula a průzračný jako křišťál. S takovým člověkem se těžko dělá politika. Čeho však náš národ v historické chvíli potřeboval, to nebylo chytráctví, ale hluboká znalost poměrů v Evropě, znalost evropských národů, odkud se vzaly, co představují a jaký poměr k nim má náš národ.

Nikoli sentimentální, ani kombinacemi, ani nenávisť, ale na podkladě rozboru hodnot, které jednotlivé národy představují, dospěl profesor Masaryk k závěru, že každý Čech a Slovák je povinen volit mezi myšlenkou rakousko-uherskou a myšlenkou československou. Bylo mu samozřejmé, že se musíme postavit po bok spojencům a zejména Francii.

Emil Sobota, právník a publicista, pracovník Kanceláře presidenta republiky:

Jistěže nebudeme všichni v této zemi dědici Masarykových politických představ, jeho programu, jeho názorů na tu či onu reformu. Jistěže by nebylo v jeho duchu, abychom zde žili pod režimem nějakého aritmetického průměru, mechanické výslednice všech názorových a politických složek, které se zde kdy vyskytují. To ani ono by nebyla ona Masarykova jediná loď, na které se, podle něho, všichni nalézáme. Jeho jediná loď je naše (čím tišeji, tím vroucněji vyslovíme její jméno!) vlast,

nám všem společná; jest víra v světové poslání našeho domova; víra, kterou on znovu probudil; víra v naši zemi, kterou on opět uvedl v její dědictví, kteréž chceme všichni sloužit, byť každý po svém a vycházejí ze svého. Ale jejímiž napříště chceme být pozornými syny, nikdy již, bohdá, bezohlední k jejím zákonitostem a úkolům.

Franz Spina, pražský německý bohemista a politik, předseda německé agrární strany v ČSR a ministr československé vlády:

Jak tvořil Masaryk dějiny? Na tuto otázku lze snadno odpovědět, protože povaha tohoto muže odpovídala tak dokonale definici Macaulayově, podle níž nejvýznačnějším rysem genia je jednoduchost. A koncepce Masarykova byla opravdu jednoduchá. Byla to koncepce kategorického etika, který před sebou viděl jen jediný úkol, jediný cíl: humanitní demokracii. Masaryk byl vojevůdcem této ideje, vojevůdcem, i když stál sám – a sám stál dost často – vojevůdcem, až miliony, jím uchvácené, šly za ním. A za svůj bezpříkladný úspěch jako tvůrce dějin vděčí především tomu, že se vojevůdcem vždycky cítil. Vědomí, že idea, za kterou bojuje, pochoduje za ním, dávalo mu tak mohutný vnitřní zdroj síly, že ho tato síla neopustila ani v dobách nejpříššího odporu jeho okolí, ba ani ve dnech, kdy losoval s osudem o život a smrt.

Listujeme-li v knize Masarykova života, nepřijdeme téměř ani na stránku, při které bychom neměli pocit, že v tomto jediném muži, v této jediné vůli nebyla uložena a nepůsobila energie milionů. Toho si byl Masaryk v rozhodujících chvílích svého životního boje velmi dobře vědom, a toto vědomí mu dávalo tu ocelově tvrdou neomylnou jistotu, s níž dovedl potírat nejistotu a chaos svého okolí. Tato neomylná jistota, která vzdorovala nepřízní a heslům vlastního národa právě tak později nastavila čelo největšímu vypětí moci staré Evropy, tato

jistota to byla, která tvořila dějiny. Neboť tato neomylná jistota jeho bytí byla jako magnet, který posléze vnitřní přitažlivostí přitáhl nesčetné roztržštěné a rozptýlené částičky vůle jiných a zmatek proměnil v zdroj energie.

Vavro Šrobár, slovenský lékař a politik:

Prezidente Osloboditeľu! Slováci v hľbokej pokore na kolienách vysielajú vrúcnu modlitbu k Bohu, že viedol Tvoje kroky na Slovensko, aby Si poznal naše ľudské poníženie v dobe, keď v Čechách sa už národ prebudil a keď slovenský ľud neznámy a opovržený dlel v temnotách smrteľného spánku... Nebyť Teba, Prezidente Osloboditeľu, Tvojej pomoci, rady, Tvojej lásky k slovenskému ľudu, čo by bolo z nás ešte dnes? Nebolo by slovenskej školy, slovenský jazyk by hynul, nebolo by slovenského vzkriesenia, nebolo by slobody, samostatnosti, nebolo by ani štátu, ani národa. A nebolo by nikdy zlomené sociálne jarmo, v ktorom hynul náš ľud od stáletí!

Osloboditeľu náš! Jak jsme Ti vdáční za tieto božské dary, ktoré sme skrze Teba a z Tvojej dobrotivej ruky obdržali. Nemám slov, ktorými by som vedel vysloviť menom Slovenska to, čo cítim v srdci, keď myslím na Teba – Osloboditeľu náš!

Veľký Masaryk nech sa stane v našom národe veľkým nielen jako historická osobnosť, ale nech zostúpi z dejín do nášho života a medzi budúce generácie ako živá bytosť, večne živá, večne na nás hľadiaca, večne ostríhajúca svoj národ na cestách dejín, ktoré nám Prozreteľnosť určila.

Josef Tvrďý, filozof, profesor

Komenského a Masarykovy university:

Tak jako Masaryk umírají a bývají pohřbíváni jen lidé neobyčejní, dávající směrnici celým dějinám. Masarykova směrnice, která obrátila tok dějin, jak nejlépe cítíme

na Slovensku, a která nalezla neobyčejný ohlas v celém světě, dá se těžko určit; je tak složitá, že tvoří cosi jedinečného v dějinách. Snad nejlíže tuto směrnicí označuje výraz Osloboditel, kterým jej nazval národní kolektiv. Proto ten smutek v celém světě, poněvadž svět viděl, jak v Masarykovi umírá poctivý bojovník za svobodu, věřící nejen ve svobodu, ale ve svobodu stále větší a větší.

František Udržal, agrární politik, bývalý ministerský předseda a ministr obrany:

T. G. Masaryk, téměř po celá dvě desetiletí vrchní velitel československých vojsk, byl přes všechno svůj hluboký humanitismus přece jen z rodu bojovníků. •

Loučení

Karel Toman

Vítězná cesta stoupá
do věčných bran.
Už mlčí žal i sláva
buď mír Ti přán!

Pláč osiřelé země
a zvonů hlas
posvátným slibem ztichl:
Živ budeš v nás.

V zlých dobách dobrý vůdce,
buď naše stráž.
Na věky srdcím,
duším prapore náš!

Náš otče, vstup v říš Boží!
Z nebeských bran
žehná Ti svatý Václav
A Mistr Jan.

*Lánští občané nesou rakev
s ostatky T. G. Masaryka
na místní hřbitov*

OHLASY ZE SVĚTA

Heinrich Mann: Světový úspěch duchovního člověka

Tato ztráta nezasahuje jednu zemi a jeden národ, nýbrž celý svět. Hluboký smutek se zmocnil nás všech: odchází nám muž, který byl z mužů činu nejmoudřejší. Podal ještě jednou velký příklad, že v osvoboditeli národa a zakladateli státu žije celý odkaz humanismu. Uhlazený a silný; bojovný, leč pln porozumění pro lidskou povahu: tak vidíme jeho ušlechtilý, krásný obličej a uchováme jej v srdci.

Stav se velikánem zásluhou války a své neobyčejné odvahy, miloval jen mír a pracoval, aby si jeho stát a Evropa mír udržely. Věděl, že „štěstí státu“ je sumou „drobných štěstí“, jak to vyjádřil jeden německý klasik. Nikdy nepřišel v pokušení, aby moc státu postavil do popředí. Nejpřednější mu bylo veřejné blaho, a to spočívá na blahu každého jednotlivce.

Masaryk byl mezi veřejnými osobnostmi největší přítel člověka: ne ve smyslu samovolného citu, nýbrž svou vůlí být pravdivý. Svoboda není žádný estetický pojem, nýbrž pro život nezbytná právě tak jako plíce a srdce. Sociální pokrok není žádné hračkářství, nýbrž zákon. Poctivé zkoumání a správný názor učinily z humanistického učence presidenta Osvoboditele. Byl chudého původu: takových je víc a jsou jako vladaři jedni z nejtvrdějších. Tento se však po celý svůj život staral o poznání člověka: proto se snažil o zvednutí lidské úrovně.

Světový, politický úspěch čistého, duchovního člověka uchvacuje jako máloco. V Paříži stojí dům, v němž jeho boje za republiku našly svůj šťastný závěr. Člověk jej pozoruje a pomyslí si, že bojovník čerpal své nejlepší síly z universálního vzdělání a že jeho láska k vlasti byla silná duševní spojitostí s jejími starými bojovníky, starým utrpením. Vybojoval pojmu intelektuál velkých ctí, když zde velký stál sám před celým světem.

Měl jsem ho v Lánech půl dne před sebou. Mohu věřit, že porozuměl mému duševnímu přátelství a že je přijal, neboť později mi je prokázal činem velké dob-

roty. Bylo mu přirozené jednat dobrotivě, neboť myslil jako veliký člověk. Připojuji tento hlas vzpomínky a díků k mnoha hlasům, jež posílají za nejvzácnějším z lidí svá slova lásky.

(*Lidové noviny*, 17. září 1937)

Thomas Mann: Společný vůdce

Dojat smutnou zprávou, jež spěchá světem, hluboce sdílím bolest českého národa nad ztrátou mírného a silného muže, tohoto muže ducha, povoláného k činu a moci, jenž mu připravil vytouženou státní samostatnost. Tento dobrý a snaživý národ, svobody hodný, vzhlížel od té doby k Tomáši Masarykovi jako k svému otci, s pýchou, že ho může jmenovat svým, s důvěrou, láskou, jež měla své kořeny asi v pocitu velké oběti: ve vědomí, že zde bylo jedné duši osudem na bedra naloženo více boje, činu a velikosti, než by vlastně bylo její povahou, jejím přáním a vůlí odůvodněno; že původně vrozený sklon tohoto zakladatele státu platil spíše čistému poznání, čistému pozorování a že politické činnosti, zasáhnutí do dějin bylo dobyto přemožením útlé soustavy myslitele.

V každém případě je to ono, co mi postavu presidenta Osvoboditele, postavu spěšné jemnosti a vznešenosti, činí tak přitažlivou, tak hodnou úcty a lásky. – Není pravda, řekl Čapkovi, že bych měl povahu bojovníka. Nikdy jsem nechtěl stát v popředí všech těch afér a polemik; obvykle mě do toho dostali jiní... Je to snad slabost, mám však před lidmi strach. Mluvím nerad; kdykoli jsem měl přednášet nebo mluvit na schůzích, vždy jsem měl trému. A přece, kolik řečí jsem měl! – V tomto „a přece“ leží celý jeho život. – Opakuje: Nikdy jsem nestál rád v popředí a nevystavoval se pohledům lidí, nikdy jsem se netlačil k veřejné činnosti. Vždy jsem se vzpíral, když to jiní ode mne žádali. Ale vždy, když jsem něco činil nedobrovolně a myslil, že tím ztrácím čas, byla v tom jistá logika a vždy to k něčemu vedlo. Se

vším to tak bylo! Jak hluboce sympatická a jaká skromná úvaha o vedení, jemuž jeho život podléhal, je v těchto slovech vyvolaného proti své vůli!

Tento velký vlastenec, jenž pro svůj národ učinil víc než kdokoli jiný, měl až přehnaný strach před vlasteneckými fanfaronstvími a sebechválou: přiznal se, že mu vždy jakýsi stud bránil užívat slov „vlast“ a „národ“. Se stejně vznešenou zdrženlivostí používal slova „vlastizrádce“. On sám byl tak nazýván, a to tisíci hlasy; ano, tímž národem, to se nesmí zapomínat, jenž měl později k němu vzhlízet jako k svému otci a dobrodinci, bylo kdysi na něho házeno jméno „zrádce národa“, že je podplácen Němci, aby snížil českou minulost.

To bylo v dobách bojů o Rukopisy, o nichž se českým čtenářům vypravovat nemusí; zato však jiným národům: byl to boj o Královédvorský a Zelenohorský rukopis, považované za sbírky epických a lyrických básní z české hrdinné doby, jež měly být nalezeny v roce 1817, byly přeloženy do mnoha jazyků (i Goethe z nich čerpal) a silně přispěly k posílení českého národního uvědomění. Ukázalo se, že tyto dokumenty byly falšovány, že nejsou žádným důkazem dřívější výše slovanské kulturní úrovně, za něž byly považovány, nýbrž výrobkem talentovaného knihovníka musejní knihovny, jménem Hanka. Taková byla pravda; a rozhořčené rozdíly mínění o tom, zda se má dát pravdě průchod či zda se má pravda pro slávu národa potlačit, vzrostly do velkých morálních rozměrů, staly se symbolem, krisí národních mravů, v některých oblastech připomínající Dreyfusovu aféru.

Masaryk, v těch dobách jako universitní profesor v Praze, vydávající kritický časopis *Athenaeum*, sám povahy mírumilovné, stál stranou sporu až do té doby, kdy jazykozpytec Jan Gebauer zapochyboval v odborném časopise o pravosti rukopisů a byl za to jistými novinami napaden. Přinesl mu článek – svou obhajobu, v němž dokazoval, že rukopisy jsou padělek z 19. století. Tu udeřila Masarykova hodina. Opět boje nevyhledával, spíše se ho stranil; když však zaznělo volání, vý-

*Zástupci hlav cizích
států v pobřežním
přívodu*

zva, stál na svém místě. Bez váhání článek přijal – snad ještě ani netušil, co nepřijemností, nároků, trýzně nervů ve srážce s šovinistickou zlobou, probuzenou hloupostí, mu z toho vzejde. – Pro mne byla, říká, otázka Rukopisů především mravní otázkou: jsou-li to padělky, musíme to před světem přiznat. Naše pýcha, naše výchova nesmějí být vybudovány na lži. A pak: nemůžeme správně poznat svou minulost, budeme-li zakopávat

o vymyšlenou minulost! – Článek vyšel a od té chvíle byl vydavatel Athenaea zapleten do boje, vedeného národní ješitností o užitečnou lež – proti pravdě. Masaryk stál za pravdou proti užitečnosti nebo tomu, co tak vlastenci nižšího ražení nazývali. Jako estetik a sociolog se postavil za to, co svými prostředky již dokázali dějepisci, jazykozpytci a dokonce chemikové, že totiž Rukopisy nemohou pocházet ze středověku, nýbrž že

jsou padělané. Sklidil nenávisť. Noviny psaly, že poškozují svou vlast; ulice se proti němu bouřila a na odporu části kolegů ztroskotalo jeho jmenování řádným profesorem.

Dnes je již dlouho jasno, že jde u oné sbírky o romantickou smyšlenku a již dávno se vše uklidnilo. Možná však, že by morální postavení Československé republiky ve světě nebylo tak jasné a silné, kdyby nebyl tehdy rukopisný boj v národě býval vybojován. Národu, který nikdy neprodělal tak dlouhou očišťující krizi, v níž se utkává duch, chybí cosi na sociální zkušenosti, na mravním vědomí, zůstane-li ve stavu trestuhodné nevinny, stane se snadno kořistí omylů. Mezi evropskými národy prodělává jeden, jak bychom chtěli věřit, podobnou zkoušku a poučení o vědomí dobra a zla.

Básníku, který se vyptával presidenta na jeho život, mohl Masaryk odpovědět: U učenců a filosofů nectíme jejich nadání, nýbrž jejich touhu po pravdě – to je mravní čin. Proto cítíme zneužití vědy jako hřích proti svatému duchu. Mravnost a užitečnost vědy spočívá v tom, že jde jediné, čistě a přísně o poznání, o pravdu: leč pravda je nebo jednou bude pro život dobrá! Pokračoval: Žádná lež nebo nepravda není trvale dobrá, dokonce ani *pia fraus*. Náš život, naše názory a přesvědčení, naše společenské vztahy jsou zatíženy spoustou lží a k tomu lží nepotřebných. Lež není mužná; je zbraní slabocha, často násilníka, nikoli však silného muže. Pravda, skutečná pravda, skutečné poznání, nemůže nikdy uškodit. A končil: Kdyby se svět řídil více poznáním a pravdou, bylo by méně válek, dokonce by jich vůbec nemuselo být. K obraně je vědy užito právem; leč vědu pěstovat, aby jí pak bylo užito k násilí, k útočné válce, je zločin. Musíme konečně rozlišovat právo od násilí, pravdu od lži, skutečnost od smyšlenky, musíme pravdu hledat i v takových případech, v nichž se dříve sahalo ke zbráním.

Musí být veliké štěstí žít pod takovou hlavou státu.

Typ krotitele zvěře s bičem a revolverem, typ davového hypnotiséra, jemuž, jak se dnes zdá, kyne jako vůdci

ci státu a národa budoucnost, viděl v zesnulém určitě ubohou relikvii z liberalistických dob, něco důkladně překonaného. Ve skutečnosti možno spíše říci, že přišel o sto let dříve. Kéž by podobný muž jakéhokoliv osobního zjevu a národnosti meškal na zemi vždy, kdy by se evropská konfederace rozhlížela po svém společném vůdci.

(Lidové noviny, 19. září 1937)

Karl Kautsky: Vzpomínka na Masaryka

Trvalo hodně dlouho, než došlo ke stykům mezi Masarykem a mnou, ač jsme žili dlouhá léta ve stejném městě, ve Vídni, v prostředích si velmi blízkých. Dokonce jeden čas jsme navštěvovali stejné gymnasium, ovšem v třídách, jež byly hodně daleko od sebe. Na universitě jsme zčásti poslouchali stejné profesory, na příklad filosofy Zimmermanna a Brentana.

Když mezi námi došlo ke stykům, byli jsme oba již dosti zralí mužové. Počátek našeho styku, který po dlouhá léta byl jen písemný, nebyl zvláště přátelský. Pripadl do období sklonu století, kdy v německé sociální demokracii – a také daleko mimo její rámec – zuřil prudký spor o tak zvaný „revisionismus“, o revisi marxismu, spor, který vyvolal Eduard Bernstein kritikou Marxe, kterou jsem považoval, právě tak jako řada jejích nejlepších marxistických hlav, za zcela nesmyslnou, pochybenou a neoprávněnou.

Masaryk se zajímal o tento spor velmi živě, ani ne tak se strany hospodářské, jako mnohem více z hlediska filosofického. Nejprve o tom napsal brožuru, nazvanou: „Vědecká a filosofická krise současného marxismu“ (1898) a pak po půl roce vydal velmi učené dílo o 600 stránkách „Filosofické a sociální základy marxismu“.

Tato kniha byla ostře kritisována v pojednání italského profesora Antonia Labrioly (nezaměňovat s dnes ještě žijícím politikem Arturo Labriolou. Antonio Labriola zemřel bohužel již 1904, stár 61 let. Uveřejnil

jsem Labriolovou studii v týdeníku, který jsem vydával, „Die Neue Zeit“, v 18. svazku dne 1. října 1899). A na to mi poslal Masaryk odpověď, kterou jsem uveřejnil počátkem listopadu. Dopis redakci, jímž Masaryk doprovázel svůj rukopis, byl prvním dopisem, jež jsem dostal od Masaryka. Dopis byl velmi zdvořilý, ale bez vši srdečnosti.

Bylo mi líto našich neshod, neboť Masaryk mi nebyl cizím člověkem, vážil jsem si ho jako upřímného demokrata a jako vřelého přítele a neúnavného obhájce všech potlačovaných a vykořisťovaných, ať šlo o jedince či celé národy. Především mi imponovala jeho, u muže veřejnosti tak vzácná odvaha k nepopularitě. Nebojácně se vždy bil za pravdu, již cenil výše než vše ostatní. Žádná nebezpečí ho nemohla odradit od snah hlásat pravdu, ať již šlo o Královédvorský rukopis, rituální vraždu, nebo padělký maďarských hrabat a rakouské diplomacie, aby byl získán podklad pro žalobu proti Jihoslovanům.

Když jihoslovenská otázka v Rakousku se stala palčivým problémem a bylo nebezpečí, že uvrhne celý svět do plamenů, tu jsme se oba shodli a na místo dřívější zdrženlivosti nastoupily vřelé sympatie, ovšem pro místní odloučení bez osobního styku. Ale přece společní přátelé zprostředkovali jitý kontakt. Díky těmto sympatiím mne Masaryk vyhledal, když přijel do Berlína. Bylo to po vypuknutí světové války, v listopadu 1914. Zdržel se v Berlíně a využil této příležitosti, aby se mnou pohovořil o světové situaci. Shodli jsme se v tom, že povolení válečných úvěrů sociální demokracií v Říšském sněmu dne 4. srpna 1914 bylo nešťastnou událostí, které litujeme. Nebyli jsme si však jisti, na které straně bude konečné vojenské vítězství. Ale nemohli jsme pochybovat, že válka si vyžádá obrovských obětí, na něž bude státní mechanismus stačit tím méně, čím více se budou ve válce a válkou přiosťřovat národní protiklady v Rakousku. „Austriam esse delendam“. To bylo ono ceterum censeo Cato-Masaryka, což jsem si vyložil tak, že po válce národnostní stát nebude schopen živo-

ta, ani tenkrát, kdyby Německo vojensky zdolalo Spojence. A to se zdálo nemožným po porážce Německa na Marně. Masaryk považoval vojenské vítězství Spojenců za nezbytné, aby byla získána nezávislost pro československý národ.

V srdečné sympatii jsme se rozešli a tato sympatie trvala nezměněně i za velkých přeměn, k nimž od té doby došlo. Masaryk bojoval na své půdě, za jiných podmínek a jinými metodami než já, ale naše vnitřní shoda trvala, a skvělé výsledky, jichž dosáhl, naplnily mne obdivem k muži, se zadostiučiněním pro jeho dílo.

Nic víc nepotřebují dnes národy než svobodu, svobodu hnutí, organizace, bádání a slova. A mezi muži svobody našeho věku, mezi velkými, daleko vidoucími demokraty, jimž se podařilo získat státní moc a uplatnit ideje demokracie, byl Tomáš Masaryk ovšem nejmohtnější. Nikdo nevykonal pro svobodu víc, než on.

Stal se prezidentem Osvoboditelem své vlasti, ale stal se Osvoboditelem i daleko přes tyto hranice, neboť jeho láska nepatří jen vlastnímu národu, nýbrž všem národům, které chtějí žít v míru a v přátelství se svými sousedy. Nejenom československý národ, nýbrž mezinárodní demokracie ztratila v Masarykovi vřelého, energického, spolehlivého a zdatného přítele.

Demokraté všech zemí budou ho vždy vzpomínat s úctou a láskou.

*(Prager Presse a Teplitzer Tagblatt, 22. září 1937;
Právo lidu přetisklo 24. září 1937)*

Léon Blum: Autorita založena na důvěře a lásce

Tomáš Masaryk založil, vedl a oslavil Československou republiku. Ztělesňoval za svého života a bude ztělesňovat před veškerým potomstvem kolektivní duši národa, který jemu více než komukoliv jinému vděčí za svou nezávislost a svou svobodu. Dějiny ho staví vedle největšího republikánského hrdiny George

Washingtona. Jako Washington probudil národ. Jako Washington založil stát. Jako Washington chtěl své jednomyslné popularity a slávy užít jen k tomu, aby lépe zabezpečil svobodu národa, jemuž vydobyl samostatnou existenci. *Ačkoli byl více milován a více vážen než kterýkoli autokrat, chtěl být vždy jen prvním občanem mezi rovnoprávnými občany.* Jeho autorita v jeho lidu byla ohromná, ale nevycházela ani z všemohoucnosti, ani z teroru. Byla založena na vděčnosti, důvěře a oddané lásce. Proto všichni demokraté z celého světa obdivovali jeho dílo, uctívali jeho jméno, posilovali se jeho příkladem. Všichni berou účast na smutku, který dnes sklíčil celý jeho národ. Francie je snad zemí, kde tento cit bude prožíván s největší hloubkou. Francouzská republika chová pro Československou republiku přátelství zcela zvláštní. Jako Československo Tomáše Masaryka a Edvarda Beneše, ani Francie nemůže oddělit myšlenku politické svobody a rovnosti od myšlenky národní nezávislosti. Dílo obou demokracií pramení z týchž názorů o spravedlnosti a míru. K tomuto společenství názorovému a ke shodné příbuznosti činu připojuje se ta zvláštní spontánní sympatie, která existuje stejně mezi národy jako mezi jednotlivci. Naši českoslovenští přátelé ji často dobře vycíťovali. Nejdražší svědectví, které o ní dnes mohou mít, je jistě naše účast s jejich hořem.

(Lidové noviny, 16. září 1937)

P. N. Miljukov: Nesmrtelné jméno

Odešel na věčnost jeden z velikých, jeden z těch, jejichž jméno se za života stalo symbolem velkých myšlenek a velkých skutků a po smrti se obestírá nymbem legendy...

Svobody a samostatnosti se Československu dostalo v důsledku výjimečně příznivé světové konjunktury a co by zralého plodu dlouholetého boje celého národa za národní osvobození...

Síla Masaryka jako osobnosti spočívala v tom, že k dosažení vrcholného úspěchu nemusil obětovat žádného svého přesvědčení. Jeho vzácné štěstí spočívalo v tom, že praktický úspěch byl v naprosté harmonii s celým jeho světovým názorem. Bylo tu velké pokušení – položit do základů národního úspěchu populární ideu boje národností – války Slovanů s Germány. Masaryk touto cestou nešel, a to naprosto vědomě. Dal přednost spojení osudu svého plánu s jinou myšlenkou – s obranou evropské kultury a mezinárodního míru před násilným útokem, a po vítězství – s ideou vytvoření pevných podmínek obecné bezpečnosti evropské demokracie na základě vývoje mezinárodního práva. Tato opora se ukázala být pevnější: ochraňuje trvale nejzdařilejší z nových států, vytvořených válkou, uprostřed zhroucení mnoha učení a mnoha vymožeností. Stavba, vztyčená Masarykem, stojí i nadále pevně a přibližuje se k jeho ideálu...

(Lidové noviny, 17. září 1937)

Společnost národů se sklání před velikostí zjevu Masarykova. Předseda shromáždění Aga Khan o největším muži moderního světa.

Shromáždění Společnosti národů přerušilo v poledních hodinách své práce, aby učinilo projev sympatií nad smutkem Československa. Předseda shromáždění, indický delegát Aga Khan učinil pak jménem Společnosti národů tento projev:

Hluboký smutek mne nutí, abych požádal shromáždění Společnosti národů o projev *obdivu a úcty velkému státníku*, o jehož smrti jsme právě dostali zprávu, panu Masarykovi, prvnímu prezidentu Československé republiky a jednomu ze zakladatelů Československa. Není třeba, abych vám připomínal úlohu, kterou hrál prezident Masaryk na poli mezinárodním a ve vnitřních věcech své země. Postačí, zdůrazňuji-li jeho věr-

nost a jeho důvěru ve Společnost národů, které byly vždy hlavním rysem jeho politiky. Shromáždění Společnosti národů pozdraví v něm jednoho z nejlepších služebníků ideálu Společnosti národů a jednoho z největších intelektů, jehož vliv působil na osud moderního světa. Shromáždění bude jistě chtít tlumočit své nehlubší sympatie vládě Československé republiky a celému československému národu ve chvíli, kdy je postižen tak velkým zármutkem.

(Lidové noviny, 15. září 1937)

Soustrastné projevy státníků, diplomatů a významných osobností z celého světa

- **F. D. Roosevelt**, prezident Spojených států severoamerických, prezidentu dru Benešovi: Zasilám k úmrtí Vašeho krajana, milovaného presidenta Osvoboditele Masaryka, za sebe i za americký lid projev hluboké úcty. Jeho neúnavné úsilí o mír a sympatie, kterých si získal ve Spojených státech za svého pobytu, učinily ho drahým všem Američanům.

- **Lord Robert Cecil** poslal Lidovým novinám k úmrtí presidenta Osvoboditele tento projev: „Smrt presidenta Masaryka budou cítit jako osobní ztrátu přemnozí lidé mimo jeho vlastní zemi. Masaryk bojoval za nejvyšší ideál vlády jak v ohledu národním, tak mezinárodním. Nikdo, kdo měl čest navštívit ho v Praze, nezapomene na *ovzduší služby vlasti i lidstvu, v němž Masaryk žil*. Jeho život byl velkým příkladem světu, jehož bylo potřeba vždycky a jehož je potřeba dnes ještě více než kdy jindy“.

- Masarykův přítel **R. W. Seton-Watson** prohlásil: Masaryk tvoří zcela zvláštní postavu naší doby. Kolem muže, který si zcela zvláštním způsobem zasloužil jméno otce vlasti, vznikají snadno legendy. Všeobecná

úcta, které se tento demokratický vůdce těší, je obzvláště nápadná v době, v níž se Československo stalo ostrovem v moři evropských diktatur... Nepřeháníme, když prohlášíme, že se prezident Masaryk více než kterýkoliv z jeho současníků blíží starořeckému ideálu filosofa-krále. Patří do řady oněch velkých myslitelů a reformátorů, kteří před staletími vedli Čechy do nejpřednějších řad bojovníků za náboženskou a politickou svobodu.

- Francouzský prezident **Albert Lebrun** zaslal prezidentu republiky E. Benešovi tuto depeši: Zpráva o úmrtí presidenta Masaryka se bolestně dotkla francouzského národa. Slavný zakladatel československého státu, který ve vrcholné míře ztělesňoval ctnosti svého národa, byl také jedním z nejslavnějších představitelů snažení demokratického, a krutá ztráta, která dnes postihuje Vaši zemi, se dotýká také všech, kdož sdílají náš společenský ideál. Maje také vděčně na mysli city hlubokého přátelství, které prezident Masaryk choval vždy k mé zemi, připojuji se jménem všech svých spoluobčanů francouzského národa ke smutku národa československého.

- Telegram předsedy presidia Nejvyššího sovětu **M. I. Kalinina** prezidentu E. Benešovi: Vyslovuji Vám, pane presidente, i sprátenému československému národu hlubokou soustrast národů Sovětského svazu k úmrtí vynikajícího státníka Vaší vlasti, pana Masaryka, prvního presidenta Československé republiky, jenž bojoval za její nezávislost a vytvořil její demokratický režim.

- Osobní přítel zesnulého **Wickham Steed** v kondolenčním projevu prezidentu dru Benešovi o Masarykovi prohlásil, že nezná druhé osoby v moderních dějinách světa, kterou by bylo možno s ním srovnat. „Žil a pracoval vznešeně. *Jeho velikost časem ještě poroste*. Buďte hrd na to, že jste mu pomáhal a že sdílíte jeho nehybnou slávu“.

- V podobném duchu vyzněla také soustrast **hraběte Sforzy**: Jako přítel a jako Ital, který je si vědom nejvyšších zájmů své vlasti, želim s Vámi ztráty nejvyššího a nejjasnějšího Evropana naší doby.

- Oficiální i osobní kondolence zaslali političtí, vědeckí a kulturní representanti spojeneckých malodohodových států – Jugoslávie a Rumunska.

Jugoslávský ministerský předseda **Milan Stojadinović** připomněl, že: „Masaryk vetkal své jméno hluboko do současných dějin Jugoslávie. Masaryk správně pochopil, že československé a jugoslávské sjednocení jsou dva ideály, které se navzájem doplňují, které se podporují a posilují. Celá Jugoslávie se účastní smutku.“

- Rumunský ministerský předseda **Gheorghe Tatarescu** napsal: „Pro Rumuny zůstane prezident Osvoboditel heroldem, který po čtyři desetiletí hlásal právo malých národů na život a který udržoval spolu s jugoslávskými a rumunskými bojovníky své generace živý oheň odporu a naděje v hodinu osvobození. Přišel kdysi v kritických dobách do rumunských zákopů, aby upevnil solidaritu lidu československého a rumunského arazil cestu k přátelství a spolenectví, které dnes navždy pojí oba národy. Prezident Masaryk měl na své velké cestě za mořem na srdci i práva rumunského lidu. Pro Rumuny zůstává prezident Osvoboditel velkým iniciátorem přirozeného a nezničitelného spolenectví mezi třemi národy, které dnes tvoří Malou dohodu.“

- Na smutečním shromáždění ve Stockholmu se nad Masarykovým odkazem zamyslel arcibiskup švédské luterské církve **Erling Eidem**: „Masaryk byl podle jednomyslného svědectví mužem, který pracoval pro spravedlnost, a mužem, který svými myšlenkami a svou osobností prokázal své přesvědčení o existenci království vyššího než je tento svět... Ve své Světové revoluci formuloval český charakter jako charakter národa evropského středu, stojícího mezi nejprudší-

mi evropskými extrémami, a ve velkolepém systému humanistické demokracie ukázal prazáklaď evropského centra a formuloval v něm český národní program pro staletí.“

- Obavy o další osud Masarykova státnického díla vyjádřil ve svém nekrologu maďarský sociolog a politik **Oszkár Jászi**, žijící v USA:

„T. G. Masarykovi se takřka podařilo uskutečnit svůj ideál. Žádný poctivý pozorovatel nemůže popřít, že Československo je dnes jedinou zemí ve střední Evropě, která ve své struktuře, ve svých ideálech je na cestě k demokratickému státu. A to je důvod, proč tato mladá republika je předmětem nejhlubší nenávisti diktátorů; všichni se shodují v tom, že se s ní nikdy nesmíří, že musí být zničena. Budoucnost Československé republiky je opravdu povážlivá. V době, kdy pomoc velkých západních demokracií a Společnosti národů zdá se být nejistá, je obklopena mocnými nepřáteli. Často jsem se ptal, jak asi onen veliký muž v lánské samotě přemýšlel o věcech příštích. Nebyl sklíčen rostoucí nejistotou, která ohrožuje jeho budovatelské dílo? Naneštěstí jsem ho nemohl v poslední době navštívit. Ale jsem přesvědčen, že jeho odpověď by byla asi taková: ‚Nebylo vybudování Československé republiky větším zázrakem než jím bude její pokračování? A nezapomeňte: Co jsem udělal, nebyla má osobní práce, nýbrž dozrání české myšlenky po mnoha staletích... Mohou diktátoři zničit tohoto ducha?‘“

(Podle denního tisku ze září 1937)

- **SVĚT ZTRATIL HRDINU**, který se nesmrtelně zapsal do dějin doby válečné a poválečné; jeho postava, vytesaná z nejměstšího kvádrů velikosti, přechází vysoko svou dobu. Za boje o svobodu a po sedmnáct let dalších, kdy vedl československý stát, jevil se světu jako osvěcený myslitel, který příkladem, radou a spoluprací sloužil myšlenkám svobody a demokracie.

Daily Herald (Anglie)

*Členové pražského
diplomatického sboru
v pohřebním průvodu*

ALBANIE

• T. G. Masaryk zemřel. Tato událost se dotkla celého člověčenstva, které v něm ztratilo jednoho z velikánů naší doby.

Demokratia

ANGLIE

• Smrtí Masarykovou odchází nejušlechtilější postava z evropské scény, jeho životopis bude největším povzbuzením z naší doby.

British Weekly

• Ze všech postav světové historie, které vynesla světová vojna, ničí kariéra nebyla tak mimořádná a romantická jako Masarykova. Svým krajanům se Masaryk právem jeví jako heroická postava, a jeho dílo je nejvýznamnějším zjevem tohoto věku. Je to dílo, před nímž fantazie vypovídá službu. Masaryk byl mužem nejvyšší mravní počestnosti i odvahy, filosofem, kterému vzdávat pocty bylo radostí vědců. Byl otcem svého národa a jedním z největších jmen v dějinách Evropy.

Evenings News

- Masaryk byl jedním z opravdových evropských velíkářů: osvoboditel, vládce, myslitel, učitel a muž, jehož prostá důstojnost činí všechnu pompu a pretence dik-tátorů vulgárními a prohnílymi.

Christian World

- Úmrtím Masarykovým byla Evropa ochuzena o jedno-ho ze svých největších konstruktivních státníků a politic-kých myslitelů, Československo pak o svého zakladatele.

Manchester Guardian

- Kdyby Československo nebylo nikdy utvořeno, je prav-děpodobné, že Masarykovo jméno by mělo přesto místo v dějinách evropské civilizace. Jeho bádání o filosofickém a sociologickém podkladu marxismu zařadilo ho do před-ní řady současných kritiků doktríny o historickém materi-alismu. Jeho učení zrevolucionovalo názor Čechů na jejich literaturu. Jeho kniha o Rusku je dosud nejlepším rozbo-rem východoslovanské povahy, jaký byl kdy napsán. Avšak všechny tyto triumfy vědecké blednou vedle praktických úspěchů Masarykových. Tento filosof XIX. století osvědčil se být prvotřídním mužem činu ve století XX.

Morning Post

- T. G. Masaryk byl velká a slavná postava. Jeho životní dílo vítězně vyvrací převládající teorii, že národ, který má být vytvořen nebo znovuzrozen, musí být podroben hromadné bezohledné vůli jediného autokrata. Masa-ryk zůstal demokratem a vládl jako demokrat, a proto vytvořil nejdemokratičtější a nejpevnější stát, jaký se vynořil z vlnobití světové války.

News Chronicle

- Postava tohoto muže nebyla o nic méně imposantní tím, že jejím piedestalem byla malá země. Evropa cíti-la jeho klid a jeho moudrost a věřila v upřímnost jeho liberalismu. Zřídka kdy nějaký muž si zasloužil být tak právem uznáván osvoboditelem svého národa.

New Statesman and Nation

- Prožil v svém životě hluboké žaly a zármutky, které ho očistily jako oheň. Na jeho oči nikdo nezapomene, kdo je spatřil. Byly bystré, pronikavé, upřímné i laskavé a vytvářely hned zvláštní vztah mezi ním a lidmi, vztah, v kterém nebyla možná žádná zálužnost. V rozhovo-rech Masaryk většinou mluvil málo. Vyjadřoval myš-lenky volnými, uváženými, jednoslabičnými slovy. Stál právě na opačném pólu hovornosti a žvatlavosti, jako kdyby slova byla jakási slavná odpovědnost. A tím také jsou. Jen málo lidí v světových dějinách by se mohlo chlubit, že nikdy neřekli prázdného slova. Masaryk by se tím snad pochlubit mohl.

Observer

- Masaryk byl vždycky věrný svému typu, a to třeba mít stále na zřeteli, chceme-li porozumět tomuto muži a jeho dílu. A je to opravdu věc největší důležitosti, kterou nutno zdůraznit v této kritické době, že právě v středu Evropy – této pevnosti, vytvořené samým Bo-hem, jak řekl Bismarck – žije národ, jenž si po staletí nevybíral za své hrdiny vítězné vojáky nebo státníky, nýbrž zpravidla myslitele a učence, kteří někdy museli být mučedníky nebo vyhnanci, často se nedožili ovoce svého snažení, ale vždycky stáli pevně za věcí duchov-ní a politické svobody. Masaryk za nic nevzděčil svému rodu a za málo vděčil šťastným okolnostem. Žil prostě a myslil vznešeně.

Spectator

- Celé Československo truchlí pro muže, jenž více než kdokoli jiný v poválečné Evropě byl symbolem zápasu malého národa za svobodu a neodvislost.

V Anglii bude jeho smrti obzvláště želeno. Pozoru-hodná znalost naší řeči a literatury, šťastné vzpomínky na Londýn, vše to spolu s jeho osobním kouzlem, jeho idealismem a charakterovou bezúhonností získalo mu velmi mnoho přátel v Anglii.

The Times

ARGENTINA

• S T. G. Masarykem odešel jeden z mála největších státníků. Srovnat s ním můžeme jen osobnosti jako Washington nebo Bolivar. V životě, zasvěceném práci a blahu národa, opíraje se o vědění největších duchů, a s obrazem světa přejatým od velkých humanistů jako cílem, mohl se Masaryk na konci svého života rozloučit v míru se světem.

Argentinisches Tagblatt

BELGIE

• Slavný státník, který právě zemřel, otec a osvoboditel Československé republiky, byl jednou z největších postav poválečné Evropy. Československo je země, která se po velmi mnohých stránkách podobá zemi naší. Má jako naše choulostivé položení. Je jako Belgie jednou z bašt demokracie.

Le Peuple

• Plato pravil, že národové budou šťastni, až jim povládnou filosofové, a až králové budou filosofové. Masaryk zanechá v dějinách vzpomínku na filosofa takřka korunovaného, který udělal více, než že činil svůj národ šťastným: stvořil jej z ničeho.

Le XXIème Siècle

BRAZILIE

• Hlavní jeho ideou byla milovaná Československá republika, která se, krásná a pevná, vynořila z ničeho jako Venuše z moře.

Journal de Commercio

BULHARSKO

• Byl vždycky na straně těch, kdož bojují za sociální reformy, ale jeho pohnutky k tomuto boji nebyly třídní, nýbrž všelidské. Mluvil, psal a jednal ve jménu mravního socialismu, jehož základem byla humanitní etika a upřímná nábožnost. Jako pravý následovník Jana Husa vyznával pravdu za všech podmínek a okolností,

proto mu byla cizí demagogie, na níž spočívá mnoho veličin dnešní světové historie.

Mir

• Zhasla hvězda na slovanském obzoru.

Nová Kambana

DÁNSKO

• Největší význam Masarykův tkví v jeho harmonické osobnosti: věda, moudrost, síla, jednání a láska k lidstvu udělaly z něho nejlepšího vůdce a ukazatele umění žít pro moderního člověka. Demokracie byla pro něj nábožensky sladěna. Byla to služba bližnímu s více povinnostmi než právy. Byl věcný, praktický a rychlý. Ačkoliv byl znám celému světu jako učenec, rozuměl jako málokdo malému člověku a měl ho rád. Viděl jasněji než jiní nebezpečí nového egoismu a sebezbožnění, které diktatury posadily na trůn.

Modersmaalet

• Jobovou zvěstí pro československý národ, smutnou zprávou pro svět, je smrt prvního presidenta československého státu, velkého Evropana Masaryka. Každý, kdo cítí demokraticky a oceňuje svobodu, pociťuje ztrátu, způsobenou jeho odchodem.

Politiken

ECUADOR

• Byl miláčkem svého národa a vynikající osobností světovou, jíž se může málo osob v soudobé historii postavit po bok. Celý život zasvětil boji za dva ideály: svobodu a demokracii. Všichni národové, kteří dosud věří v demokracii, pocítili při zprávě o jeho úmrtí: poslední velký apoštol demokracie zemřel.

El Telegrafo

ESTONSKO

• Český národ byl v svém vývoji ideologickém a politickém ve velké míře příkladem jiným malým národům

pod cizím režimem, takže také pro nás byl Masaryk největším světovým bojovníkem za demokracii, jedním z těch, kteří bojovali v prvních řadách pro samostatnost malých národů. Masaryk, jako prezident republiky, zůstal zároveň vůdcem národa ne pouze svou mocí, nýbrž duchovně a myšlenkami, v nichž sloučil mravní ctnosti a ideály humanity, za které zápasil po celý život.

Päevaleht

FINSKO

• Masaryk byl víc než uctíváný vůdce, byl tvůrcem nejen svého státu, nýbrž i svého lidu, neboť před ním byla národnost česká a slovenská, ne však československý národ. Masaryk měl již svým původem krev obou těchto národních kmenů. Masaryk chtěl sloužit svému lidu vytčením obrysů české historické filosofie. Učil, že povinností jeho národa je hledat pravdu v světových idejích a stanovit syntésu z tohoto poznání a z vlastního přínosu, který český národ může dát lidstvu. Humanita mu byla idejí náboženskou a problém náboženství velkým problémem českého národa. Podle jeho mínění bylo největším darem jeho národa lidstvu hnutí husitské. Avšak pro Masaryka nebylo náboženství nikdy dogmatem, nýbrž snahou vidět život sub specie aeternitatis.

Hufvudstaadsbladet

FRANCIE

• Je-li Československá republika dnes v Evropě jednou z těch privilegovaných zemí, kde náboženství není pronásledováno ani zotročováno, je to z velké části zásluha Masarykova. U smrtelného lože, na němž odpočívá, bohat dny a vykonaným dílem, vzpomínáme slov, jimiž mnohokrát prohlásil svou víru v posmrtný život. Kéž tato naděje je národu, který Masaryk zanechává v sirotě, světle a útěchou.

L'Aube

• Jeho pravda není nejasnou disertací německých profesorů. Jeho pravda je vždycky lidská. Je to pravda a zá-

roveň činnost. Pravda hrdinná, v službě lidu, v službě svobody. Velikost tohoto učení je v souladu učence a člověka. Intelektuální čestnost jde s čestností politickou. Masaryk filosof byl proto vždycky Masarykem spravedlivým. Masaryk jednou dlouho zkoumal případ rozsudku smrti a odepřel milost. Masaryk, prezident republiky, napsal odsouzenému dopis, v němž vysvětloval nešťastnému důvody svého rozhodnutí. Vůdce státu se snažil vysvětlit zločinci sociální nutnost odpykat zločin. Spravedlivý Masaryk nemůže dát milost, filosof Masaryk se snaží potěšit.

L'Ere Nouvelle

• Masarykova smrt zmobilisovala všechny mravní i politické síly na obhajobu demokracie, pokroku, civilisace a míru.

L'Humanité

• Jeho stáří, ozářené aureolou všeobecné úcty, bylo stáří jednoho z těch výjimečných mužů, kteří bez závratí a bez únavy vystoupili po všech stupních štěstí. Bylo v něm tolik prostoty jako velikosti, tolik idealismu jako pozitivního smyslu. Jeho soukromý život byl tak příkladný jako jeho život veřejný. Marně se v jeho dlouhém životě hledala chvíle bezstarostnosti.

Journal des Débats

• Mír by byl zaručen, kdyby všechny národy si postavily v čelo Masaryka. To je nejlepší pochvala, již můžeme vzdát slavnému státníku, který právě zesnul.

La Lumière

• S Masarykem mizí nejen osvoboditel svého lidu, nýbrž i nejušlechtlejší zosobnění demokratického ducha. Tento muž, který byl po sedmáct let v čele československého státu, zářil nad celou Evropou. Pohasl nádherný plamen a všichni demokrati světa mají smutek.

L'Oeuvre

Posmrtný odlitek ruky TGM

- Masaryk plně uskutečnil spojení snu s činem. Zanechává velkolepé dílo: obnovení starého království českého, a nesmrtelné dílo: příklad svého vlastního života, vedeného třemi zásadami: prací, přímostí a dobrým srdcem. Nejvyšší hrdostí Masarykovou bylo uskutečňovat zásady, kterých vždycky hájil. Abychom užili Bergsonovy formule, Masaryk „jednal jako muž myšlenky a myslil jako muž akce“. Je to veliký pracovník na díle lidstva a celý svět mu skládá poctu.

Le Petit Journal

- Zemřel veliký člověk. Pro toho, kdo nechce věřit, že svět je odsouzen, aby se vrátil k brutální síle, a že demokracie se stala pouhým stínem, bude mít Masaryk v dě-

jinách soudobé Evropy místo velice čestné. Jeho jméno bude mezi nejčistšími a nejvíce posilujícími.

Le Peuple

- V otázce Rukopisů Masaryk osvědčil, že cítí potřebu bojovat proti lži, i když je považována za užitečnou. Bylo krásné říci, že svobodu není možno budovat na lži. Jednotlivcům, a ještě více politické straně, je vzpomínka na Masarykovu odvahu potřebným talismanem.

Le Populaire

- Masaryk byl socialistou, protože toužil po spravedlnosti a protože v mládí viděl zblízka krutost otroctví. Jako revoluci národní připravil i revoluci sociální, kte-

rá se rozvinula za československé samostatnosti. Avšak tato revoluce, sociální i politická, měla zůstat revolucí duchovní.

Le Temps

HOLANDSKO

• Masarykovým úmrtím ztrácí osvětlená Evropa osobnost, která ztělesňovala její nejlepší tradice. Masaryk spojoval v sobě nejvyšší povahové a státnické vlastnosti, které jsou člověku dány: nezištnost a prostota, aristokratická mysl a náboženská skromnost a velká úcta k lidské osobnosti. Dal svému národu nejen politickou svobodu, ale snažil se také o to, aby dal individuální svobodu všem občanům. Pro sebe nežádal nic, ale dával všechno. To bylo tajemství úspěchu této velké, prosté osobnosti. Vydobyl si ve vzpomínkách svého národa více než kterýkoliv diktátor, více než kterýkoliv moderní demokrat: nevyrovnatelné místo.

Het Algemeen Handelsblad

LITVA

• Jedině tento muž mohl být prezidentem republiky, jedině tento muž mohl dát novému státu takový demokratický řád, který z něho vytvořil vrchol evropské kultury. Masarykův stát je více, než jen státem Čechů a Slováků. Je to výkvět evropské kultury, srdce Evropy, klasické dílo, které může být vzorem všem národům, bloudícím nyní na rozcestích neevropských ideí.

Lietuvos Žinios

LOTYŠSKO

• President Masaryk svým bojem podporoval také samostatnost jiných malých národů.

Briva Zeme

MAĎARSKO

• Jako člověk byl Masaryk nesporně velkým. Zůstane v světových dějinách jako jedna z největších postav nynější doby.

Budapesti Hirlap

• Masaryk je jednou z nejvýznačnějších postav své doby. Jako vědec byl státníkem, přitom však jako státník zůstával v čistých výšinách filosofa. Často osvědčil, že si vysoce váží maďarského lidu, oceňuje jeho kulturu, váží si jeho spisovatelů a myslitelů. V dobách své aktivity neúnavně a s bezpříkladnou snahou i svěžestí pracoval k zlepšení československo-maďarského poměru.

Népszava

• Masaryk byl věrným synem svého národa jako člověk jednoduchý, dobrý a skromný; jako státník vynikal daleko nad ostatní státníky této doby. Bez Masaryka by snad Československo nebylo nikdy vzniklo.

Pester Lloyd

• Byl logický a byl smělý.

Pesti Hirlap

NĚMECKO

• S Masarykem odchází ze scény života jeden z posledních z řady oněch mužů, kteří se v minulém půlstoletí účastnili rozhodujícím způsobem na utváření osudů Evropy. Za svůj význam nevděčí okolnosti, že náležel jednomu z velkých národů evropských, a že tudíž jeho činy byly nesený vahou celého státu stojícího za ním. Za svůj vzestup může děkovat jen sám sobě, svým způsobem, své cílevědomé vůli a své bojovné povaze, která mu nedovolila leknout se žádné nesnáze. Velkému výkonu jeho života musí projevit úctu i ti, kdož v bojích těchto dob stáli proti němu mezi jeho protivníky.

Berliner Börsen-Zeitung

• Životní dílo a vzestup Masarykův nelze považovat za úspěch vyvolaný náhodou a příznivou souhrou okolností, nýbrž přímo jako potvrzení a jako logické vyplnění vývoje procesu, jenž se dal poučit příklady z historie a dal se hnát kupředu dobrým smyslem pro vývoj budoucí.

Frankfurter Zeitung

• Do dějin svého národa vejde Masaryk jako jeden z největších jeho synů. Budou-li se vyslovovat jména Husa a Komenského – o Přemyslovcích se už dávno nemluví – bude lze slyšet vždycky také jméno zesnulého presidenta. Už za svého života stal se Masaryk pojmem, který ztělesňoval založení československého státu, podobně jako Hus ztělesňoval národní a náboženskou revoluci Čechů a Komenský ideály humanitní. Jeho zásluhou je, že nejsmělejší naděje Čechů, kteří ještě za války usilovali o federativní stát v rámci habsburské monarchie, byly překonány, a že naplnění došel sen staletý. Habsburky, kteří se již zřítily, dorazil a zorganizoval síly, které potřeboval k vytvoření svého státu. On to byl, který prvý připojil Slováky k Čechům a který přiměl Rusíny k připojení. Jeho jméno znal svět dříve než jeho stát. Kdyby neměl jiných zásluh a nevykazoval jiných činů než tyto, už to by bylo stačilo, aby ho jeho národ zařadil mezi své nesmrtelné.

Münchener Neueste Nachrichten

• Nepřehlídíme jeho politické úspěchy a díváme se na jeho osobu přes všechnu ideovou protichůdnost s rytířskou úctou.

Völkischer Beobachter

POLSKO

• I mimo svou vlast má Masaryk dlužníky. Neboť kdo chápe význam rovnováhy v střední Evropě pro celý evropský mír, musí se s vděčností dívat na plodnou státotvornou práci velikého muže československého. Proto také úcta celého vzdělaného světa, projevovaná dnes památce Masarykově, je nepochybně hluboká a trvalá.

Kurjer Warszawski

• Masaryk je jednou z nejsvětějších postav naší doby. Když se roznesla zpráva o jeho onemocnění, lidé bez rozdílu náboženství, národnosti a sociálního rozvrstvení modlili se k Bohu, aby jej zachoval při životě.

Zpráva o Masarykově skonu vyvolala v Praze a v celé zemi hluboký otřes. I my Poláci, jako Slované i jako Evropané, účastníme se hlubokého smutku bratrského národa a skládáme hold velikému člověku, mudrci, státníku, tvůrci samostatnosti bratrského národa, bojovníkovi za pravdu, právo, spravedlnost a nový řád ve světě.

Polonia

• Masaryk byl postavou zcela výjimečnou. Spojoval v svém duchu a v své psychice všechny hodnoty učence velké míry i státníka velké míry. Tento člověk, tvrdý jako žula, šlo-li o ideje, nikdy demokracii nezklamal, třeba ji v těch či jiných bodech zklamaly pomíjející vlády republiky. Dnes, v hodinu jeho skonu, posíláme památce T. G. Masaryka slova naší opravdové úcty a upřímné vážnosti. Posíláme tato slova památce muži, který uměl tvořit jako učelec i jako politik. Všechny své obrovské síly duchovní dal otčině a demokracii. Jeho vlast naň nezapomene. A nezapomenou na jeho usilování ani demokracie všech zemí.

Rabotnik

RAKOUSKO

• Všechno, co Masaryk vykonal, vyplynulo z jeho vnitřního přesvědčení. Proto stojí obraz šedivého filozofa, který, korunován nejvyššími lidskými poctami a úspěchy, mohl dospět až k vrcholku lidského života, tak uceleně a významně před celým světem.

Neue Freie Presse

*Místo posledního odpočinku
na lánském hřbitově*

V paměti větru

František Hrubín

Až cesty, kudy krácel živ,
zarostou lesem, až vojska, jež vodil,
shromáždí smrt a slunce zlatem jív
vyplatí siré zemi její podíl,

až Jeho tělo rozpadne se v prach
a až se písmo v kámen psané setře,
zastřené bubnováním jako hrách
pohrneš ještě na svých sýpkách, větře!

Slyš, znovu duní dlažba, která stydla
pod ledem čekání, a svoje křídla
už vymotal jsi z černých praporů –

na věky však je do vanutí tvého
vytesáno jak do stěn mramoru
zachvění řad před rakví Jediného!

Nesmíme se odchýlit od cesty demokracie

*President dr. Beneš k desátému výročí
úmrťi T. G. Masaryka*

President republiky dr. E. Beneš pronesl v sobotu večer rozhlasem tento projev: Před deseti lety stáli jsme s duší naplněnou pohnutím a smutkem nad rakví presidenta T. G. Masaryka. Vzpomínali jsme jeho podivuhodného a krásného života a zamýšleli jsme se nad jeho smyslem a obsahem.

Masaryk svou práci řídil poznáním duchovního, sociálního a politického vývoje světa. Nořil se do hlubin světové, evropské i lidské problematiky. Promýšlel ji, prožíval ji. Pochopil jedinečným způsobem základy moderní doby, viděl kořeny evropské demokracie, chápal sice velké poslání liberalismu v jeho historické epoše, ale znal a přísně kritizoval i jeho nebezpečí; a říkal tehdy, že svůj úkol liberalismus nesplnil. Cítil už tehdy vzrůstající závažnost problémů sociálních.

Pro pochopení mnohých otázek nesl si předpoklady již ze svého mládí. Tomáš Garrigue Masaryk svým zrozením a životem na rozmezí moravsko-slovenském, v chudém prostředí lidí těžce pracujících, jako by měl v sobě šťastně uloženy základní podmínky, které jej nakonec dovedly k oné synthese politické, jejímž výrazem chtěl, aby bylo Československo, i k onomu sociálnímu úsilí o novou, lepší demokracii, jak ji můžeme v celém jeho díle stopovat a pociťovat, o demokracii opravdu humanitní, tj. demokracii nadřazenou demokracii buržoasní.

Dožil se vysokého věku 87 let. Po mnoha letech zápasu o životní a osobní jistotu, zápasů o čistotu sociálního a národního života, dává klidně, pevně, pla-

tónsky a v duchu křesťanství konečnou svou odpověď na otázky zmatené Evropy a světa: Ježíš – ne Caesar. Domysleme přesně, co to znamená. Znamená to: žádná násilí, žádný teror jakéhokoli druhu, ani duchovní, ani fyzický, důsledně a všude musíme být a zůstat stále především demokraty. Také to znamená zásada Ježíš – ne Caesar! Opakují: dobře to všichni promýšlejme až do všech důsledků! A všude a ve všem to v našem dnešním politickém životě uplatňujeme! Opakují: dnes, zítra, pozítří, ve volbách, po volbách, vždy a všude! Masaryk zdůrazňuje tím především potřebu úcty člověka k člověku, k nesmrtelné lidské duši a z této úcty pramenící potřebu vzájemné lásky mezi lidmi.

U vědomí Masarykova příkladu a výzvy, v jeho duchu a v jeho památce, u vědomí ve víru Masarykovy demokracie, volal jsem vás tehdy všechny k dobudování jeho díla, k dobudování naší spravedlivé, pevné, nezdolné, vývojové, humanitní demokracie – a dodávám: dnes opravdu také lidové a humanitní demokracie – a slíbil jsem jménem vás všech, že tomuto odkazu presidenta Osvoboditele věrní zůstaneme.

Deset let, které nás dělí od onoho okamžiku, přineslo novou světovou válku, hroznější a nelibostnější války prvé. Svět prošel a prochází velkými změnami mocenskými, politickými, duchovními a sociálními. Stále cítíme, jak žijeme provisorně, jak se ve světě zápasí o nové životní formy. Co v této situaci znamená výzva dobudovat demokracii, co znamená slib, že věrní zůstaneme?

Po skončení druhé světové války podnikáme pokus o nové národní, sociální, kulturní a státní uspořádání své republiky. Věříme, že přitom jdeme v duchu, v němž by šel Masaryk. Věříme, že pokračujeme a doplňujeme jeho program a jeho ideje, že domýšlíme jeho názory.

Jsem přesvědčen, že Masaryk na příklad by souhlasil s odsunem Němců! Vzpomeňme jen, že Masaryk se nezalekl tvrdého a nekompromisního řešení tehdy, poznal-li mravní zchátralost a nespolehlivost soupeřovu. Jak tvrdě vystoupil proti Habsburkům a rakousko-

-uherské monarchii z důvodů mravních! Ze zrady spáchané bývalými sudetskými Němci na naší dobré vůli k čestnému a lidskému vyrovnání, které jsme navrhovali my před Mnichovem, z hrůz, kterých se dopouštěli sudetští Němci po roce 1938 v čele s Frankem na českých dětech, ženách a mužích, byl by Masaryk vyvodil tvrdě, ale spravedlivě závěry, obdobné rozhodnutím našim. Ale stejně by dnes říkal, jako jsem vám vždycky říkal já: jen spravedlnost chceme, žádnou mstu a žádnou nelidskost.

Jsem přesvědčen, že Masaryk by v zásadě a důsledně souhlasil s našimi opatřeními znárodňovacími, že by souhlasil a plně podporoval prohloubení naší demokracie národními výbory. A on, revolucionář ducha, by naléhal na opravdovou revoluci hlav a srdcí, revoluci vedoucí k lidskému sblížení, k zlidštění vzájemných vztahů a k uplatnění lidí čistých a dobrých na odpovědných místech veřejné správy.

Zdůrazňoval by potřebu vytrvalosti a stálosti, opravdové poctivosti, zavrhoval by prázdná slova a rozmáchlá gesta, plané oslavování a prázdné propagandování a především každou demagogii a politickou nepravdu.

Vím ovšem, že by Masaryk mnohé z toho, co se u nás stalo, a tu a tam u nás dosud děje, také nemilosrdně káral, neboť nesnášel žádné politické násilí, ať duchovní, ať fyzické, nesnášel by kompromisy s živly bezohlednými, sobeckými, neboť mu vždy šlo o pravdu, o odstraňování každého vykořisťování sociálního, a jakákoli bezohlednost a sobectví, i politické, je zavádění nového vykořisťování na místě starého, dřívějšího. I v tom musíme jít v jeho stopách, máme-li zůstat věrní do všech důsledků.

Masaryk by se ovšem bránil i jakémukoli zneužití těmi, kteří by ho chtěli vzít jako štít pro své osobní cíle.

V tom smyslu je význam Masarykův pro celý náš moderní vývoj a přímo pro náš dnešní politický život základní. Masaryk je takto upravovatelem dnešních našich cest. V tom smyslu já sám se vždy a všude

snazím ve svém úřadě býti jeho důsledným a nekompromisním následovatelem. Teprve ve styku s ostatním světem cítíme dnes, jak významné bylo a je působení Masarykovo v našem národě, jak Masaryk chybí jiným národům. Masaryk svou průkopnickou prací ozřejmil a ujasnil celému našemu národu problémy, které naši dobu tak komplikují. Právě díky této průkopnické práci máme my, Čechoslováci, svou cestu usnadněnu, takže můžeme jíti v prvních řadách evropského a světového pochodu. Proto také se nám náš veliký dnešní přerod podařil v takovém klidu a proto náš pokus nalézt nenásilnou a demokratickou cestou řešení sociálních otázek jest předznamenán jménem Masarykovým. Od této opravdu demokratické cesty nesmíme se ani příště, při příštích volbách a po nich a při celém dalším našem politickém vývoji ani o krůček ani napravo, ani nalevo, odchýlit! Na Masarykovu práci tu navazujeme, na jeho analýsu demokracie myslíme i při našem dnešním budování. Československý vývoj je dnes opět v celém světě pečlivě sledován. Na Československu, nejen pro nás samé, ale i pro ostatní svět, opět velmi záleží. A právě v této situaci jest Masaryk velkou kulturní a duchovní autoritou, která nám stále pomáhá. Situace ve světě jest vážná, opravdu vážná. Nijak to netajím sobě a nemám v úmyslu to tajit ani vám. V duchu Masarykově musíme bojovat dnes znovu o mír a přitom se stále snažit o správné včlenění našeho vývoje československého v duchu světového míru do vývoje světového a musíme přitom počítat v hodnotách věčně platných práv, abychom založili svou národní a státní existenci co nejpevněji. A nedělejme si žádné iluze, jen v tomto duchu ji co nejpevnější také založíme a ochráníme!

Musíme usilovat o totéž, oč usiloval Masaryk. Pracoval a žil svůj život sub specie aeternitatis, pod zorným úhlem věčnosti. Je to ona stálá, mohutná konfrontace přítomnosti s věčností, časnosti s absolutnem, která je podstatou a jádrem velikosti Masarykovy. Snažme se v duchu Masarykově o ni i my, neboť je podstatou velikosti každého člověka a každého národa ve všech

dobách. A nezapomínejme, že naše politické strany se skládají z nás jednotlivých lidí, jak tu stojíme vedle sebe. A v tom smyslu volám k vám, stejně jako jsem k vám volal před deseti lety a prosím vás, abychom si opět slíbili dnes jako tehdy, abychom slíbili všichni sobě navzájem, že věrni zůstaneme.

(Svobodné noviny, 14. září 1947)

S ním nás neopustí

Edmond Konrád

„Kéž s ním nás neopustí štěstí!“

Tenhle vzdech toho čtrnáctého září skanul do deníku, který potom shořel s bombardovanou vsí při americkém náletu na ustupující Němce. Ten vzdech šel mnohým od srdce. Bylo snadno a sladko věřit, že svou pouhou přítomností T. G. Masaryk nás chrání. Řekl prostý chalupník: „No, přece se ten Hitler neodvází na našeho starého pána!“ Vskutku se zdálo, že neodvází. Jaksi rozpačitě německá politika přeshlapovala okolo země, zastíněné jménem světové osobnosti z nejuctivnějších. Ten štít nezdálo se možno žaludem obejít. Cítil kdekdo: jak by vypadalo, jak by působilo na svět, kdyby se Němci byli spletli. Řvoucí plechový hlas podomkův proti bělovousému zjevu vznešeného kmeta – jaká nehoráznost. Jestliže, možná, čas ještě nebyl zralý pro skobový kříž, tedy mimo jiné nebyl zralý proto, že s námi do té chvíle byl Osloboditel. Zdál se nerozlučně spojen s nenávratným zázrakem 28. října, jak se každému jevil den svobody, jedinečná dějinná příležitost, jež díky jemu nebyla zmeškána. Všichni a všechno dostalo skrze něho jiný osud, nikdy nedoufany, jiné životy, širší, plnější a šťastnější. Osloboditel byl toho všeho znakem, zaklínadlem, talismanem a záštitou. Už sám nepracoval, měl na štěstí komu dílo odevzdat. Podle vlastních slov jen se díval. Ale i jen pohled jeho očí vnukal pocit bezpečí.

Teď ten pohled zhasl, a oči se zavřely. Krom všeho žalu zatušils: je po bezpečí. Zaduje morový vítr z tlamy šelmě ryšavé, jež si ze své ryšavosti udělala přednost, ctnost a nauku. Poslední ostych drзости, jež byla v příliš očitě nevýhodě před tváří mudrcovou, roztaje, když už není té tváře.

Do roka a do dne se předtucha naplnila. Ten, který opovázlivě řekl: „Dort steht Beneš – und hier stehe ich,“ nebyl by si mohl troufat pronést totéž o Masarykovi.

Ale spletl se i tentokrát.

Co řekl, ukázalo se nakonec opovázlivostí také vůči Masarykovu žáku, příteli a nástupci. Stálo to léta strašlivého času. Stálo to hory neštěstí, moře krve. Ale jedinečná dějinná příležitost znova nastala, nenávratný zázrak se vrátil, jako by chtěl dokázat, že nebyl náhoda, nýbrž nutnost. Že T. G. Masaryk neměl jen štěstí, ale že měl pravdu. Že naše svoboda je v duchu vývoje, že je zjev zákonitý.

Těch šest let hanby a hrůzy to dokázalo, nikoli po prvé v českých dějinách. Neboť poslední český člověk, muž i žena, myslel, cítil i jednal, jak by si přál T. G. Masaryk. V jeho jméně se zápasilo. V jeho jméně se umíralo, je otřepané rčení, že něčí duch nezemřel, že něčí duch žije v lidech. Přesto bývá to někdy pravda. T. G. Masaryk nás neopustil. Malí venkovští učitelé tajně zazdívali jeho podobizny, zakopávali jeho sochy. Láska skrytě chránila jeho knihy, víra v nich četla. Vzdělanec i prostý člověk si ho bral k srdci. V těžkou chvíli, přišla-li řada na něho, posiloval se otázkou: „Co by udělal T. G. M.?“ A tu otázku věčně obměňovali: „Co řekne pan prezident?“ V zatemněném zákoutí, u ztlumeného příjímače, srkze rušák či s čurčilkou, nasazenou na krátké vlny, věřící tiše naslouchali tomu, kdo z Londýna k nim hovořil mateřštinou jejich srdce. Pojíмали ho odedávna do své víry a lásky. Edvard Beneš byl jim druhé vtělení Tomáše G. Masaryka. Domyšloval jeho myšlenky, dodělával jeho dílo, věřil jeho vírou, jednal, jak by asi jednal Osvoboditel. Tak všude a odevšad Masaryk byl

s námi, zazděn a pod zemí, v knize a ve vzpomínce, hlas na vlně v etheru, hlas v srdci a ve svědomí. Příklad i proctví, památka i pavéza, pravda i právo, příkaz a povinnost.

Neopustil nás, že jsme neopustili jeho.

A s ním nás neopustilo štěstí.

S ním nás nikdy neopustí.

(Svobodné noviny, 14. září 1947)

Pražané vzpomněli svého velikého občana

Hlavní město postaví pomník TGM

V předvečer výročního dne naplnili Pražané prostranství Staroměstského náměstí, aby vzpomněli presidenta Osvoboditele. Průčelí rozbité radnice bylo potaženo z velké části černým sukem s obrovskými písmeny TGM – 1937 – 1947. Mezi čestnými hosty zasedl na tribuně pražský arcibiskup dr. Beran, Alice Masaryková a představitelé armády.

Na řečniště vystoupil primátor hlavního města dr. Vacek, nedávno oslavený sedmdesátník. Řekl také: TGM a jeho státnickému genu vdčíme, že na troskách staré zpuchřelé mocnosti vznikly nové svobodné státy, Československo, Polsko, Jugoslávie. A nejen, že Masaryk dovedl nový stát vytvořit, ale co je hlavní, dovedl jej v době poválečného rozvoje řídit a udržet, neboť mu dal správný ideový program ve znamení pokroku a lidskosti. Jeho stěžejní zásady byly demokracie, humanismus a socialismus, zásady, které byly pro něho vždy nerozlučné s poctivostí, ušlechtilostí a spravedlností ke všem, bez rozdílu politického názoru, náboženského vyznání nebo plemene. Pomník, jež postaví vděčný národ a město Praha na tomto místě, bude nám symbolem práva a spravedlnosti, rozumnosti a ušlechtilosti, poctivosti a lásky k bližnímu.

V dalším pořadu vzpomínkového večera se těšilo

soustředěné pozornosti vzpomínkové pásmo ze života TGM, které přednesli členové Městských divadel pražských za režie J. Frejky. Druhý řečník, člen ústředního národního výboru Josef Vondráček, mluvil o T. G. Masarykovi, jeho životě, díle a významu. V tiché pozornosti vyslechli přepočtení posluchači státní hymnu. (ČTK, 13. září 1947)

1967

Bylo mi osm let, když T. G. Masaryk umřel

Maminka plakala, tatínek říkal, že to s námi bude špatné. Kdekdo měl doma schovaný Pestrý týden s obrázkovým seriálem z Masarykova pohřbu. Vzpomínám si na dělovou lafetu i na rakev zakrytou státní vlajkou. A na Eduarda Beneše, jak nad rakví přísahá. A také si vzpomínám na amatérský filmový snímek, jak prezident Masaryk přijel do mých rodných Ivančic. Potrásal před kostelem rukou nastoupeným legionářům, děti žertovně štípal do ucha. Záznam nám promítali každého 28. října, znali jsme z paměti každý záběr, potmě jsme se prali, učitelstvo nás vydatně fackovalo.

Jeden člověk, kterému přicházely noviny až z Prahy, tvrdil, že Masaryk nebyl žádnou filosofickou kapacitou, sesumíroval prý šikovně, co se kde ve světě šustlo. Sokolské činovnice považovaly tento názor za sprostý a pobuřující. Nemohl jsem to samostatně posoudit, v průběhu povinné školní docházky jsem měl značné starosti se základním učivem. Po válce jsem studoval na zemědělské škole, nosil jsem v hlavě šestadvacet druhů bramborových plísni a nejracionálnější typy osevních postupů pro velkostatek kombinovaný s cukrovarem, ale nevysvětlitelnou náhodou mi přišel do ruky vědecký spis. Zalistoval jsem v něm. Nalezl jsem následující úvahu.

„Práce je nechutí,“ psal Masaryk. „V potu tváře máme dobývat chleba, a přímo zatracení spočívá na práci; kdekdo se práci vyhýbá, i člověk nejpracovitější. Je tedy problém, jak při přirozené lenosti mohla vzniknout továrna, vědecká práce, stálá práce, jak se mohl stát člověk nejen pracujícím, ale i pracovitým, takže mívá práci rád.“

Zdálo se mi to velice pravdivé. Nezvykle originální na muže těšícího se tak všeobecné vážnosti. Přečetl jsem v tom i smysl pro humor, tak vzácný zejména u státníků. Pozoruhodné bylo, že něco tak dnešního napsal vzdělanec v roce 1898. Byly to časy, kdy se jezdilo šest dnů na plesy do Petrohradu, na Konopišti bydlel arcivévoda Ferdinand, někteří tehdejší rolníci měli usedlosti velikosti Lotyšska. Masaryk byl filosofem, který neustále a rád vstupoval do praktických šarvátek, vedle profesury se s vášní zabýval politikou. Hlásal četné zásady a sám podle nich kupodivu i jednal. A při všem byl vždy pedagogem a vychovatelem, neboť věděl, že vést jakýkoliv národ znamená nepřetržitě svádět zápas s jeho špatnými vlastnostmi. Zdůrazňoval, že úspěch každého díla je závislý na charakteru těch, kteří je uskutečňují. Byl-li uznáván i nepřáteli, bylo to především pro dnes už neznámou úctu a toleranci k názorům, se kterými sám nesouhlasil. Získával stoupence, aniž komukoliv nadbíhal, aniž komukoliv hrozil...

Psávali se o něm slabomyslné životopisy. Byly stejně scestné jako kterákoliv dřívější anebo pozdější podkuřovací kampaň. V Čechách už tradičně gloriifikujeme i kamenujeme zručně a bez dlouhých cavyků. A přesto často zapomínáme, že lež nebo historická polopravda, jakmile ji připustíme, se pak donekonečna vleče jako početní chyba v dlouhém matematickém příkladu.

T. G. Masarykovi může být lhostejné, je-li právě obhajován či právě žalován, jeho místo v dějinách Československa je základní.

Bylo by samozřejmě nesmyslné tvrdit, že byl marxistou. Nebyl. A bylo by směšné zapomínat, že nepochopil Říjnovou revoluci. Spolu s Masarykem ji nepochopili

i jiní jeho současníci. A nejenom jeho současníci. Ale bylo by jistě bláhové soudit jeho zjev ve vztahu k událostem v Rusku. Pilíře jeho české koncepce tvořili Hus, Havlíček, Palacký. Břehem, ke kterému rozpráhnuté směřoval, byla samostatnost. Bez ohledu na všechny mýlky to bylo gigantické dílo...

Fascinuje mě vitalita čtyřiašedesátiletého muže, který pochopil, že není příhodná doba jít na odpočinek, poskládal do zavazadel část knihovny, s vervou mladíka se vmísil do explozí první světové války. Mobilizoval krajany. V profesorských dopisech jim úsečnými větami vysvětloval, že by měli prodat řeznické krámy a výtěžek věnovat utopickému odboji. Mnozí to skutečně udělali. Státníkům, kteří mělo plno svých starostí, podrobně a na pokračování vysvětloval starosti Čechů a Slováků, a to s takovým zápalem, že mu uvěřili, ač mu nerozuměli. Činnost svých o polovinu mladších spolupracovníků řídil trpělivě a s vlídnou ironií, kterou si osvojil ve čtvrtstoletí za vysokoškolskou katedrou. V šedesáti osmi letech skutečně dosáhl toho, že nervózní Wilson, unavený Clemenceau, podrážděný Lloyd George schválili poměrně bez zájmu bizarní náčrt hranic nového státu. Vrátil se domů, k presidentské agendě, rozhodl se, že začne po obědě pravidelně chvilku odpočívat; i on už připouštěl, že mládí má z větší části za sebou. Prý říkal: nebát se a nekrást!

T. G. Masaryk nesporně může mnohé povědět i dnešnímu socialistickému člověku.

Mladé revoluce se celkem logicky ptají jenom, kdo je pro a kdo je proti. Ale naše revoluce už je dospělejší. A je nejenom socialistická, je i česká a slovenská. A navíc evropská. Kulturní člověk může sáhnout do knihovny i pro bibli. A nemusí to dělat proto, že by se chtěl dát na stará kolena pokřtít.

Chtěl jsem jenom říct, že je dobře, že se o mrtvých už mluví dobře...

Jan Procházka
(*Literární noviny*, 15. 9. 1967)

1977

K výročí smrti T. G. Masaryka

Václav Černý

Dne 14. září t.r. tomu bylo 40 let, co ve věku 87 roků zemřel první prezident Československé republiky T. G. Masaryk. Máme za to, že jsme povinni sobě samým připomenout toto výročí a několika slovy zhodnotit význam a tvůrčí podstatu osobnosti zakladatele naší novodobé státnosti.

Působení T. G. Masaryka bylo mnohostranné a hluboce se dotklo všech oblastí našeho kulturního a politického života. Zasáhlo naše vědy sociální, historii a sociologii především, naši literaturu a filozofii, náš vývoj politický i existenci mravní a náboženskou. Hned po příchodu do Prahy ve věku své mladé mužnosti jal se Masaryk hledat duchovní smysl našich dějin a domníval se, že jej objevil na linii nábožensko-křesťanské reformace od Husa a husitství po českobratrství a Komenského, na kterou podle jeho názoru vnitřně navázaly snahy českého osvícenství s Dobrovským a národního romantického probuzení až po Palackého. Masaryk se cítil jejich dědicem a dovršitelem. Tato koncepce národního dějinného vývoje se neseťkala s obecným souhlasem a podléhá oprávněné vědecké kritice. Jsme si však zároveň vědomi, že Masaryk jakožto historik v minulosti pátral především po takových dějinných silách a vzpruhách, o které by mohl opřít svůj aktuální moderní program národního politika: od dějin jednostranně a výběrově viděných žádal jen argumenty pro současnost a z tradic minulosti povyšoval za osnovu české historie a českosti pouze ty, ze kterých podle něho mohla vyrůst veliká národní budoucnost. Masaryk jal se potom hledat i vývojový smysl naší kultury vůbec a nevedl si jinak: spatřoval jej v dějinném boji člověka naší vzdělanosti o stále větší míru autonomie a svéprávnosti, o stále plnější svobodu myšlení i jednání a konstruoval dějinně pokrokovou linii narůstající lidské svobody od

církevní reformace přes osvícenství a vznik novodobé rozumové vědy až po soudobé kulturně politické snahy humanitní a demokratické. Fakt, že česká náboženská reformace měla v dějinách světové církevní reformy časové prvenství, a další fakt – humanitní povahy a lidově demokratického rázu českých probuzeneckých snah v minulém století – byly mu důkazem hluboké shody českství se smyslem lidské kultury vůbec, zakládaly v jeho očích naší dějinnou velikost a zaručovaly českému boji o národní osvobození úspěch. Ani zde Masaryk neunikl omylům a příliš optimistickým interpretacím historické reality, především spatřoval v první světové válce, které se aktivně účastnil svým národně osvobozenecským působením za hranicemi, rozhodné rozuzlení lidského vývoje, vykládal ji jako trvalý triumf demokracie nad silami světového absolutismu. Byl k tomu sváděn zřetelem omezeným na československý národní úspěch. Přes dílčí omyly obecných interpretací dějinného vývoje zůstává hluboký význam Masarykovy myslitelské politické osobnosti nedotčen, celistvý a v sobě vždy totožný: k myšlení i k národnímu i světovému působení Masaryk čerpal vždy popudy výhradně z inspirace mravní, jeho trvalý význam je po výtce etický, je největší mravní osobností světových dějin své doby. Mravní pohnutka jeho veřejného konání vždy a ve všem, ve velkém i malém, určovala v něm i historika a vykladače dějin českých i obecných i filozofa i politika i podněcovatele jednotlivých očistných a národní charakter vždy dotvářejících akcí, jako byly rukopisný boj, tažení proti rituální pověře, rakouské politické procesy, zápas proti církevnímu a státnímu klerikalismu, snahy o novou národní veřejnou výchovu a školu. Masaryk představoval a ztělesňoval v národním životě svých časů hlas svobodného a nezczizitelného svědomí. Odtud plyne, a to i v očích odpůrců jeho jednotlivých názorů, jeho nesmírná autorita. V tom byla založena skutečnost, že dovedl dát a také dal českému národnímu životu nový směr, který nesmí být ztracen pod trestem národního mravního rozkladu a rozpadu. Tento mocný a činorodý ethos měl v Masarykovi dvojí kořen a zdroj: Masaryk

byl člověk náboženský a nábožný. Svou mravní inspiraci živil a zdůvodňoval si ze své víry v Boha a z příkazu vůle boží. Byl zároveň i filozofem a vědcem a racionálním zkoumatelem lidské povahy a dějinného vývoje: touto cestou docházel k přesvědčení, že mravní zdokonalování člověka je objektivně daným zákonem evoluce, procesem, jenž se uskutečňuje nutně a nevyhnutelně. Člověk věřící a filozofický vědec se v Masarykovi originálně a šťastně spojovali a jeden mocně a tvořivě posiloval druhého.

Nelze na tomto místě nepřipomenout a nepodtrhnout Masaryka-demokrata, zakladatele a filozofa naší demokratické státnosti. Masarykovi byla demokracie něčím víc než pouhým politickým útvarem státní administrativy, byla mu obecnou formou životní.

Tou, ve které se nejplněji uskutečňuje sarnosprávnost a svoboda člověka. Splývala mu tedy s vlastním smyslem a účelem lidskosti. Demokracií se podle Masaryka naplňovala vůle boží, to jest úmysl, který měl Bůh na Zemi s člověkem, a zároveň i zákonitá nezbytnost lidského vývoje. Být demokratem znamenalo pro něho zároveň být ve shodě s Bohem, mravním příkazem, hlasem svědomí, i shodovat se s objektivně danou nutností, založenou v lidské přirozenosti. Žít demokraticky znamenalo splňovat svoji humanitu, to jest lidskost; tedy zrušit jakékoliv panování a poddanský poměr duševní, mravní i tělesný, spravovat se sám k vlastnímu dobru i prospěchu a při tom k lásce k bližnímu. Sebepráva zahrnovala i osobní odpovědnost; společensky vyjádřeno, vyplývala z těchto předpokladů zásada svobodné a odpovědné správy lidu lidem a spolu i pro lid.

Co se týče demokracie v užším, politicko-administrativním smyslu, dějiny postavily Masaryka v čelo státu, jež po čas svého nejzralejšího věku demokraticky spravoval podle svého nejlepšího svědomí a daných možností. Pro národ to byla doba plodného a tvůrčího zrání. Historické a místní okolnosti Masarykovi vnuťily státně správní demokratickou formu již víceméně hotovou, danou dědictvím rakouského parlamentního liberalismu a v Evropě nejbližší stranické demokracii

francouzské; Masaryk sám vždy otevřeně dával přednost anglosaským útvarům demokratické státnosti, anglickému a americkému. Tak či onak, politická demokracie Masarykových představ se nekryla, ba ani nemohla krýt s tou ani s onou ani s třetí. Po celý svůj život se Masaryk snažil vštípit svému národu představu a předpoklady masarykovské demokracie. Měla jen málo společného s již hotovými případy a příklady, které představují pouze nedokonalé pokusy, první mechanické kroky a tak říkájíc dětské nemoci demokracie. Proto kladl Masaryk vždy takový důraz na „výchovu k demokracii“ a myslel tím především výchovu mravní; nedovedl si demokracii představit bez mravní odpovědnosti občana i politika, demokracie si podle něho žádala „nového člověka, nového Adama“. Vlastní život, plný bojů o charakter národa a jeho mravní opravdovost, poučil Masaryka, že pravda není výsadou početní většiny a že jeden může mít pravdu proti všem ostatním. Proto byl skeptický i vůči sumární, součetní a mechanické představě politické demokracie jakožto vlády většiny nad menšinou; takové ztotožnění demokracie s nadvládou početní většiny mu bylo leda jen zárodečnou a prvopočáteční představou demokracie, sklerotizovaným primitivismem demokratického myšlení, východiskem z nouze a největším zlem. Ze všech vládních forem, které jsou všechny chatrné, neboť jsou všechny vládou čili omezením svobody, je demokratická vláda většiny nad menšinou jen proto pořád ještě ta nejméně špatná a nejsnesitelnější, že přece jen zahrnuje právo menšiny na vlastní hlas a výraz svobodné kritiky, a tedy naději na zlepšení.

Masarykovi se demokracie nekryla s žádným hotovým státoprávním demokratickým útvarům, masarykovská demokracie totiž není věc, nýbrž cesta. Je metodou a směrem, nikoliv strnulým faktem. Masarykovskou demokracii lze nejhodněji nazvat demokracií otevřenou. Je otevřeným směrem, na jehož dráze se svobodně a tvořivě donekonečna přezkušují, adaptují a proměňují tvary a útvary veřejného, vespolného politického soužití, aby bylo pro jednotlivce i pro kolektivum čím dál tím

svobodnější a lidsky plnější. Tedy i útvar socialistického uspořádání výrobních poměrů a vztahů mezi lidmi? Zajisté. Masaryk byl přece humanistickým socialistou, po celý život deklaroval nutnost řešit „sociální otázku“. Sociální otázka mu byla ovšem nikoliv otázkou pouhé dělnické třídy, nýbrž lidské společnosti celé, otázkou lidskosti, tedy lidské mravnosti a „účinné humanity“. Daná teoretická zdůvodnění proměny společenských poměrů odmítal, měl zdůvodnění svoje. Tyto a takové důvody stěží stačí, aby mohl být nazýván „buržoazním politikem“ v tom významu, jako by byl se zájmy buržoazie vnitřně ztotožněn. Myšlenkově jsou podobné cejchy nedomyšleností a nesmyslem, mravně jsou hrubostí. Masarykovská demokracie je otevřenou cestou, na které nic není definitivní a nezměnitelně dané a platné: jen občanská svoboda a mravní odpovědnost. A nic není na ní zakázáno: jen násilí člověka na člověku.

(Samizdat, 1977)

1987

*Z knihy Jaroslava Opaty **Filosof a politik Tomáš Garrigue Masaryk 1882 – 1893, Kolín nad Rýnem 1987***

Pokusme se na závěr postihnout souhrnně podstatu osobnosti mladého Masaryka.

S některými jejími rysy jsme se setkali v první ještě nevyzrálé podobě již v jeho dětství a v letech dospívání. Nejdůležitějším z nich byla Masarykova nevšední životní energie. Projevovala se mimo jiné v mimořádné citlivosti a vnímavosti jeho duše k vnějšímu světu a ve velkém, nikdy neukojeném hladu po poznávání jeho tajemství. Cesta za jejich poznáním se stala dospívajícímu Masarykovi programově cestou za poznáváním pravdy života. Když napsal jako pětadvacetiletý do své-

*Účastníci neoficiálního
pietního aktu u hrobu
T. G. Masaryka
28. října 1988*

ho životopisu, že „nic není velké, co není pravdivé“, byl to již postoj mladého a přitom pozoruhodně vyzrálého myslitele. A současně se již tehdy rozhodl napomáhat v dalším životě dle svých sil tomu, aby bylo vyspraveno, „co spraveno býti může“. Již pětadvacetiletý Masaryk se nám tak představuje jako *myslitel reformátor* a současně jako člověk pozoruhodných *zásad mravních*. (...)

Léta po příchodu do Prahy byla pro Masaryka první velkou konfrontací jeho životních ideálů, mravních zásad a celé jeho osobnosti s realitou českého života v jeho hlavním kulturním a politickém ohnisku. Pro obě strany to byla léta vzájemně duchovně obohacující, ale část z nich, zejména léta rukopisných bojů, i krajně dramatická. Masaryk nepředkládal studentům ani širší veřejnosti moudrost mesiášskou. Nepřijímal nekriticky žádný z existujících filozofických systémů. Žádný

z nich neobsáhl sám univerzální pravdu, nebyl s to stát se lidstvu spolehlivým kompasem na jeho cestě mezi vždy novými, často nečekanými úskalími dějin. Proto ani Masaryk nepojal kritiku exilujících soustav zcela vědomě jako východisko ke konstruování filozofického systému nového, vlastního. Kladl si úkol skromnější, ne ovšem méně důležitý: přispět k propracování metody konkrétní logiky, a tak prospět lidskému rozumu v jeho úsilí o pokud možno přesné, spolehlivé poznání světa. Konkrétní logika i další Masarykovy filozofické studie z první poloviny osmdesátých let budovaly metodicky hráz proti povrchnosti, jednostrannosti a epigonství ve filozofii a ve vědě vůbec, odmítaly dogmatismus stejně jako mesiášské utopie. V tom byl obecný, širší význam tehdejšího Masarykova přístupu k filozofii. Masaryk se tak stával jedním z předbojovníků evropského moderního filozofického

ducha, ducha kritického, svobodomyšlného. Tyto a podobné důvody to zřejmě byly, které vedly J. Krále k tomu, že nazval Masaryka programovým novokriticistou.

Vědom si omezených poznávacích schopností jednotlivého lidského rozumu, toho, že filozof jako jednotlivec může přispět k úsilí lidstva o hlubší, a tudíž pravdivější poznání světa jen „skrovným příspěvkem“, soustředil ve svých prvních studiích pozornost na kvalitu poznávacího procesu, na *cesty*, jež by mohly lidského ducha k spolehlivému poznání vést. Proto má koncept konkrétní logiky jak dimenzi horizontální, snažící se obsáhnout oblasti lidského ducha v celé jeho šíři (vlastní třídění a klasifikace věd), tak i dimenzi vertikální – je budován na dějinách filozofie, aniž jej do nich násilně směštnává. Usiloval o organicky založenou syntézu lidské kultury jako základu jednotného světového názoru.

Šlo mu o přítomnost a budoucnost člověka. Z dějin i z vlastní zkušenosti věděl, že lidský úděl nikdy nebyl a nebude snadný. Proto se jeho duch vždy znovu obracel k nebezpečím, jež mohla člověku, lidstvu na jeho cestě dějinami hrozit. Filozofie mu měla pomáhat ve světě, který ho obklopuje, se správně orientovat a jednat tak, aby předcházel katastrofám, aby krize, rozpory a konflikty řešil vždy z hlediska věčnosti, v zájmu celého lidského rodu. Podmínkou takového jednání bylo Masarykovi spolu s principy etickými neustálé úsilí o co nejpřesnější poznávání světa. Ukazateli cesty ve vývoji novověké filozofie mu v tom směru byli Hume a později Kant. Přitom vlastní kritikou obou těchto myslitelů chtěl čelit nebezpečím jak krajního empirismu, tak upřílišněného subjektivismu. Dokladem jeho zájmu na myslitelně přesném poznávání světa může být i to, že jako vstupní myšlenka ke Konkrétní logice použil slova I. Newtona, matematika a astronoma. Pozemská exaktnost obrácená – obrazně řečeno – ke hvězdám, k „oceánu“ pravdy dosud nepoznané, o to šlo Masarykovi ve filozofii. Odmítal mystiku a fantastické utopie. Jako filozof realista měl však odvalu budoucnost předvídat. Optimistické předpovědi však zpravidla

vždy doprovázel upozorněním na úskalí, na nichž by mohlo jejich naplňování ztroskotat.

Později nejeden autor konstatoval, že Masaryk nevytvořil filozofický systém. Jistě, rozumíme-li pod pojmem „systém“ ucelený, *uzavřený* světový názor, nabízející filozofickou odpověď na všechny základní otázky života. Masarykův přístup k filozofii, jak jsme jej mohli v průběhu osmdesátých let zaznamenat, ovšem napovídá, že se na vytvoření vlastního systému po vzoru klasických myslitelů minulosti *vědomě* neorientoval! Vorovka měl pravdu, když napsal, že Masaryk neměl nejen čas, ale ani chuť takový systém vytvářet. Nemyslím, že v tom lze spatřovat nedostatek či slabinu Masarykovy filozofie. To, co napsal Golo Mann v souvislosti s filozofií Nietzscheho, že kolem roku 1880 se mohli o vytvoření systému ve filozofii pokoušet jen epigoni, může, soudím, platit v jeho případě v míře ještě větší. Byl filozofem malého národa, jehož duchovní a kulturní vývoj byl po Bílé hoře násilím přerván a nadlouho potlačen a jehož *přítomný* sociální a duchovní život a podmínky jeho dalšího vývoje stavěly před vzdělance národa, včetně jeho filozofů, úkoly jiné, naléhavější než snad pokračovat v tradici vytváření těch či oněch sebedůmyslnějších filozofických systémů. Způsob, jakým Masaryk potřeby své doby pochopil a jak na ně jako myslitel a brzy i jako praktický politik reagoval, byl, myslím, v souladu s potřebami vývoje alespoň evropského filozofického ducha. Šlo mu především a hlavně o kritické ztopografování existující harmonizující univerzalistní linie ve filozofii a o naznačení cest k jejímu dalšímu rozvíjení. Způsobu, jakým se pokusil integrovat české myšlení s moderními demokratickými proudy evropskými a světovými je jistě možné vytýkat ty či ony nedostatky a omyly, jeho základní trend však byl a zůstává pozitivně inspirativní.

Podstatným rysem Masarykova pojetí filozofie byl i jeho demokratismus. Svým usilováním o poznání pravdy má věda prospívat člověku. Mesiášství jedinců filozofů, doprovázené zpravidla i jejich povýšením na

nedotknutelnou autoritu je samou svou podstatou anti-demokratické, reakční, protože umrtvuje kritické myšlení, čímž poznání pravdy ztěžuje nebo vůbec znemožňuje. Proti tomu vycházel Masaryk z toho, že jednotlivec je s to poznat z newtonovského oceánu skryté pravdy jen její nepatrnou část a již proto je demokratická spolupráce svobodných kritických duchů nezbytná. Poznávání pravdy je procesem společenským. Jeho logickým vyústěním je i integrace všech pozitivních výbojů lidského ducha v minulosti i v přítomnosti do filozofie moderní. Proto nebyl Masarykovi ve filozofii nejvyšší autoritou ten či onen filozof, ta či ona instituce a jí hlásaná „pravda“, ale pravda sama jako *trvalý úkol* svobodného tvořivého ducha, přitom úkol nikdy nezavržený!

Otevřenost Masarykova pojetí filozofie jako vědy podtrhoval i jeho vztah k náboženství. Jednotný, harmonický světový názor mu byl bez náboženství nemyslitelný. Neuznával ovšem nosnost náboženství budovaného na mystice, na zjeveních. Teismus, který sám vyznával, „boží“ či „věčné“ zákony, jejichž existenci připouštěl, se však nepokoušel teoreticky zdůvodnit. Jako vědec odpovídal při podobných otázkách raději: Nevím! Před velikostí nepoznaného se skláněl v pokore, nikoli však odevzdaně, pasivně. Byl přesvědčen, že kritický lidský duch je s to hranice mezi poznaným s nepoznaným neustále posouvat, překračovat – a podle toho také jednal.

(str. 462 a 464-467)

K 50. výročí smrti T. G. Masaryka

Dnes, 14. září, uplynulo padesát let od smrti T. G. Masaryka, prvního prezidenta Československé republiky. Toto výročí je příležitostí k zamýšlení nad jeho dílem a úlohou, kterou sehrál v naší novodobé historii.

Tomáš Garrigue Masaryk, který se narodil 7. března 1850 v Hodoníně, vstoupil do českého politického, vě-

deckého a kulturního života ve svých dvaatřiceti letech v roce 1882, kdy se stal mimořádným profesorem na české univerzitě v Praze. Aktivní politickou a veřejnou činnost ukončil 12. prosince 1935, kdy odstoupil z funkce prezidenta Československé republiky.

Jak významné události se odehrály za tu dobu, k jak obrovským změnám došlo! První světová válka, ruská revoluce vrcholící vznikem státu dělníků a rolníků, Sovětského svazu, zahájením nové epochy lidstva přechodem od kapitalismu ke komunismu; rozpad habsburské mnohonárodnostní říše, na jejíchž troskách vzniklo Československo i další nové státy; revoluční vlna, jež se přehnala poválečnou Evropou, ale také strašlivý otřes světové hospodářské krize; nástup fašismu, nejreakčnějších sil imperialismu, které ze sousedního Německa bezprostředně ohrožily samu existenci našich národů, zahájily přípravu nové, ještě krvavější a hrůznější světové války.

To vše prožíval Masaryk ne jako pasivní svědek, ale jako angažovaný veřejný činitel a politik, který sehrál významnou úlohu v národně osvobozené boji našeho lidu, v zápase o vymanění z odvěké poroby a vytvoření samostatného československého státu.

Masarykova životní cesta nebyla jednoduchá. Po příchodu do Prahy zasáhl do českého národního života řadou svých vystoupení, ve kterých se střetl s provincialismem, samolibostí a konzervativností české buržoazní a maloburžoazní veřejnosti. Julius Fučík o těchto Masarykových vystoupeních napsal: „Jako veliký drvoštěp klestil cestu českému životu pralesem predsudků, krátkozraké malosti a neplodného historismu a špalír, který mu tehdy tvořila obrovská většina měšťáctva, byl špalír nenávisti a nadávek.“

Jako příklad jeho statečných postojů je třeba uvést zejména spor o pravost Rukopisu královédvorského a Rukopisu zelenohorského. Masaryk rozhodně odmítl podřídit vědecké poznání tzv. zájmu národa. Vycházel z přesvědčení, že výklad české národní minulosti se nesmí opírat o falza, vlastenectví nelze zakládat na lži o národních dějinách.

Jiné významné, vysoce konfliktní Masarykovo vystoupení se pojí s aférou známou jako „hilsneriáda“. Soudní proces s Leopoldem Hilsnerem se stal pro maloměstáky podnětem k rozpoutání štvavé antisemitské kampaně obviňující židy z rituálních vražd. Masaryk proti této pověře rozhodně vystoupil, a stal se proto terčem nevybíravých útoků, Jeho univerzitní přednášky byly dokonce násilně přerušeny. Připomeňme přitom, že v době „hilsneriády“ rozvíjel svou činnost v Čechách německý šovinista Georg von Schönerer, jehož antisemitismus inspiroval Adolfa Hitlera.

I Masarykova vystoupení proti klerikalismu, různým formám duchovního tmářství, za vzdělanost lidu vyvolávala nenávisť reakčního duchovenstva a zpátečnické buržoazie.

T. G. Masaryk se neztotožňoval s žádným oficiálním politickým proudem působícím v Čechách. V roce 1887 založil liberální politickou skupinu „realistů“, od roku 1900 stál v čele České strany lidové a od roku 1905 České strany pokrokové. V letech 1891–1893 a 1907–1914 byl poslancem říšské rady.

Svou politickou činnost opíral o vlastní výklad smyslu českých dějin. Největší vzepětí národního úsilí spatřoval v husitství a zejména v českém bratrství, kde hledal vlivy určující národní vývoj. Preferoval reformátorské tradice vycházející z Husa, Chelčického a Komenského. Svě stanovisko vyjádřil v mnoha studiích, především v knize Česká otázka (1895).

Vzhledem k celkovým politickým poměrům v Rakousko-Uhersku byl Masarykův program pokrokový, usiloval o demokratizaci politického a hospodářského života, odstranění národnostního útisku a zrovnoprávnění všech národů, žádal řadu sociálních reforem. Vystupoval za některé dělnické požadavky, kupříkladu osmihodinovou pracovní dobu. Ač byl zvolen za poslance s podporou sociální demokracie, socialistou nebyl. Socialismus jako společenský systém odmítal.

Svůj kritický vztah k marxismu vyjádřil v knize Otázka sociální (1898). Marxismus je v ní hrubě zkomolen.

Jako důsledný stoupenec idealistické filozofie nechápe a odmítá dialektický a historický materialismus, Marxovo ekonomické učení, vědecký socialismus. Z pozic buržoazního reformismu popírá existenci tříd a třídní boj.

Masaryk patřil k těm, kdo se živě zajímali o Rusko. V knize Rusko a Evropa (1913) podal podrobný přehled ruských dějin, v němž uplatnil svou idealistickou filozofii. Ačkoli znal ruskou literaturu a navázal styky i s významnými spisovateli (L. N. Tolstým, M. Gorkým aj.), znal dějiny jeho revolučního hnutí, nebyl s to pochopit smysl revolučního vývoje v Rusku a události, které v této zemi nazrávaly.

Vypuknutím první světové války započalo nové a nejvýznamnější období Masarykova života. Čtyřiašedesátiletý univerzitní profesor na podzim 1914 odchází do ciziny. Překvapující nebyla jen odvaha, se kterou muž v penzijním věku kráčel vstříc nejistotě a strážným politického exilu. Překvapující bylo, že právě Masaryk zvedl prapor protihabsburského odboje. Do té doby totiž počítal s další existencí habsburské monarchie, prohlašoval, že nevěří v evropskou válku, odmítal české „státoprávní fantazie“ a zastával názor, že Rakousko nebrání českému národu, aby „drobnou prací“ dosahoval svých cílů. Vypuknutí světové války zasadilo smrtelnou ránu představám o demokratizaci a federalizaci Rakouska.

Masaryk ve své knize Světová revoluce (1925) vzpomíná, že to byl protiválečný postoj lidu, který jej přiměl k protirakouskému vystoupení. Již v prvních měsících války, kdy se výrazně zostrila perzekuce našich národů, Masaryk pochopil, že jejich další existence není možná v rámci Rakousko-Uherska. Proto vytyčil program vytvoření samostatného státu a usiloval o jeho uskutečnění: organizoval české a slovenské krajany, snažil se vytvořit z českých a slovenských zajatců v dohodových státech československé vojsko, jako vrcholný orgán zahraničního protirakouského odboje vytvořil Československou národní radu.

*Masarykovy
vnučky Anna (vlevo
a Herberta (vpravo)
u hrobu svého děda
14. září 1990*

V prvním období války Masaryk předpokládal, že československý stát bude monarchií. Zásadní změnu v jeho programu způsobila únorová buržoazně demokratická revoluce v Rusku. Od jara 1917 Masaryk požaduje, aby československý stát vznikl jako republika. Ale revoluce se rozvíjela dál. Masaryk prožil v Rusku vítězství Velké říjnové socialistické revoluce, ozbrojené boje v Petrohradě, Moskvě a Kyjevě. Buržoazně demokratickou revoluci uvítal, ale revoluci proletářskou odmítl. Viděl v ní vojenské a diplomatické oslabení Dohody, na jejíž vítězství ve světové imperialistické válce sázel. Právě v této souvislosti nabylo tak tragického významu kontrarevoluční vystoupení československých legií proti sovětské moci, které tvoří neblahou kapitolu v naší minulosti. I když Masaryk nebyl přímým iniciátorem tohoto vystoupení, neboť chtěl legie převést do Francie, aby bojovaly proti

Německu a Rakousko-Uhersku, jejich postup, který byl v souladu se záměry imperialismu na zardoušení revolučního Ruska, dodatečně schválil a diplomaticky využil. Přesto mu krajní pravice až do konce života (a vlastně i po jeho smrti) vytýkala, že prý prováděl v Rusku politiku neutrality, podobně jako později vytýkala Edvardu Benešovi, že podepsal spojenecké smlouvy (1935, 1943) se Sovětským svazem.

Masaryk již dříve chtěl získat dohodové státníky, aby zařadili vytvoření československého státu do svých válečných cílů. Dlouho neúspěšně – Anglie, Francie i USA se orientovaly na uzavření separátního míru s Rakousko-Uherskem. Teprve když se projevil vliv idejí Velké říjnové socialistické revoluce a Rakousko-Uhersko se začalo pod tlakem lidových mas rozpadat, došlo k obratu. Masarykova Československá národní

rada byla v posledních měsících války vládami Dohody postupně uznávána jako reprezentant československého státu s naději, že tento stát bude využit proti sovětské moci.

Vznik Československé republiky 28. října 1918 patří k nejvýznamnějším historickým mezníkům našich národů. Republika vznikla pod živelným tlakem lidových mas. Nepřípravenost dělnické třídy převzít moc a kapitulantská politika sociální demokracie však způsobily, že iniciativu od prvopočátku měla buržoazie. Proto postupně nabyla vrchu buržoazně demokratická alternativa řešení společenskopolitických problémů, na čemž měl svůj podíl i T. G. Masaryk, který byl ještě za své nepřítomnosti v zemi zvolen prezidentem republiky.

Významný pokrok, který znamenalo vytvoření samostatného státu pro rozvoj českého a slovenského národa, byl historicky determinován třídním charakterem republiky, postavením buržoazie jako vládnoucí třídy a neuznáním národní svébytnosti Slováků i zahraničněpolitickou orientací republiky na západní imperialistické velmoci. Buržoazně demokratický stát však vytvářel v porovnání s minulostí i ve srovnání s okolními státy poměrně široký prostor pro rozvíjení třídního boje dělnické třídy a pracujících, pro legální působení KSČ, pro organizování a dovršení zápasů za sociální a národní práva našeho lidu.

Kritickým mezníkem, který definitivně určil buržoazní charakter republiky, byl konec roku 1920. Masaryk, který se aktivně podílel na budování státu a jeho politického systému, se rozhodně a ostře postavil proti revolučnímu dělnickému hnutí a proti tomu, aby Československá republika, jak se toho dožadovaly lidové masy, byla republikou socialistickou. V prosinci 1920 podporoval potlačení dělnické generální stávky, kterou označil za „neoprávněný útok na náš mladý stát“. V té době T. G. Masaryk pronáší prudké projevy proti bolševismu. Jak 15. září 1937 psalo Rudé právo, „je to období, kdy mezi revolučním dělnickým hnutím

a T. G. Masarykem byla propast nejhlubší. Avšak když se dalším vývojem znovu stává akutní nebezpečí reakce a když pak zvláště vyvstává nebezpečí reakce v nejhroší podobě fašismu, dochází postupně ke změně pozic.“ ...,T. G. Masaryk zůstává oddán demokratismu a humanismu a v duchu těchto idejí se jako prezident a jako vůdce svého politického a ideového tábora exponuje proti fašistickému nebezpečí.“

Vývoj buržoazně demokratického Československa v letech 191–1938 ukázal hluboký rozpor mezi ideály humanitní demokracie, které hlásal Masaryk, a reálnou skutečností, zejména politickou praxí, jak ji uplatňovala vládnoucí buržoazie v předmnichovské republice. Buržoazie, která si přisvojila plody národně osvobozenec-kého zápasu, nevyřešila žádnou ze základních otázek, které doba postavila.

Na politické a sociální požadavky širokých lidových mas odpovídala buržoazní vláda represemi, proti hladovým demonstracím pracujících používala zbraně.

Vládnoucí buržoazie nebyla schopna vyřešit národnostní otázku. Svou politikou čechoslovakismu a neřešením základních demokratických a sociálních práv národnostních menšin nahrávala růstu nacionalismu a posilování fašistických tendencí.

Zahraněční politika jednostranně orientovaná na západní buržoazní demokracie zcela selhala. Vedla k postupnému oslabování mezinárodního postavení Československa a vyústila v mnichovskou tragédii. Tím byly zmařeny ideály vyhlášené při vzniku republiky.

V hodnocení politické pozice T. G. Masaryka jakožto prezidenta republiky nelze opomíjet skutečnost, že jak on, tak jeho stoupenci, mezi nimi na prvním místě dr. Edvard Beneš, usilovali o to, aby náš stát nebyl vydán všanc reakčním silám, které se zhlížely ve formách moci uplatňovaných v těch sousedních státech, kde se státe více prosazoval fašismus. V tom měla demokratická buržoazie podporu v KSČ, což, jak známo, sehrálo pozitivní úlohu ve volbě prezidenta v roce 1935, kdy dr. Beneš zvítězil i pomocí hlasů komunistických

poslanců. Žel, nejen tzv. hradní křídlo české buržoazie, ale ani ti, kdo s ním byli politicky přímo spjati, představitelé reformistických stran, nebyli ochotni v důsledku své třídní zaslepenosti vyjít vstříc nabídce komunistické strany a vytvořit v naší zemi širokou lidovou frontu čelící růstu reakční pravice a hrozbě fašismu.

Je známo, jakou neblahou úlohu to v dalších osudech naší republiky sehrálo. Pouze Komunistická strana Československa vyvodila důsledné závěry z tragédie Mnichova a vývoje, který po něm následoval. Postavila se do čela širokého protifašistického odboje, v národní a demokratické revoluci, kterou dovršil Vítězný únor 1948. Ten otevřel cestu k socialismu, umožnil, aby si náš lid vytvořil stát nový, skutečně lidový, sociálně spravedlivý, stát rovnoprávných národů Čechů a Slováků, stát opírající se o pevné přátelství a spojení se Sovětským svazem a dalšími přáteli.

***

Jan o rok a několik dnů přežila Československá republika muže, jenž stál u jejího zrodu. Masarykův život a dílo patří přesto k dějinám tohoto státu, obnoveného po roce 1945 na nových třídních základech. Jak prohlásil ústřední výbor KSČ k Masarykovu úmrtí, revoluční dělnictvo se právem hlásí ke všemu z jeho díla, co představuje boj za pokrok, svobodu politickou, za sociální spravedlnost, za mír a demokracii, za pokrokové poslání našich národů. Komunistická strana Československa vždy byla a zůstává kritická ke všemu, co v díle tohoto významného politika bylo v rozporu s objektivními potřebami vývoje, co bylo plodem jeho třídní omezenosti a nesprávných filozofických koncepcí a co historický vývoj překonal. Proti legendám, mýtům stavíme historickou pravdu.

Jan Galandauer
(Rudé právo, 14. 9. 1987)

1997

Několik osobních vzpomínek na T. G. Masaryka k šedesátému výročí jeho úmrtí

Vladimír Šalda

Když se v roce 1925 slavily 75. narozeniny prezidenta Masaryka, byly na Pražský hrad pozvány i delegace školáků z celé republiky. Měl jsem tehdy štěstí a jako jeden z delegovaných školáků jsem se poprvé setkal s naším prezidentem. Stovky školáků zaplnily tehdy Španělský sál, kde k nim promluvil sám prezident. Slavnostní náladu ještě zvýšilo, že k nám promluvil česky, slovensky, německy a maďarsky.

O pět let později jsem k 7. březnu 1930 dostal od svého otce Masarykovu *Českou otázku* s tímto věnováním: „V den osmdesátých narozenin našeho milovaného prezidenta věnuji svému synu...“

I když jsem si tuto knihu podrobněji přečetl až během několika následujících let, přece jsem se s jejím obsahem seznámil tak, že o pět let později jsem tuto Masarykovu studii jakýmsi řízením osudu dostal jako maturitní otázku.

Rok žalu, jakým pro nás navždy zůstal rok 1937, mě jen dále podnítil k dalšímu studiu i jiných Masarykových spisů a často si vzpomínám, s jakým zájmem a obdivem jsem se později seznamoval např. s *Ruskem a Evropou* nebo *Světovou revolucí* či *Ideály humanitními*.

Po roce 1948 jsem se dostal jako zaměstnanec do jednoho tehdy založeného podniku zahraničního obchodu, a protože zpočátku KSČ se k T. G. Masarykovi nechávala ještě zcela nepřátelsky, byl jsem k 7. březnu vybrán, abych jako nestraník pronesl referát na schůzi „úseku“ ke 100. výročí narození TGM. Rád jsem této příležitosti využil a ocenil jsem úlohu našeho prvního prezidenta

*Zažehnutí
Masarykovy vaty
v Lánech
13. září 2003*

podle svého přesvědčení. Krátce poté však, díky takovým „veličinám“, jako byl Václav Kopecký, poměrně lhostejný poměr KSČ k TGM skončil. Stal jsem se pak „kádrově neúnosný“ a nakonec jsem skončil jako stavební dělník.

Je pro mě i dnes potěšením a posilou, že i při tělesně namáhavé práci jsem si našel protiváhu v tom, že jsem se zabýval Masarykem ještě důkladněji než dříve. Byl jsem pak schopen napsat i za těchto ztížených podmínek řadu samizdatových studií, v nichž právě TGM byl často hlavním zdrojem. Vzhledem ke stereotypnímu vyzdvihování marxismu, kterým jsme byli tehdy zaplavováni, byla zde dobrým protilečkem *Otázka sociální*.

Myšlenky TGM mě provázely i po roce 1968, kdy jsem často, zejména ke 14. září, navštěvoval lánský hrob, abych se tam věnoval tichým vzpomínkám. Z jedné takové návštěvy – k 14. září 1983 – vzešla krát-

ká, tehdy ještě samizdatová úvaha, kterou jsem nazval *Rusko a Evropa v nové podobě. Úvaha nad hrobem T. G. Masaryka*. Myslím, že nebude na škodu, uvedu-li zde z ní několik úryvků:

„Uvědomil jsem si, že slzy, kterými se zalévaly naše oči 14. září 1937, byly prolity nejen za TGM jako osobnost a člověka, ale i – a to jsme tehdy ještě netušili – za ideály, které jsme všichni spojovali s jeho jménem a jejichž pošlapání se odvíjí bohužel od té slavné VŘSR. Víme dobře, že TGM jejím výsledkům hluboce nedůvěřoval a dnes také víme lépe než kdy jindy, že měl pravdu, pravdu, která se dnes ukazuje daleko strašnější, než mohl vyušit při rozboru Dostojevského, zahrnutém jako jedna z hlavních kapitol do jeho *Ruska a Evropy*. Už nikoli *Bratři Karamazovi*, ale *Běsi* a *Zločin a trest* se stávají symboly dnešního a snad i příštího ruského osudu. Běsi

posedlostí, záští a podezíravostí, Zločin vzpourou proti lidskosti a proti světu. A Trest? Nemůže nepřijít. Modleme se, aby jím bylo postiženo co nejméně nevinných.“

Úvaha dále pokračuje:

„V této souvislosti se ještě vracím k věčně inspirujícímu *Rusku a Evropě*. TGM zde v kapitole o slavjanofilech uvádí i báseň, která byla v polovině minulého století rozšířena v rukopise po celém Rusku (již tehdy tam tedy existoval samizdat!), ač ji cenzura zakázala. Jeden z hlavních představitelů slavjanofilů Chomjakov v ní takto apostrofoval ‚Bohem vyvolenou Rus‘, o níž snili ruští mesianisté:

Ale pamatuj, být nástrojem božím
Jest těžké pozemským tvorům;
Bůh v přísný vchází soud nad svými sluhy,
A běda, kolik strašlivých
Hříchů na tobě se usadilo,
Černý jest tvůj osud černou nepravdou,
Potupena jsi jliem otroctví;
Plna bezbožné falše, otravné lži,
Mrtvé a potupné lenosti
A vši sprostoty!

Nezní toto Chomjakovovo varování jako novodobé varování dnešním ruským vládcům! “

Uvědomil jsem si tato Chomjakovova slova ovšem i nedávno, kdy byla zveřejněna zpráva o katastrofální demografické situaci dnešního Ruska. Ta je charakterizována mimo jiné i silně zvýšenou úmrtností ruských mužů v důsledku nadměrného požívání alkoholu, který se v poslední době zdvojnásobilo. Americký list *International Herald Tribune* z 9. června 1997 měl dokonce na první straně titulek: *Ruská demografie – případ pro Dostojevského!*

A tak, když v posledních letech „normalizace“ před listopadem 1989 vznikala Masarykova společnost, byly podobné úvahy nad lánským hrobem prováděny i varovnými fotoaparáty v ruce tehdejších strážců

pořádku, sledujících návštěvníky u hrobu přes přílehlou hřbitovní zeď. Bylo to jako potvrzení pravdivosti Chomjakovových veršů i pro naši tehdejší situaci.

Připomínám-li si tedy v těchto souvislostech již 60. výročí úmrtí T. G. Masaryka, nemohu se ubránit dojetí, dojetí těžko vyslovitelnému, ale pro čtenáře *Odkazu* jistě pochopitelnému. A tak děkujeme Bohu, že nám dnes za šíření Masarykových myšlenek již žádná újma nehrozí, ale o to více se musíme snažit, aby tyto myšlenky a zásady byly také uváděny v život a nezůstávaly jen na papíře.

(Původní článek pro *Odkaz*, 7–8, prosinec 1997)

TGM

Josef Hora

Na lánském hřbitově s dělníky, s chalupníky
spí věčný sen.
Poutníci ze všech stran mu nesou svoje díky,
a nový den
bez něho, s ním jde přec nad naší domovinou
v budoucí čas.
Učitel odešel, dál slova jeho plynou,
čin jeho kotví v nás.

(Verše z básnickovy pozůstalosti,
uveřejněné ve *Svobodném slově* 14. září 1947)

TGM v národní paměti

„Dnešním dnem vstupuje do národní legendy T. G. Masaryk, když jí se již téměř stal na sklonku svého života...“ napsal 14. září 1937 v Lidových novinách Josef Čapek. Ano: Masaryk patřil k nemnoha postavám našich dějin, jež se staly legendami už za svého života; dokonce se mu v době, kdy ještě v plné síle vykonával prezidentský úřad, stavěly pomníky a pojmenovávaly po něm ulice. Čtrnáctého září 1937 však skončila jeho pozemská pouť a začal jeho druhý život v paměti národa, v duchovní, kulturní a politické tradici. A byl-li vlastní Masarykův život plný bojů a dramatického napětí, pak tomu nebylo jinak ani s jeho životem či působením posmrtným.

V národním povědomí žije Masaryk ve dvojí podobě: jednak jako autentická historická osobnost, jednak jako legendární postava, shlížející na nás z pomníků a představující symbol novodobé české a československé státnosti, demokracie a humanismu. Tyto dvě podoby přitom často prolínají, aniž si to mnohdy stačíme uvědomit. Mezi Masarykem reálným a legendárním není ovšem zásadního rozporu: ten druhý pouze absolutizuje a idealizuje postoje, činy a dílo prvního. Masarykovská legenda vznikla v demokratickém politickém prostředí do značné míry spontánně a již tím se zcela liší od různých uměle vytvořených a oktrojovaných kultů autoritativních režimů. V nejnovějších českých (československých) dějinách hrála pozitivní úlohu: při budování první republiky i v zápase na její obranu, v době německé okupace a druhé světové války i v dlouhých desetiletích komunistické totality.

Kdykoli u nás v dobách po Masarykově smrti došlo k politickým zvrátům, ať už tragickým nebo nadějným, vždy se objevily Masarykovy portréty, připomínaly se jeho výroky, pořádaly se pouti k jeho hrobu, případně se zpívaly jeho oblíbené písně *Ach, synku, synku...* a *Teče voda, teče*. Legenda žila „v lidu“ i v časech, kdy byl Masaryk oficiálně zatracován. Téměř čtyřicet let byly jeho spisy vyřazeny z veřejných knihoven a uloženy do fondů prohibiční literatury, nikdy však nezmizely z knihoven soukromých, včetně knihoven lidí, kteří jinak nepřečetli ani jeden Masarykův spis. A ve skříních a v zásuvkách sekretářů měli i nepolitici lidé po léta uschovány noviny a časopisy z doby bezprostředně po Masarykově smrti.

Pro širokou českou veřejnost Masaryk vždy nejvíce ze svých ideových soupeřů a pokračovatelů ztělesňoval demokratické ideály a hodnoty, demokratickou politickou kulturu a samozřejmě meziválečné Československo, jež se ve srovnání se vším, co poté následovalo, jevílo jako „zlatý věk“. Zosobňoval určitý program; boj za tento program byl i bojem o Masaryka a naopak. Není náhodou, že v dobách nejtvrďší nesvobody, ať už za druhé světové války, v padesátých, sedmdesátých a raně osmdesátých letech, panovalo kolem Masarykovy osobnosti i odkazu oficiální mlčení a zapomenutí, pokud nepočítáme občasnou „publicitu“ v podobě demagogických útoků a odsudků, – a že červánky svobody ve druhé polovině šedesátých a posléze osmdesátých let provázelo vždy prolomení masarykovského tabu. Tyto peripetie Masarykova druhého života mimoděk prokázaly stálou aktuálnost a kontinuitu jeho ideového dědictví.

Kulatá výročí narození či úmrtí historických osobností bývají příležitostí k připomínce jejich životních příběhů, dějinné role a díla. V případě T. G. Masaryka je tomu ovšem jinak. Jeho osobnost a význam není třeba objevovat, neboť zůstávají zakotveny v paměti národa, jak dosvědčují výsledky nedávné ankety o největšího Čecha všech dob, ale i stálý žurnalistický zájem

o masarykovskou tematiku a problematiku. Masaryk se dosud nestal pouze postavou z učebnic a naučných slovníků, uznávanou, uctívanou, leč antikvovanou, naopak je stále citován a zván nejen historiky, filosofy, politiky, ale i novináři a politiky, má své obdivovatele, kritické zastánce i odpůrce. Ať tak či onak, většinou naší veřejnosti není lhostejný.

Letošní sedmdesáté výročí Masarykova úmrtí nevybízí tedy jenom k pietním aktům a vzpomínkovým shromážděním, ale i k zamyšlení nad tím, jak je dnes Masaryk vnímán a přijímán v české společnosti, především v její mladší generaci, co z jeho odkazu je životné a inspirující. Přitom je třeba mít na zřeteli, že 14. září 1937 je současně datem Masarykova skonu i symbolickým mezníkem, jímž začal osudný rok zápasu o zachranu demokratického Československa, jehož úděl jako by Masarykova smrt předznamenala. A tak toto výročí připomíná i historickou relativitu, přechodnost a ohrožení státních útvarů, politických systémů a hodnot, které bývají ve své době přijímány jako definitivní a samozřejmé.

Masarykova smrt, pohřeb i hrob mají zvláštní místo v masarykovské symbolice. Verše Jaroslava Seiferta, evokující atmosféru tragického „kalného rána“, i závěr smutečního projevu prezidenta Edvarda Beneše s okřídlenými slovy „Věrní zůstaneme!“ posléze skoro znárodněly, v dobách nesvobody navozovaly kolektivní asociace a působily jako zastřené heslo. Lánský hrob se stal kultovním místem, kam se mnozí z Masarykových nástupců na prezidentském stolci přijížděli poklonit vzápětí po svém zvolení a kde se odehrávaly tiché demonstrace proti nacistickému a komunistickému útlaku, často za asistence tajné policie.

Smrt T. G. Masaryka vyvolala u nesčetných soudobých osobností – domácích i zahraničních politiků, státníků, filosofů, sociálních myslitelů, vědců, novinářů, básníků, spisovatelů – potřebu zamyslet se nad jeho působením, dílem a odkazem a vyrovnat se s vlastním vztahem k nim, případně i ke státu, který býval

nazýván Masarykovou republikou. Vznikla tak řada úvah, vzpomínkových ohlednutí i básnických vyznání, z nichž mnohé působivě znějí i po dlouhých letech, oslovují nás svými reflexemi, výpověďmi, postřehy a soudy. Nevadí ani pathos, který často vyznačují; je upřímný a odpovídá vážnosti chvíle, umocněné historickým kontextem, dávajícím tušit stíny zítřka. A to autoři nevěděli, že se spolu s Masarykem loučí i s mnoha principy a hodnotami, které měly být nadlouho ve značné části světa ohroženy a pošlapány.

Malý, nekomentovaný výbor z těchto ohlasů, doplněný o několik pozoruhodných textů, inspirovaných v následujících desetiletích kulatými výročími Masarykova skonu, a zarámovaný dokumentárními fotografiemi, výmluvně ukazuje místo fenomenu TGM v naší národní tradici.

Josef Tomeš

Ediční poznámka

Publikace *Už vícekrát nezazní tak těžce requiem...*, v jejímž titulu bylo použito veršů Vítězslava Nezvala, přináší komponovaný výběr z ohlasů na úmrtí T. G. Masaryka v dobovém tisku a v české poezii i pozdějších reminiscencí této události ve výročních letech. Poprvé vyšla roku 1997 jako mimořádné monotematické dvojčíslo časopisu *Odkaz* (Listy Masarykovy společnosti, 7–8, prosinec 1997) k šedesátému výročí Masarykovy smrti; po deseti letech vychází v druhém, tentokrát standardním knižním vydání. Reedice zachovává původní výběr dokumentů, který doplňuje

o článek Jana Galandauera *K 50. výročí smrti T. G. Masaryka*, publikovaný 14. září 1987 v Rudém právu, a na úvod otiskuje původní stať Roberta Kvačka *Československo a Evropa v čase skonu T. G. Masaryka*. Oproti prvnímu vydání je podstatně rozšířen a nově koncipován obrazový doprovod textu, z větší části dokumentující průběh Masarykova pohřbu; využívá fotografií z Archivu Ústavu T. G. Masaryka i Masarykovy společnosti, z obrazových publikací *Poslední cesta TGM* (soubor fotografií Karla Hájka; Praha 1947) a *To kalné ráno...* (soubor snímků Ladislava Sitenského; Praha 1997) a ze sborníku *T. G. Masaryk – tvůrce legií* (Praha 1937). Dokumentární texty byly publikovány v úplnosti nebo ve zkrácené verzi, ale bez redakčních úprav a v dobovém pravopisu, pouze s opravami evidentních tiskových chyb. Knížka má charakter populární, čtenářské edice, usilující především o autentické zpřítomnění ohlasu, který Masarykova smrt v Československu i ve světě vyvolala.

Už vícekrát nezazní tak těžce requiem...

Před sedmdesáti lety zemřel T. G. Masaryk

Výbor z dokumentů

Edičně připravil Josef Tomeš

ve spolupráci s Evou Brokovou, Dagmarou Hájkovou, Janem Bílkem, Kolomanem Gajanem, Robertem Kvačkem a Josefem Tichým

Technická redakce: Josef Tichý

Grafická úprava a návrh obálky: Ondřej Huleš

Vydala Masarykova společnost a Ústav T. G. Masaryka, o. p. s., v Praze v září 2007

Druhé, doplněné vydání (první knižní)

